

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa

Ingrida Vaičiurgienė

**SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ VEIKLOS SU DELINKVENTINIO ELGESIO
VAIKAIS TURINIO ANALIZĖ BENDRUOMENĖS NARIŲ NUOMONĖS
ASPEKTU**

Magistro darbas

Darbo vadovė:
doc. dr. Daiva Alifanovienė

2014

Turinys

Magistro darbo santrauka	3
Įvadas	4
1 skyrius. DELINKVENTINIO ELGESIO SAMPRATA	10
1.2. Delinkventinio elgesio vaikų ir paauglių charakteristika	13
1.3. Delinkventinio elgesio vaikų ir paauglių socialinio ugdymo ypatumai	15
1.3.1. Delinkventinio elgesio priežastys	17
1.3.2. Delinkventinio elgesio sutrikimų prevencija	19
1.4. Socialinio pedagogo veikla, dirbant su delinkventinio elgesio vaikais ir paaugliais	21
2 skyrius. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	29
2.1 Tyrimo metodologija ir metodika	29
2. 2. Tyrimo imtis	31
2. 3. Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė ir interpretavimas	31
2.4. Socialinių pedagogų veiklos turinio su delinkventinio elgesio vaikais vertinimas socialinių pedagogų požiūriu	47
2.4.1. Tyrimo metodai, instrumentas, imtis	47
3 skyrius. SOCIOEDUKACINIS PROJEKTAS	60
Išvados	65
Literatūra	67
Summary	71
Priedai	72

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta teorinė vaikų ir paauglių delinkventinio elgesio ir socialinių pedagogų veiklos turinio analizė.

Iškelta hipotezė, kad bendruomenės nariai turi mažai informacijos apie vaikų delinkventinį elgesį ir socialinių pedagogų veiklos turinio metodus, struktūrą dirbant su delinkventinio elgesio vaikais.

Anketinės apklausos būdu atliktas tyrimas, kurio tikslas - ištirti bendruomenės požiūrį į socialinių pedagogų veiklos turinį su delinkventinio elgesio vaikais bendruomenės narių nuomonės aspektu.

Nagrinėjant ir analizuojant vaikų ir paauglių delinkventinio elgesio ir socialinių pedagogų veiklos turinį naudota mokslinės literatūros sisteminė, lyginamoji, loginė analizė ir sintezė. Tyrimo duomenys surinkti anketinės apklausos ir interviu metodais. Atliekant tyrimų duomenų analizę, taikyta respondentų nuomonės sisteminė, lyginamoji, loginė analizė ir sintezė, lentelių sudarymo ir grafinio vaizdavimo bei statistiniai metodai.

Kiekybiniame tyrime dalyvavo 217 respondentų, mokyklose besimokančių vaikų tėvai ir 4 socialiniai pedagogai, dirbantys mokyklose, buvo apklausti interviu metodu.

Svarbiausios empirinių tyrimų išvados:

1. Tyrimo metu vykdytoje apklausoje, nustatyta, kad besimokančių mokinių tėvai žino tik pagrindinius veiksnius lemiančius delinkventinio elgesio paplitimą. Neturi pakankamai informacijos apie šio elgesio reikšimosi motyvus, formas, aplinkybes ir kartais delinkventinis elgesys painiojamas su kriminaliniu, nusikalstamu elgesiu.

2. Apibendrinant galima teigti, kad kiekviena socialinių pedagogų veikla, kuria siekiama kreipti vaiko socialinio ugdymo procesą vaikui ir visuomenei naudinga linkme, pirmiausia turi remtis vaiko interesais. Svarbiausia yra atpažinti ir suvokti vaiko problemas, siekti jas šalinti arba švelninti jų poveikį ir siūlyti tai, ko vaikui labiausiai reikia, kas galėtų jį motyvuoti ir skatinti gyventi kitaip.

Esminiai žodžiai: mokyklos bendruomenė, delinkventinis elgesys, delinkventinio elgesio simptomai, priežastys, delinkventinio elgesio prevencija, socialinio pedagogo veiklos turinys.

Ivadas

Temos aktualumas. Vaikų ir paauglių delinkventinis elgesys nėra išimtis dažnoje šeimoje. Valkataujančių, nusikaltusių ir prasižengusiųjų pastaraisiais metais tik daugėja; apie tai rašoma ir diskutuojama žiniasklaidoje. Visgi diskusijose dažniausiai akcentuojamas tik pats faktas, dažnai primirštant psichologines šios elgsenos prielaidas. Socialinės problemos, susijusios su vaiku, egzistavo visada, keitėsi tik pačio vaiko santykis su socialine aplinka. Ši aplinka, metams bėgant, darosi vis labiau nesaugi ir pažeidžiama. Vaikas, kuriame pasaulio krašte begyventų, susiduria su delinkventinio elgesio, narkomanijos, piknaudžiavimo alkoholiu, ankstyvų lytinių santykių, gana dažnai vedančių į prostituciją, padariniiais (Umbrasienė, 2010).

Delinkventiniu elgesiu paprastai vadinami smulkūs nusižengimai, moralės normų pažeidimai, nesukeliantys rimto pavojaus ir nepadarantys didelės žalos (Vaičiulienė, 2004). Tokių vaikų ir paauglių elgesį visuomenė dažnai traktuoja labai subjektyviai: jis suvokiamas kaip didelė grėsmė visuomenei arba kaip įprastas paauglių elgsenos modelis. Suvokimo spragos gali pakenkti vystytis vaiko asmenybei kai dėl netinkamo jo elgesio naudojamos per griežtos auklėjimo priemonės ir atvirkščiai: laiku nesuvaldžius tokio elgesio reiškimosi galima sulaukti gana grėsmingų neveikimo padarinių. Beje, tokie šio reiškinio suvokimo kraštutiniai reiškiiasi ir šeimose, ir pedagogų bei socialinių pedagogų veikloje. Dėl šios priežasties yra svarbu tinkamai suvokti delinkventinio elgesio ypatybes, išmanyti simptomus, veiksnius ir priežastis. Neabejotina, kad tėvams gali stigti žinių šiuo specifiniu klausimu, tačiau šių žinių negali trūkti specialistams dirbantiems su vaikais, paaugliais, šeimomis (Vaičiulienė, 2004).

Delinkvencija - (lot. delinquens- nusižengiantis) jaunimo polinkis nusikalsti. Priežastys įvairios: ydingas auklėjimas šeimoje, vaikų įtraukimas į nusikalstamą veiklą, socialinis nesubrendimas, sociopatija, charakterio nukrypimai (akcentuacijos), psichopatija, lytiniai iškrypimai. Daugiausia nusikalsta 15-16 metų paaugliai, nors delinkvencija pasireiškia daug anksčiau - 8-10 metais. Ji vystosi pamažu, kol delinkventas savo sąmonėje praranda socialines vertybes ir susikuria antisocialines, išmoksta nusikaltimų technikos. Tada jis pateisina savo delinkventinį elgesį, atmeta bet kokius draudimus, įstatymus, niekina jį niekinančius, persekiojančius, bet labiausiai bijo, kad nebūtų sugautas nusikaltimo vietoje. Delikventus perauklėti sunku, todėl juos reikia auklėti iš anksto, profilaktiškai (Jovaiša, 2007).

Analizuojant įvairią mokslinę literatūrą, pastebėta, kad tokiam, visuomenės taisyklių neatitinkančiam elgesiui, kuris dažnai aprašomas, kaip įvairūs nukrypimai nuo priimtinių socialinių normų, apibūdinti yra naudojamas labai įvairios sąvokos: „nevisuomeniškas“, „asocialus“, „deviantinis“, „amoralus“, „delinkventinis“ elgesys ir kt. (Leliugienė, 2003).

Anot prancūzų sociologo Emile'io Durkheimo (cit. Acus, 2007), šiuolaikinė socialinių nukrypimų analizė paprastai vis dar grindžiama pateiktais dviem problemos tyrimo atramos taškais. Pirmiausia jis nagrinėja anomie, t.y. visuomeninių normų silpimo ir jų atmetimo procesą, kurį aiškiai matome vykstant spartiems socialiniams pokyčiams. Ši E. Durkheimo idėja skatino nagrinėti deviaciją ne tik vertinant konkrečią asmenybę, bet ir apibrėžiant, jog šiandieninis socialinis nukrypimas gali tapti ateities socialinės struktūros pranašu (Acus, 2007).

Delinkventinis elgesys yra įvairių mokslo bei praktikos sričių objektas: sociologijos, teisės, medicinos, pedagogikos, socialinio darbo, socialinės pedagogikos. Todėl nėra vienareikšmio susitarimo dėl delinkventinio elgesio sąvokos vartojimo (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Delinkventinį elgesio formavimąsi gali lemti įvairūs asmenybės ypatumai: charakteris, savęs vertinimas, elgesio motyvacija. Asmenybiniai veiksniai nagrinėjami Jatkevičiaus, Lapės, Valicko, Justickio (cit. Abromaitienė, 2008) darbuose. Šioje metodinėje medžiagoje remiamasi Justickio (1984) pateikta charakterio nukrypimų klasifikacija, kuri paprastai ir pakankamai aiškiai įvardija pagrindinius delinkventiško elgesio paauglių charakterio nukrypimus, jų ryšį su nusikalstama veikla ir galimą pedagoginį poveikį.

Psichologinėse ir psichiatrinėse koncepcijose yra akcentuojamas žmogaus individualumas, individualūs asmenybės bruožai. Įvairūs kruopštūs tyrimai parodė, kad deviacijos reiškinio negalima paaiškinti remiantis vien tik tam tikru vienu psichologiniu bruožu ar tų bruožų kompleksu, būdingu deviantinio elgesio žmonėms. Kaip rašo Galaguzova (2000), 1950 m. Šuesleris ir Kreslis bandė įrodyti, kad visiems nusikaltėliams daugiau ar mažiau būdingas tam tikrų psichologinių bruožų kompleksas. Tačiau jų bandymai buvo nesėkmingi ir dėl to buvo padaryta išvada, kad deviacija pasireiškia ar gali būti nulemta ne vien tik tam tikrų psichologinių asmens savybių, bet yra tam tikrų psichologinių bei socialinių veiksnių, veikiančių žmogų, pasekmė (Leliūgienė, 2003).

Mokslininkai Šalkauskis, Jovaiša, Bitinas, Rajeckas (cit. Pučkuvienė, 2006) pripažįsta, kad ugdytojai ir ugdytiniai yra lygiareikšmiai ugdymo proceso subjektai, jog ugdymo sėkmės būtinybė yra tikslingas bendravimas. Tai turėtų būti būdinga tėvams ir vaikams. Bendravimas turi glaudų sąryšį su bendradarbiavimu.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis nusikaltimus (iš nepilnamečių) dažniausiai padaro 16-17 metų amžiaus jaunimas, t. y. daugiau nei du trečdaliai visų nusikaltusių nepilnamečių. Nors kiekvienais metais nepilnamečių, padariusių nusikaltimus, vis mažėja (2008 m. - 3619, 2009 m. - 3346, 2010 m. - 2861.), tačiau nepilnamečių, esančių policijos profilaktinėje įskaitoje, daugėja (2007 m. - 160, 2008 m. - 107, 2009 m. - 167, 2010 m. - 122, 2011 m. - 174). Blogiausia tai, kad vis mažėja nusikaltėlių amžius. Vis dažniau įstatymus pažeidžia jaunesni nei keturiolikos metų

vaikai, sunkėja nusikaltimų pobūdis. Tai pat vis daugiau paauglių nusižengia įstatymui pakartotinai. Todėl norėdami, kad būsimoji mūsų karta toliau rūpintųsi valstybe ir jos gerove, turime sudaryti tinkamas ugdymo sąlygas, kad jie galėtų išpuoselėti savo fizines ir dvasines galias, tuo paremdami mūsų visuomenę (Lietuvos vaikai, 1993).

Taigi, remiantis statistika, galime teigti, kad problema yra gana aktuali nors literatūros ir tyrimų būtent apie delinkventinių paauglių psichologinius ypatumus, prevencines priemones ir pagalbos galimybes nėra daug. Dažniausiai akcentuojamas pats faktas ir jo mastai, pamirštant, kad yra šį reiškinį lemiantys išoriniai ir vidiniai veiksniai.

Deviantinis elgesys tampa ir pedagogine, ir socialine problema. Šią problemą spręsti turi ne tik tėvai, bet ir pedagogai. Socialinis pedagogas mokykloje yra pagrindinis socializacijos proceso koordinatorius ir veikėjas, kuris sudaro sąlygas paauglių socializacijai, ankstyvajai prevencijai ir socialinei pedagoginei reabilitacijai. Socialinio pedagogo veikla yra orientuota į paauglį visose jo gyvybinės veiklos srityse. Tam jis ištiria paauglio asmenybę, jo psichologines ir amžiaus sugebėjimus, bando perprasti jo interesų pasaulį, bendravimo aplinką jo gyvenimo sąlygomis.

Visos pasaulio šalys vienaip ar kitaip susiduria su vaikų delinkventinio elgesio problemomis. Tai rodo dalies vaikų socialinis, materialinis bei pedagoginis apleistumas šeimoje ir visuomenėje, jų nusikalstamumas, įsitraukimas į narkomaniją, prostituciją, vaikų išnaudojimą, savižudybės. Skiriasi tik šios problemos mastai, sprendimo būdai ir priemonės.

Tyrimo problema (probleminis klausimas)

Koks bendruomenės požiūris į socialinių pedagogų veiklos turinio metodus, struktūrą dirbant su delinkventinio elgesio vaikais. Koks socialinių pedagogų veiklos turinys su delinkventinio elgesio mokiniais, siekiant pagerinti jų elgesį.

Tyrimo tikslas - Ištirti bendruomenės požiūrį į socialinių pedagogų veiklos turinį su delinkventinio elgesio vaikais bendruomenės narių nuomonės aspektu.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą apie delinkventinį elgesį.
2. Išsiaiškinti bendruomenės žinias apie delinkventinį elgesį, paplitimą ir pasireiškimą.
3. Išsiaiškinti bendruomenės žinias apie socialinių pedagogų veiklos turinio metodus, vykdant vaikų delinkventinio elgesio prevenciją.
4. Taikant interviu, įvertinti socialinių pedagogų veiklos turinį, jų reikšmę, dirbant su delinkventinio elgesio vaikais.

Tyrimo objektas - socialinių pedagogų veiklos su delinkventinio elgesio vaikais turinys bendruomenės narių nuomonės aspektu.

Tyrimo hipotezė - tikėtina, kad bendruomenės nariai turi mažai informacijos apie vaikų delinkventinį elgesį ir socialinių pedagogų veiklos turinio metodus, struktūrą dirbant su delinkventinio elgesio vaikais.

Tyrimo metodologija ir metodika

Nagrinėjant ir analizuojant socialinių pedagogų veiklos turinio metodus su delinkventinio elgesio vaikais, naudota mokslinės literatūros sisteminė, lyginamoji, loginė analizė ir sintezė. Atliekant analizę taikyta statistinių duomenų sisteminė, lyginamoji, loginė analizė ir sintezė, interviu, anketinė apklausa, lentelių sudarymo ir grafinio vaizdavimo bei statistiniai metodai.

Nagrinėjant pasirinktą temą, naudota mokslinės literatūros analizė, straipsniai šia tema, įstatymai ir norminiai aktai, reglamentuojantys socialinių pedagogų veiklą mokymosi įstaigose. Apžvelgta literatūra, teisinė bazė, statistika leido geriau suvokti socialinio pedagogo veiklą siekiant užkirsti kelią delinkventiniam elgesiui, išsiaiškinti vaikų delinkventinio elgesio priežastis, pasireiškimą, paplitimą.

Remiantis išnagrinėta mokslinė literatūra Vaitkevičiaus (1995), Valicko (1997), Justickio (1984), Leliūgienės (2003), Abromaitienės (2008), Kučinsko ir Kučinskienės, (2000), Kvieskienės (2000), Indrašienės (2004), Sturlienės (2007) bei teisine baze ir atsižvelgiant į tyrimo tikslą sudaryta anketa. Statistinė empirinių duomenų analizė – procentinių dažnių skaičiavimas – atlikti matematiniai skaičiavimai SPSS kompiuterine programa (17.0). Ja pagrįsti gauti tyrimo rezultatai. Duomenų apdorojimui ir grafiniam pateikimui naudojama Microsoft Office Excel 2010. Tyrimo duomenims analizuoti buvo naudojami statistiniais metodais (aprašomoji statistika: dažniai (N), procentai (%), patikimumas ($p < 0,05$)). Analizėje lyginami atsakymų vidurkiai bei ieškoma statistiškai reikšmingų skirtumų tarp atsakymų vidurkių, naudojant Chi kvadratą.

Tyrimas atliktas 2013 m. lapkričio - gruodžio mėn. Norimam tikslui atskleisti buvo išdalinta 300 anketų iš kurių sugrįžo tik 217. Anketos buvo išdalintos Radviliškio, Pakruojo, Pakruojo rajono Rozalimo ir Žvirblonių kaimo mokyklose besimokančių mokinių tėvams.

Kiekybiniai tyrimo metodai – metodai, kurių galutiniai tyrimo rezultatai išreiškiami skaičiais. „Kiekybinių metodų klasifikacija gali būti įvairi, priklausomai nuo naudojamo specifinio matematinio aparato, funkcijų ir pačių metodų struktūros. Jie gali būti skirstomi į skaitmeninius ir neskaitmeninius, statistinius ir nestatistinius, parametrinės ir neparametrinės statistikos metodus ir kt.“ (Žydžiūnaitė, 2007). Kiekybiniai metodai padeda išsamiau ir tiksliau nagrinėti dinامينius ir statistinius dėsningumus įvairiose veiklos srityse.

Kiekybinių tyrimų rezultatai gaunami skaičiais, kalbama apie procentus, statistinius ryšius ir pan., tai kokybinių tyrimų rezultatai gaunami tekstu, ir jis yra nagrinėjamas. (Tidikis, 2003). Užsibrėžtam tikslui pasiekti buvo parengta anketa. Anketa – labai patogus ir plačiai naudojamas pirminių duomenų rinkimo būdas. Tai klausimynas, kuris naudojamas tyrimo duomenų surinkimo tikslais. Ji yra aiški, nedviprasmiška, patikima. Kartu ji turi skatinti respondento norą bendradarbiauti, kuo teisingiau atsakinėti (Kardelis, 2007).

Taip pat buvo vykdomas interviu, kaip gilinamoji analizė kiekybiniui tyrimui. Jo metu buvo siekiama atskleisti socialinių pedagogų veiklas, siekiant užkirsti kelią delinkventiniam elgesiui bei išsiaiškinti kaip spręsti problemas, susijusias su delinkventiniu elgesiu. Nagrinėjant pasirinktą temą, naudota mokslinės literatūros analizė, straipsniai šia tema, įstatymai ir norminiai aktai, reglamentuojantys socialinių pedagogų veiklą mokymosi įstaigose. Apžvelgta literatūra, teisinė bazė, statistika leido geriau suvokti socialinio pedagogo veiklą siekiant užkirsti kelią delinkventiniam elgesiui, išsiaiškinti vaikų delinkventinio elgesio priežastis, pasireiškimą, paplitimą.

Remiantis išnagrinėta mokslinė literatūra Vaitkevičiaus (1995), Uzdilos (1999), Vilkauskaitės (2001), Leliūgienės (2003), Aukštiejienės (2000), Kučinsko ir Kučinskienės, (2000), Kvieskienės (2000), Indrašienės (2004) bei teisine baze ir atsižvelgiant į tyrimo tikslą sudaryti uždari ir atviri klausimai. Statistinė empirinių duomenų analizė – procentinių dažnių skaičiavimas – atlikti matematiniai skaičiavimai SPSS kompiuterine programa (17.0). Ja pagrįsti gauti tyrimo rezultatai.

Interviu ir pokalbis – metodai duomenims gauti, klausimus užduodant žodžiu (Charles, 1999).

Kaip ir anketinės apklausos, pokalbio bei interviu klausimai gali būti struktūruoti (uždari, ribojantys galimus atsakymus), nestruktūruoti (atviri, neribojantys galimų atsakymų) arba pusiau struktūruoti (Kardelis, 2007; Tidikis, 2003; Žydžiūnaitė, 2001). Reikalavimai interviu klausimams keliami tokie pat kaip ir anketinės apklausos: jie gali būti atviri ar uždari, tačiau svarbiausia, kad būtų aiškūs, vienaprasmiai, suprantami.

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 3 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (60 šaltinių), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 20 lentelių, 1 paveikslas. Prieduose pateikiama anketa ir interviu klausimai. Darbo apimtis – 71 puslapis.

Svarbiausių terminų žodinėlis

Agresyvus elgesys – agresyvių reakcijų visuma, apibūdinanti individo bendravimo su aplinka ir savimi puolamąjį pobūdį. Agresyvaus elgesio priežastys įvairios: bejėgiškumas, kai reikia įveikti kliūtis (frustracija), siekimas išspręsti prieštaravimus (Pvz., diskusijoje), noras laimėti varžybas, asmeninis priešiškus kitam, pyktis, konfliktai, psichozės ir kt. Agresyvus elgesys išmokstamas, jis būna ir gynimosi priemonė (Jovaiša, 1993).

Asocialus – antvisuomeniškas, pažeidžiantis visuomenės teises ir interesus.

Delinkvencija - (lot. delinquens – nusižengiantis) jaunimo polinkis nusikalsti. Priežastys įvairios: ydingas auklėjimas šeimoje, vaikų įtraukimas į nusikalstamą veiklą, socialinis nesubrendimas, sociopatija, charakterio nukrypimai (akcentuacijos), psichopatija, lytiniai iškrypimai. Daugiausia nusikalsta 15-16 metų paaugliai, nors delinkvencija pasireiškia daug anksčiau – 8-10 metais. Ji vystosi pamažu, kol delinkventas savo sąmonėje praranda socialines vertybes ir susikuria antisocialines, išmoksta nusikaltimų technikos. Tada jis pateisina savo delinkventinį elgesį, atmeta bet kokius draudimus, įstatymus, niekina jį niekinančius, persekiojančius, bet labiausiai bijo, kad nebūtų sugautas nusikaltimo vietoje. Delinkventus perauklėti sunku, todėl juos reikia auklėti iš anksto profilaktiškai (Jovaiša, 1993).

Delinkventas – žmogus, kurio elgesys yra labai nenormalus (neatitinka normoms) ir traktuojamas kaip baustina veikla, nusikaltimas (Psichologijos žodynas, 1993).

Deviacija (angl. deviance) - tai elgesys, laikomas netoleruotinu arba pažeidžiančiu socialines normas. (Jovaiša, 2007).

Deviantinis elgesys – visuomenės teisinių ir dorovinių normų neatitinkantis elgesys. (Psichologijos žodynas, 1993).

Elgesys – gyvų būtybių sąveika su aplinka, pasireiškianti jų išoriniais (motoriniais) veiksmiais, kuriuos reguliuoja psichika (Psichologijos žodynas, 1993).

Socializacija – visuomenės kultūros perteikimas vaikams ir kitiems asmenims, siekiant, kad jie sėkmingai įsiliėtų į visuomenę. Lėtas ir nuolatinis individualus įprasto visuomenės mąstymo, vertybių, elgsenos perėmimas (Psichologijos žodynas, 1993).

Prevencija - priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams (Jovaiša, 1993).

1 skyrius. DELINKVENTINIO ELGESIO SAMPRATA

Žodis „delinquent“, įvairiuose anglų kalbos žodynuose į lietuvių kalbą verčiamas kaip nusikaltėlis, teisės pažeidėjas, kaltas, nusikaltęs. Anot Jovaišos (2007) „delinkventinis elgesys – jaunimo polinkis nusikalsti“.

S. Herm (2005) nuomone, delinkventinis elgesys yra tiesioginė žmogaus pykčio ir atmetimo išraiška, įtūžio prasiveržimas, valios pasireiškimas, atvira konfrontacija su kitais, aktyvus mėginimas valdyti situaciją ir kitus žmones, užuot pasyviai laukus; gebėjimas nesivaržant ir tiesiai pasakyti „ne“, kur paprastai sakoma „taip“.

Paaugliai, kurių elgesys neatitinka normų ir skiriasi nuo visuomenėje priimtinių taisyklių, normų, vadinamas „sunkiu“ arba „sunkiai auklėjamu“. „Sunkiai auklėjamo“ paauglio elgesys, veikla, nepaisanti jokių visuomenėje priimtinių normų bei taisyklių, mokslinėje literatūroje apibūdinama „deviacijos“ (angl. Deviance – nukrypimas) sąvoka (Leliugienė, 2003).

Deviacijos reiškinyje apima tokias sąvokas kaip deviantinis, delinkventinis ir kriminalinis elgesys.

Analizuojant įvairią mokslinę literatūrą, pastebėta, kad tokiam, visuomenės taisyklių neatitinkančiam elgesiui, kuris dažnai aprašomas, kaip įvairūs nukrypimai nuo priimtinių socialinių normų, apibūdinti yra naudojamas labai įvairios sąvokos: „nevisuomeniškas“, „asocialus“, „deviantinis“, „amoralus“, „delinkventinis“ elgesys ir kt. (Leliugienė, 2003).

Po ilgą laiką vyravusių pozityvistinių aiškinimų D. Matza'os teorija, pasiūlė naują požiūrį į delinkvenciją. Iki tol buvo vadovautasi nuostata – ieškoti nusižengimų priežasčių, patį delinkventą nusakant kaip aplinkybių auką, „problemišką“ ar net „nenormalų“ vaiką. D. Matza sukūrė naują delinkvento paveikslą: delinkventas yra normalus paauglys, tik kartais nusižengiantis visuotinėms normoms. Nusižengimas šiuo atveju yra normų (moralinių, socialinių, teisinių) pažeidimas. D. Matza atkreipė dėmesį į tai, kad delinkventai nedaug kuo skiriasi nuo normalių jaunuolių, ir kad tik palyginti nedidelė dalis nepilnamečių tampa suaugusiais nusikaltėliais, t.y., kad delinkventinis elgesys yra „išaugamas“. Jo teigimu, delinkvencija – laikinas reiškinyje, būdingas paaugliams, kuriems reikia įtvirtinti savo statusą grupėje bei įrodyti savo vyriškumą.

D. Matza teigė, kad delinkventai dreifuoja tarp delinkventinio ir visuotinai priimtino elgesio. Kartais delinkventai dalyvauja visuotinai priimtinoje veikloje ir vengia įsitraukti į delinkventinį elgesį. Ir netgi darydami pažeidimus jie pripažįsta visuotinai priimtas normas bei jaučia gėdą dėl savo neteisėto elgesio. „Nudreifuoti“ į delinkvenciją nepilnamečiams padeda taip vadinamos neutralizavimo technikos, padedančios jiems neutralizuoti delinkventinių vertybių ir požiūrių laikinumą bei dreifuoti pirmyn ir atgal tarp teisėto ir delinkventinio elgesio (Matza, 1995).

Šios naujosios teorijos požiūriu, „delinkventas” tėra apibrėžimas, žymintis paauglį, kuris kartais nusižengia. Realiai tai yra normalus paauglys, visuomenės narys, besilaikantis valstybės įstatymų ir nuo nedelinkventų besiskiriantis tik nusižengimų darymu. Delinkventas nėra belaisvis, patekęs į delinkvencijos subkultūrą. Jis nėra nei galutinai susisaistęs grupės normomis, nei jų nepaisantis. Delinkventų statusą galima įvardinti kaip dreifavimą tarp dviejų polių: įstatymų laikymosi ir pažeidimų darymo (Gavėnaitė, 2003).

Šiuolaikinė socialinių nukrypimų analizė paprastai vis dar grindžiama prancūzų sociologo Durkheimo (1858 – 1917) pateiktais dviem problemos tyrimo atramos taškais. Pirmiausia jis nagrinėja anomie, t.y. visuomeninių normų silpimo ir jų atmetimo procesą, kurį aiškiai matome vykstant spartiems socialiniams pokyčiams. Ši Durkheimo idėja skatino nagrinėti deviaciją ne tik vertinant konkrečią asmenybę, bet ir apibrėžiant, jog šiandieninis socialinis nukrypimas gali būti ateities socialinės struktūros pranašu (Acus, 2007).

Kerner (1998) nuomone, delinkvencija – tai teisinių ir socialinių normų pažeidimai, kuriuos daro nepilnamečiai paaugliai. Šių jaunuolių veiklos negalima prilyginti nusikalstamoms, kurias daro suaugusieji, nes tokie pažeidimai byloja apie asmenybės nebrandumą, o ne apie polinkį nusikalstamam elgesiui.” (Кернер, 1998).

Didelę jaunimo delinkventinio elgesio grupės dalį sudaro paaugliai, neturintys pakankamų socialinių ir ypač atsparumo žalingai įtakai įgūdžių. Menkus įgūdžius turintys vaikai ir paaugliai sunkiai išgyvena stresines situacijas jaučiasi mažiau vertingi nei jų bendraamžiai, nemoka efektyviai bendrauti, spręsti, siekti numatytų tikslų, prisiimti atsakomybės. Šie asmenys nemoka veiksmingai pasipriešinti neigiamai aplinkinių įtakai. Vienas iš svarbių momentų, sąlygojančių paauglių teisės pažeidimus, yra jų charakterio nukrypimai (charakterio akcentuacijos ir psichopatijos) (Личко, 1983).

Delinkventinio elgesio esmę, jo priežastys, delinkventų asmenybę tyrinėja daug mokslų, tarp jų, teisė, sociologija, kriminologija, psichologija, psichiatrija. Tyrimai įtikinamai parodė, kad nei delinkventinio elgesio pasireiškimo, nei nusikaltimo įvykdymo, nei asmenybės nepageidaujamų bruožų formavimosi neįmanoma paaiškinti kokiu nors vienu veiksmu ar jų grupe. Delinkventinis elgesys yra toks sudėtingas reiškinys, kad jį tiesiogiai arba netiesiogiai sąlygoja visas kompleksas įvairių veiksnių ir jų derinių : ekonominių, socialinių, kultūrinių, psichologinių (Личко, 1983).

Pasak Valicko (1997), delinkventiškas elgesys apibūdinamas kaip psichologinis polinkis arba tendencija, pažeisti egzistuojančias elgesio normas. Delinkventai dažnai nepadarą rimtų nusikaltimų, teisės pažeidimų. Delinkventinis elgesys – tai smulkūs nusižengimai, moralių elgesio

normų pažeidimai, kurie nesukelia rimto pavojaus ir nepadaro rimtos žalos (pvz.: tai gali būti nedisciplinuotas, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų ir pan.) (Leliugienė, 2003).

Socialinis nukrypimas ilgą laiką buvo suprantamas kaip tam tikras individo požymis, kaip būdinga asmens raiška ar elgesys: delinkventas, homoseksualas, protiškai neįgalus ir pan. (Acus, 2007).

Normos reglamentuoja daugelį socialinių situacijų, todėl jų apibrėžimas yra labai platus, apimantis visas socialinio gyvenimo sferas.

Kvieskienė (2000) pgl. M. Galaguzovą išskiria tokius delinkventiško elgesio tipus:

- Smurtiniai nusižengimai, įvairaus pobūdžio įžeidimai, sumušimai, padegimai, sadistiniai veiksmai, nukreipti prieš tam tikrą asmenį;
- Nusižengimai siekiant asmeninės materialinės naudos, įskaitant smulkias vagystes, reketo atvejus, mašinų bei kitas vagystes;
- Nelegalių narkotikų platinimas bei prekyba.

T. Hirschi (1969) savo socialinių ryšių teorijoje tyrinėjo susilpnėjusius ar nutrūkusius individo ryšius su grupe, o delinkvenciją suprato kaip konformizmo nebuvimą. Jis pirmasis pastebėjo, kad kiekvienas gali tapti delinkventu ar nusikaltėliu ir kad ne moralinės vertybės, o socialinė kontrolė palaiko tvarką ir užtikrina visuomenės normų laikymąsi. Jis teigė, kad delinkventai nepaklūsta moraliniams reikalavimams, nes jie per silpnai susaistyti su visuomene. T. Hirschi teigė, kad nuo to, kaip nepilnamečiai prisirišę prie tėvų, mokyklos ir bendraamžių, priklauso jų socialinis sąmoningumas ir tai, kaip bus priimamos socialinės normos. Jo manymu, problemos šeimoje ar nepilna šeima apsunkina vaikų socializaciją. Nepilnamečius nuo delinkventinio elgesio sulaiko baimė, kad dėl jų netinkamo elgesio gali iškilti pavojus santykiams tarp tėvų ir vaikų. Hirschi pastebėjo, kad prasti akademiniai rezultatai mokykloje gali vesti prie delinkvencijos. Dėl prastų pasiekimų mokykloje imama nemėgti mokyklos, rečiau lankomos pamokos, tuomet pašlyja santykiai su mokytojais, susvyruoja tikėjimas autoritetais ir visa tai gali paskatinti nepilnamečių elgtis delinkventiškai. T. Hirschi taip pat akcentavo ir užimtumo svarbą, nes įsitraukus į visuotinai priimtą veiklą nelieta laiko užsiimti nusikalstama veikla. Jis teigė, kad delinkventai nuo nedelinkventų skiriasi tikėjimo įstatymų teisingumu laipsniu, t. y., jei individas mano, kad įstatymai yra neteisingi, ryšys su visuomene susilpnėja ir padidėja nusikalstamo elgesio tikimybė (Hirschi, 1969).

Kaip teigia Leliūgienė (2003), deviantai yra savavališki ir nuolatos išsisukinėja nuo mokymosi ar tam tikrų užduočių atlikimo, jie pabėginėja iš namų bei vaikatauja, vartoja alkoholinius gėrimus, girtauja, antvisuomeniška seksualinė veikla, bando nusižudyti ir taip toliau. Lyginant su plačiai mokslinėje literatūroje naudojama sąvoka deviancija (kuri iš anglų kalbos verčiama nukrypimas), delinkventinis elgesys skiriasi tuo, kad vaikai delinkventai jau yra nusižengę visuomenės normoms ir yra padarę nusikaltimą arba prasižengę. Taip pat delinkventinio elgesio vaikams ir paaugliams būdingas socialinių normų nesilaikymas tapęs ne atsitiktiniu netinkamo elgesio pasireiškimu, tačiau jau nuolatinio elgesiu, kuris tokiems jaunuoliams yra priimtinas (Abromaitienė, 2008). Sulyginus šias dvi sąvokas galima teigti, kad vaikai tampa „delinkventais“ tada, kai prieš tai ilgą laiką tarpą, pabūna deviantais.

Valickas (cit. Sturlienė, 2007), savo darbuose teigia kad, atspindėdama labai įvairius vaikų elgesio ypatumus sąvoka „sunkus vaikas“ neturi konkretaus turinio ir todėl nėra mokslinė sąvoka tikrąja šio žodžio prasme.

Vygotskis (cit. Sturlienė, 2007), „Sunkiais“ vaikais pavadina ir talentingus vaikus. Vygotskio manymu, su talentingais vaikais yra taip pat labai daug problemų. „Talentingiems vaikams yra didelė dėmesio stoka, arba mokymosi sąlygų nesudarymas, ar netgi atvirkščiai per dideli tėvų ar (ir) mokytojų keliami reikalavimai“. Žinoma visa tai gali lemti vaikų delinkventinį elgesį, pakliuvimą į „rizikos“ grupes ir t.t.

1.2. Delinkventinio elgesio vaikų ir paauglių charakteristika

Valickas teigia (cit. Kučinskas, Kučinskienė, 2000), delinkventai, - tai faktiškai padidintos rizikos vaikai ir paaugliai, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės. Delinkventai dažniausiai nepadarо rimtų teisės pažeidimų ar nusikaltimų, tačiau turi polinkį nusikalsti. Psichologijos žodyne (1993) „delinkventas“ aiškinamas kaip žmogus, kurio elgesys yra nenormalus, neatitinka normos ir traktuojamas kaip baustina veikla, nusikaltimas. Rusų autorių pedagoginėje literatūroje anot Leliūgienės (2003), sutinkamos „sunkių“, „sunkiai auklėjamų“ vaikų sąvokos. Naudojami ir tokie terminai kaip „socialiai nepritapęs“, „pedagogiškai apleistas vaikas“. Nėra vieningo susitarimo dėl jų priežastinio santykio ir vartojimo. Pedagoginis apleistumas ne visuomet atitinka socialinį nepritapimą - jį gali lemti įgimtos ar įgytos psichinės anomalijos (Abromaitienė, 2008).

Thornton et al (1987), Siegel & Senna (1988) nuomone (cit. Abromaitienė, 2008), vaiką galima vadinti „delinkventu“ kai jis: pažeidžia kokį nors įstatymą ar įprastinę tvarką; įsitraukia į

amoralią ar nepadorią veiklą; užsiima nelegalia veikla; palaiko ryšius su amoraliais, blogais žmonėmis; auga dykinėdamas; gyvena arba lankosi blogos reputacijos namuose; vaikšto naktimis gatvėse; važinėja traukiniais bei autobusais be bilietų; nuolat bėga iš pamokų; vulgariai kalba, keikiasi viešose vietose; vartoja stiprius alkoholinius gėrimus; rūko cigaretes viešose vietose; užsiima veikla pavojinga sau ar kitiems; elgetauja ar prašo išmaldos gatvėse; turi seksualinių nukrypimų; bėga iš namų; neklauso tėvų; turi delinkventiško elgesio draugų; nepaklūsta mokyklos darbuotojams; amoraliai elgiasi.

Delinkventinis elgesys yra įvairių mokslo bei praktikos sričių objektas: sociologijos, teisės, medicinos, pedagogikos, socialinio darbo, socialinės pedagogikos. Todėl nėra vienareikšmio susitarimo dėl delinkventinio elgesio sąvokos vartojimo (Kučinskas; Kučinskienė, 2000).

Pasak Suslavičiaus, Valicko, (cit. Abromaitienė, 2008). delinkventinį elgesį dažnai lydi agresija (kartais agresyvus ir delinkventinis elgesys yra tapatinami). Apibendrintai agresija laikomas elgesys, nukreiptas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę arba negyvą objektą, kuriuo siekiama sukelti diskomfortą, skausmą, padaryti fizinę ar psichologinę žalą. Tačiau agresijos sampratos, pateikiamos skirtinguose šaltiniuose, atskleidžia, kad ne visuomet agresija yra tikslingas negatyvus elgesys. Agresyvumas įvardijamas netgi kaip žmogui būtina savybė, padedanti įveikti kliūtis, išreikšti emocijas (Navaitis, 1997).

Paauglystė gali būti skirstoma į ankstyvąją - 12-14 metų ir vėlyvąją- 16 -18 metų, 15-uosius metus laikant pereinamaisiais (Navaitis, 2001). Šiuo laikotarpiu kinta paauglio asmenybė: keičiasi poreikiai, formuojasi kritinis mąstymas, gilėja išgyvenimai ir peržiūrimos vertybės, išryškėja paauglio visuomeniškumas, aktyvumas, siekimas bendrauti su bendraamžiais ar kiek vyresniais, dažnai atsiribojama nuo suaugusiųjų. Paauglys susidomi savo asmenybe, analizuoja savo mintis, jausmus bei poelgius, dažnai egocentiškai vertindamas save, pervertindamas savo jėgas ir galimybes (Abromaitienė, 2008).

Vėlyvoje paauglystėje keičiasi paauglio santykiai su aplinkiniais: ieškoma tikros draugystės, santykiuose nesiekama būtinai įtvirtinti savo autoritetą, bet ieškoma pilnaverčio bendravimo. Keičiasi ir santykiai su tėvais bei suaugusiais: suaugusiųjų kontrolė virsta savikontrolė (Jovaiša, 2007).

Agresyvumas paauglystėje yra daugiau ar mažiau natūralus, paaugliai dažnai agresiją naudoja kaip problemų sprendimo būdą. Paauglio agresyvumas - tai jo emocijų ir moralinių nuostatų į kitus žmones išraiška. (Navaitis, 2001). Agresyvumą paprastai skatina kelios emocijos (pyktis, pasibjaurėjimas, neapykanta ir kt.), kurios, kaip ir bet kurios kitos emocijos, yra reikalingos, padeda geriau prisitaikyti, tikslingiau reaguoti. Šias emocijas sukelia fizinės ir

psichinės kliūtys. Į nežymias kliūtis reaguojama emociškai silpniau, tačiau jei paaugliui trukdoma pasiekti itin geidžiamų tikslų, kai frustracija yra itin didelė, neišvengiamas pyktis bei panašios emocijos. Kaip teigia Navaitis (2001), agresyvų poelgį sukelia didėjantis priešiškusmas. Priešiškumo ir agresijos objektai ne visada sutampa, todėl svarbu kuo anksčiau pastebėti paauglio nuolatinį priešiškusmą aplinkai ir jį susilpninti. Pirmuoju priešiškusmo požymiu, pasak Navaičio (2001), tiktų laikyti simpatijos emocijų nykimą. Vėliau tiems, neigiamai vertinamiems, paauglys ir linkęs priskirti norą pakenkti. Jis tuo pačiu metu ir nepasitiki aplinkiniais ir jiems pavydi, mano esąs skriaudžiamas ir apgaulinėjamas. Šiuos priešiškusmo elementus paauglys gali maskuoti net mandagiu elgesiu.

Delinkventinio elgesio formavimuisi turi įtakos pačios asmenybės ypatumai: charakteris, savęs vertinimas, elgesio motyvacija. Asmenybiniai veiksniai nagrinėjami Jatkevičiaus, Lapės, Valicko, Justickio (cit. Abromaitienė, 2008). darbuose. Šioje metodinėje medžiagoje remiamasi Justickio (1994) pateikta charakterio nukrypimų klasifikacija, kuri paprastai ir pakankamai aiškiai įvardija pagrindinius delinkventiško elgesio paauglių charakterio nukrypimus, jų ryšį su nusikalstama veikla ir galimą pedagoginį poveikį.

1.3. Delinkventinio elgesio vaikų ir paauglių socialinio ugdymo ypatumai

Vaikų ir paauglių socialinis ugdymas priklauso nuo tėvų. Pirmiausia, vaikų gyvenimo, aplinkos bei materialinės sąlygos yra nevienodos, taip pat tėvai ir auklėja vaikus skirtingai. Ypač tai priklauso nuo tėvų socialinės padėties, profesijos, išsilavinimo. Remiantis Jokimaičiu (cit. Bajoriūnas, 2004), kiekvienas vaikas gauna skirtingą, t.y. individualų genų rinkinį, kuris lemia visas psichines ir fizines vaiko savybes. Tokia pati aplinka gali išugdyti įvairius charakterius.

Egzistuoja ne tik vienkartiniai individualūs veiklos arba elgesio pasireiškimai, bet ir tokie, kurie būdingi įvairioms žmonių grupėms. Jas galima įsivaizduoti kaip tarpinę grandį tarp normos ir individo.

Jokimaičiu mano (cit. Bajoriūnas, 2004), kad vaiko polinkis pajusti kaltę, kai „negrąžiai pasielgta“, priklauso nuo tėvų pedagoginių auklėjimo metodų: giria ar bara, pataria ar muša su diržu. Dažniausiai gerai elgdavosi tie vaikai, kurių motinos ypač meiliai juos auklėjo ir savo meilę reiškė pagal vaiko elgesį. Kai trūksta ryšio tarp tėvų ir vaiko, gali atsitikti sąžinės formavimasis. Tačiau nereikėtų vaikų ilgai gąsdinti ir sakyti „aš tavęs nemylėsiu“, dėl tokių eksperimentų vaikas gali tapti baikštus arba sutrikti jo elgesys.

Vaikas savo socialinėje aplinkoje stebi kaip yra bendraujama, kaip elgiamasi ir viską matydamas gali kartoti tokį elgesį. Pasak Jokimaičio (cit. Bajoriūnas, 2004), vaikas stebėdamas

kaip agresyviai elgiasi auklėtojos ar kiti suaugusieji (barasi, grasina, įžeidinėja) ir tokiu būdu laimi, tai pirmiausia autoritetu jiems tampa „agresyvus“ žmogus. Vadinasi, geriau šaukti ant kitų, gąsdinti, net trinkelti – tuomet pasieksi, ko tik norėsi. Šitaip vaikai mokosi iš tėvų agresyviai elgtis. Dar viena agresiją skatinanti sąlyga – tai dažnai ignoruoti vaiko savigarbą. Išjuoktas, iššieptas vaikas gali tapti agresyvus. Visos minėtos aplinkybės sudaro sąlygas augti agresyviai ir piktam vaikui. Beveik visi nusikaltėliai, padarę žiaurius nusikaltimus, vaikystėje augo tokioje aplinkoje.

Iki 7 metų amžiaus pagrindinė veiklos rūšis yra žaidimai. Daug informacijos apie sunkiai auklėjamą paauglį pateikia tėvų ir jo paties atkurtas ankstyvosios vaikystės žaidimų turinys ir formos. Ypač svarbūs vaidmeniniai žaidimai, nes juos žaidžiant atliekami socialiniai vaidmenys. Todėl asmenys, su kuriais vaikas identifikuojašis ilgai jam tampa tam tikrais sektiniais pavyzdžiais. Kartu perimamos ir jų turimos vertybės. Vyresniojo ikimokyklinio amžiaus vaikų žaidimai turi griežtas taisykles. Žaidžiant juos reikia apriboti savo asmeninius norus ir būti drausmingam. Manoma, kad tarp ankstesnių vaiko santykių su žaidimo partneriais bei jo taisyklėmis ir vėlesnio delikventiško elgesio formų yra priežastinis ryšys. Labai svarbu atkurti vaiko vystymosi iki 7 metų eigą ir todėl, kad tai yra pagrindinių asmenybės savybių, valios, emocijų ir elgesio motyvų kristalizavimosi laikotarpis (Žukauskienė, 2006).

Vaikas gerai formuosis, kai normaliai veiks jo centrinė nervų sistema. Be to, namuose turi būti jauku, ramu ir įdomu. Mažiau arba daugiau nukrypti nuo normos – normalu. Augdamas kiekvienas vaikas susiduria su įvairiais sunkumais, pavojais ne tik sveikatai, bet ir psichikai.

Dėl temperamento, lyties, kūno sandaros, gabumų, jautrumo ir išvermės skirtumų, be to, dėl aplinkos, visuomenės struktūros ir tėvų auklėjimo įvairovės kiekvienas vaikas yra nepakartojama asmenybė. Jo elgesys taip pat formuojasi įvairiai (daug reiškia vaiko ir auklėtojo santykiai). Tėvų ir vaikų ryšiai – tai nuolatinis cikliškas procesas, kurio metu vaikai turi įtakos tėvams, o tėvai – vaikams, bet atsakingi už vaikus tėvai. Pirmas jų auklėjimo tikslas – pažinti vaiką, jo galimybes, žinoti, ar jis savarankiškas, ar moka gerbti, mąstyti. Nuo savitarpio sutarimo labai priklauso dvasinis ir emocinis vaiko formavimasis. Dažniausiai vaikas ekcentriškai elgiasi tuomet, kai sutrikę jo ir aplinkinių santykiai (Žukauskienė, 2006).

Dažniausiai simptomai ne itin ryškūs, todėl gydytojo ar psichologo pagalbos nereikia. Daug ką gali ištaisyti ir tėvai, tik nereikia skubotai manyti, kad vaiko blogas įprotis – tai susiformavusi charakterio savybė. Be to, svarbu žinoti, kas ir kokiam amžiui būdinga. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesį galima suskirstyti į tris grupes: mokymosi sunkumai, blogi

įpročiai, blogas elgesys. Jie gali pasireikšti kartu arba atskirai, išnykti patys arba gydytojui padėjus, bet ne visuomet vaiko ir aplinkos santykiai būna sutrikę (Žukauskienė, 2006).

1.3.1. Delinkventinio elgesio priežastys

Siekiant padėti vaikams „delinkventams“, būtina ne tik žinoti ir suprasti delinkventinio elgesio sampratą, tačiau ir įsigilinti į delinkventinio elgesio pasireiškimą ir atsiradimą lemiančius veiksnius, todėl vienas iš svarbiausių procesų, nuo kurio priklauso vaikų elgesys, yra socializacijos proceso sėkmė. Pasak Jovaišos (cit. Vaičiulienė, 2004), socializacijos procesas vyksta visą gyvenimą. Socializacija reiškia visą bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo, asmenybės formavimo procesą rengiant individą savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai (Leliūgienė, 2003).

Į klausimą, kas verčia paauglius nusikalsti ir sužiaurėti, vienareikšmiško atsakymo nėra. To priežastys įvairios ir viena iš jų tai, kad vaikų delinkventų vertybės nėra vienodos su normalaus elgesio vaikų vertybėmis.

Pagrindinius veiksnius lemiančius vaikų delinkventinį elgesį, įvairūs autoriai nurodo panašius, kurie iš jų nurodo jų daugiau arba kitaip juos įvardija. Skirtinga veiksnių, lemiančių vaikų ir paauglių delinkventinį elgesį, sklaidą priklauso nuo autoriaus požiūrio į delinkventinį elgesį. Vieni autoriai pabrėžia psichologinį vaikų ir paauglių delinkventinį elgesį lemiančių veiksnių aspektą, kada išskiriami tokie lemiantys veiksniai, kaip paauglio ir vaiko vidinės nuostatos, polinkiai pažeidinėti socialines normas, charakterio nukrypimai ir kt. Kiti autoriai savo mokslinėse darbuose pabrėžia tokius veiksnius, kaip socialinė aplinka, priklausomybę tam tikrai socialiniai kategorijai ir kt. (Leliūgienė, 2003).

Justickis (2004) vienu iš pagrindinių veiksnių, lemiančių delinkventinio elgesio pasireiškimą, nurodo vaiko ir paauglio charakterio nukrypimus: hipertimikas, epileptoidas, isteroidas, silpnavalis. Leliūgienė (2003) nurodo tokius delinkventinį elgesį lemiančius socialinius veiksnius kaip: šeimos įtaka vaikų auklėjime, mokyklos įtaka vaiko auklėjime, neformalios grupės įtaka, užimtumo stoka.

Pagal Valicką (1997), delinkventinį elgesį lemiantys veiksniai: nepalankios asmenybės raidos sąlygos šeimoje, neigiamas mokyklos ir bendraamžių grupės poveikis, neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka, individualios asmenybės savybės. (Vaičiulienė, 2004).

Pirmieji blogio elgesio pavyzdžiai paprastai būna tėvai. Jeigu tėvai yra asocialūs, smurtauja, jų vaikai, veikiant tokiems psichologiniams mechanizms kaip imitacija, modeliavimas, identifikacija ir kiti, perima šį elgesį (Vaičiulienė, 2004).

Socialinės rizikos šeimoje, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl kyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui (Abromaitienė, 2008).

Pasak Leliūgienę (2003), nepilnos šeimos, šeimos pokytis, nulemtas tėvų skyrybų, vieno ar abiejų tėvų mirties, mokslininkų laikomas vienu svarbiausių veiksnių, galinčių turėti įtakos vaikų nusikalstamumui.

Mokykla – tai antrasis nepilnamečio socialinio ugdymo agentas. Tačiau pasitaiko atvejų, kad ir mokykla gali lemti, jog nepilnametis pakryps į nusikalstamą elgesį. Tokio elgesio tikimybė padidėja, kai ir mokykla, ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja įsitikinimų, kurie pakreiptų vaiką visuomenei priimtina kryptimi. Maža to, gali susiformuoti priešiškas mokyklai ir jos aplinkai, antivisuomeniško elgesio apraiškos (Leliūgienė, 2003).

Galima išskirti tokias pagrindines delinkventinio elgesio mokykloje priežastis remiantis Walker, Gumuliauskiene (cit. Abromaitienė, 2008): nesėkmės moksle, nuobodulys, stereotipinė mokytojų nuomonė apie delinkventišką elgesį, delinkventinio elgesio bendraamžių grupės dominavimas, bendraamžių grupės atmetimas, triukšminga mokyklos aplinka, silpnas ryšys su mokykla, nepalanki mokyklos atmosfera, mokyklos feminizacija, nepakankama elgesio kontrolė, menkas dėmesys teigiamo elgesio skatinimui, pedagogų ir mokinių sąveikos problemos.

Problemiški paaugliai dažnai gauna pastiprinimą iš grupės, kurioje pripažįstamas problemų sprendimas pavartojant jėgą. Tokioje grupėje vaikas ar paauglys tada pasiekia aukštesnį socialinį statusą, įgyja „draugų“ (Sturlienė, 2007).

Kitas socialinis veiksnys lemiantis vaikų ir paauglių delinkventišką elgesį – žiniasklaida. Anot Abromaitienės (2008), ji tampa itin svarbiu asmenybės socializacijos veiksniu, nes formuoja išorinio pasaulio sampratą, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą. Įvairūs tyrimai parodė, kad agresyvaus turinio filmų, netgi animacinių filmų, žiūrėjimas (ypač pakartotinis), didina vaikų agresyvumą: kuo daugiau smurto ir prievartos demonstruojama televizijos laidoje, tuo dažniau vaikai savo tarpasmeniniuose konfliktuose laiko agresiją veiksminga problemų sprendimo priemone.

Jau ikimokykliniame amžiuje vaikai turi galimybę televizorių ekranuose matyti nesuskaičiuojamus užpuolimus, smūgius, kankinimus, žudymus ir kitokį destruktivų elgesį. Stebėdami televizijos filmų (animacinių filmų) herojų agresiją, vaikai nesunkiai gali išmokti, o vėliau ir sėkmingai panaudoti įvairias agresyvaus elgesio formas (Kučinskas; Kučinskienė, 2000).

Remiantis Valicku (1997), išskiriamos keturios pagrindinės nesėkmių aiškinimo strategijos:

1) savo nesėkmes bando paaiškinti nekontroliuojamomis ir nuo jų nepriklausančiomis išorinėmis jėgomis (likimu, nepalankių aplinkybių susiklostymu);

2) pabrėžiamas objektyvių užduočių sunkumas;

3) nesėkmė aiškinama motyvacijos stoka;

4) patyrus nesėkmę stengiamasi sumenkinti sėkmės svarbą, rezultatus laiko nereikšmingais, banaliais ir t.t.

1.3.2. Delinkventinio elgesio sutrikimų prevencija

Jausmai vaidina didelį vaidmenį vaikų psichiniame gyvenime. Paprastai sveikas 7 – 10 metų vaikas patiria daugiausiai teigiamas emocijas, jo nuotaika būna džiugi, linksma, žvali. Vaikai iš prigimties yra dideli optimistai. Daugelis dalykų žadina interesą, džiaugsmą, dažnai pereinantį į entuziazmo būseną, džiūgavimą, kai kada netgi palyginti dėl nereikšmingos priežasties, kuri suaugusiems negali sužadinti atitinkamų emocijų. Tačiau šis vaikų pergyvenimų stiprumas susijęs su dideliu jausmų nepatvarumu. Patyręs kokį nors nepasisekimą arba pajautęs nuoskaudą, vaikas gali labai susisieloti (Počkuvienė, 2006).

Anot Justickio, kalbant apie mokyklinę prevenciją dažniausiai turima omenyje įvairiausios mokymo įstaigos, kuriose mokosi vaikai ir jaunimas, tačiau neretai ši sąvoka apima ir ikimokyklines, ir įvairias kitas įstaigas, kurios vienaip ar kitaip dalyvauja ugdant augančią kartą (Justickis, 2004).

Didelę įtaką vaikų emocinio gyvenimo plėtotei daro mokymas mokykloje. Vienas svarbiausių mokyklos ir mokytojo uždavinių – išugdyti vaikų teigiamas emocijas ir išmokyti valdyti savo jausmus, juos pajungti protui ir valiai (Kontautienė, 2006).

Su Kontautienės teiginiu sutinka ir Justickis, - „nė viena kita institucija neturi tiek galimybių paveikti mokinių vystymąsi, sustabdyti nepalankių bruožų atsiradimą“.

Mokykla ne tik saugo mokinius nuo asocialaus vystymosi, bet kartu ji pati yra kriminogeninio poveikio šaltinis. Kriminologinės karjeros tyrimai rodo, kad bloga mokykla ir

bloga klasė yra dažni veiksniai, atskleidžiami tokio vystymosi pradžioje. Bloga mokykla, sistemingas pamokų praleidinėjimas, neigiamas mokinio požiūris į mokyklą ir mokymąsi – visa tai patikimai prognozuoja mokinių nusikaltimus. Taip pat priskiriami bendravimo su kitais mokiniais ypatumai, ypač mokinio atstūmimas klasėje (jis nepopuliarus, neranda draugų savo klasėje), ir ryšiai su antivisuomeninėmis paauglių grupėmis (Justickis, 1994).

Pagrindinis nepilnamečių justicijos sistemos tikslas – išsiaiškinti vaikų delinkventinio elgesio pagrindus, suformuoti priemones, kurių pagalba būtų išugdoma socialinių individų savimonė bei pasiekiamas rezultatas, kad nusikaltę vaikai, kuriems buvo pritaikyta atitinkama priemonė, nebegrižtų prie delinkventinio elgesio modelio (Šalaševičiūtė, 2011).

Šiuo metu yra reikalingos naujos vidutinės priežiūros įstaigos tiek berniukams, tiek mergaitėms. Šį teiginį pagrindžia Vaiko teisių apsaugos tarnybos duomenys, kriminologų pastebėjimai bei tyrimai apie delinkvencijos lygį, ypatingai augantį mergaičių tarpe. Minimalios ir vidutinės priežiūros įstaigų bei jų paslaugų poreikio įvertinimui turi būti sukurta vaikų elgesio vertinimo kriterijų sistema, šis darbas patikėtas specialistų komandai. Esamas teisinis reglamentavimas nėra išsamus ir pakankamas, kad galima būtų vaikus priskirti probleminio elgesio, rizikos grupei, įvertinti minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių bei institucijų poreikį. Šią aplinkybę patvirtina savivaldybių, apskričių duomenys apie delinkventinio elgesio vaikus. Vaiko teisių apsaugos tarnybos žiniomis, savivaldybių bei apskričių atstovai priskaičiuoja ne vieną tūkstantį delinkventinio elgesio vaikų, kuriems, jų manymu, būtina skirti vidutinę priežiūrą, t.y. apgyvendinimą specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. Realus vidutinės priežiūros priemonių poreikis šiuo atveju yra (ar būtų) mažesnis, jeigu vaikams būtų garantuojama efektyvi, profesionali ir savalaikė pagalba – minimalios priežiūros priemonės jų gyvenamojoje vietoje (Vitkauskas, 2010).

Svarbūs nusikaltimo riziką keliantys vaiko asmenybės bruožai, kurie dažniausiai išryškėja mokykloje ir daro itin stiprų poveikį jo mokymuisi ir drausmingumui. Tai vystymosi atsilikimas ar sutrikimas, nusikaltimų darymą skatinančios orientacijos ir asmenybės bruožai (pvz., agresyvumas, nepakankama savikontrolė ir socialinė kompetencija, tai yra sugebėjimas suprasti žmonių santykius, įvairias realaus gyvenimo situacijas, pažvelgti į problemas kitų žmonių akimis) (Justickis, 2004).

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose (1997) pabrėžiama kūrybinių žinių galia, skatinanti asmens tobulėjimą sieti su žinių panaudojimu, vaizduotės, svajonių, kūrybinių žaidimų ir įžvalgų žadinimu, atsižvelgiant į mokinių polinkius, gebėjimus ir visuomeninę raidą (Melnikova, 2006).

Jonyrienė (cit. Kontautienė, 2006) pažymi, kad kūrybiškumas, kūrybinis mąstymas, kaip didžiai vertinga asmenybės savybė, turi būti ugdomas nuo mažumės šeimoje, darželyje, pradinėje mokykloje. Šiuo sensitivityviuoju amžiaus tarpsniu žmogus yra atviriausias ir imliausias įvairioms įtakoms, šis amžius palankiausias ir kūrybiniams gebėjimams plėtoti. Johansenas (cit. Kontautienė, 2006) teigia, kad pirmosios kūrybiškumo apraiškos pasireiškia vaikui žaidžiant. Žaisdami vaikai sprendžia savo problemas, randa išeitį iš krizių, susipažįsta su aplinkiniu pasauliu. Ypatinga tai, kad jausmai, motyvacija, veiksmai ir gebėjimų tobulėjimas susilieja, ir žaidimas yra kuriamas, valdomas ir kontroliuojamas pačių vaikų. Mokslininkai Šalkauskis, Jovaiša, Bitinas, Rajeckas pripažįsta, kad ugdytojai ir ugdytiniai yra lygiareikšmiai ugdymo proceso subjektai, jog ugdymo sėkmės būtinybė yra tikslingas bendravimas. Tai turėtų būti būdinga tėvams ir vaikams. Bendravimas yra glaudžiai susijęs su bendradarbiavimu. Teresevičienė ir Gendvilienė (cit. Kontautienė, 2006) akcentuoja, kad tai žmonių socialinė sąsaja su kitais, atsirandanti dirbant kartu.

Pasak Bajoriūno (2004), vaikų elgesio korekcija kaip pačių tėvų ir bei ugdytinių gyvenimo ir veiklos organizavimo proceso padarinys, sudėtinė pastarųjų elgesio dalis. Jų ryšys su vaikų ir tėvų gyvenimo būdu ir tarpusavio santykių kultūra. Vaiko elgesio koregavimas, išspręstinumas ne priemonių sąrašo parinkimu, o jų derinimu – paskirstymu vienu kitų atžvilgiu, harmoningu doroviningumo ir dvasingumo ugdymu psichologiniu – pedagoginiu kryptingumu. Elgesio koregavimo turinio sąsajos su pagrindiniais humanizmo siekiais, geros nuotaikos šeimoje sudarymu, sveikata, darbingumo išsaugojimu, nuoširdumu, pagarbos žmogui puoselėjimu, emocinių įtampų ir dvasinių krizių įveikimu, pervargimu, savęs tausojimu.

Vaiko elgesio koregavimas nepaneigiant žmogiškosios esmės plėtos (dinamikos), pasireiškiančios trimis tendencijomis: savigarba, noru pasižymėti (pasireikšti), pastangomis sukurti tobulesnį „aš“ (Bajoriūnas, 2004).

Mokslinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad vaikams, kuriems sunkiai sekasi laikytis visuotinai priimtų taisyklių, reikalingos valstybės institucijų teikiamos korekcinės paslaugos, o resocializacija laikytina tinkamu nepilnamečių delinkventinio elgesio ir nusikalstamumo sprendimo būdu (Vitkauskas, 2010).

1.4. Socialinio pedagogo veikla, dirbant su delinkventinio elgesio vaikais ir paaugliais

Socialinio pedagogo veikla ypač svarbi šiandienos gyvenime. Lietuvoje socialinio pedagogo profesija pati jauniausia teorinės ir praktinės veiklos šaka, kurios pagrindinis tikslas – laiku pastebėti, įvertinti ir spręsti vaikų ir paauglių mokyklos nelankymo, nesimokymo, netinkamo

elgesio, bendravimo ir kitas problemas. Socialinis pedagogas yra svarbiausias sistemos komponentas, turintis: profesinį pasirengimą, kompetenciją, tam tikrus individualybės bruožus. Socialinio pedagogo veiklos objektas – vaiko ar paauglio ir aplinkos sąveika, kuri reikalauja kompleksinio požiūrio, sprendžiant iškilusias problemas. Socialinio pedagogo veiklos sistemoje aplinka – tai gamtinių, klimatinių, socialinių, kultūrinių sąlygų visuma. (Kvieskienė, 2002).

Socialinis pedagogas - tai specialistas, dirbantis su bendravimo, elgesio, mokymosi sunkumų turinčiais mokiniais, vykdamas prevencinę veiklą, inicijuojantis ir vykdamas projektinę veiklą, vykdamas tiriamąją veiklą, analizuojantis mokyklos mokinių socialinę padėtį, ruošiantis informacinę, metodinę medžiagą mokiniams, jų tėvams ir mokytojams, klasių auklėtojams, dirbantis su mokinių savivalda, dalyvaujantis įvairių darbo grupių, komisijų veikloje (Vitkauskaitė, 2001).

Pasak Kvieskienės (2002), socialinio pedagogo paskirtis – būti vaiko užtarėju visose kritinėse situacijose. Socialinis pedagogas/darbuotojas turi:

- Išklausti ir tiksliai surinkti informaciją apie vaiko problemas;
- Stengtis palaikyti vaiką ar jo globėjus;
- Įvardyti problemas, sukėlusias tam tikrą vaiko elgseną;
- Būti tarpininku tarp vaiko ir kitų profesionalų
- Siekti padėti spręsti iškilusias problemas arba numatyti profesionalus (institucijas), galinčius padėti eliminuoti problemą (Kvieskienė, 2003).

Leliūgienė teigia (2003), kad socialinė pedagoginė veikla visada turi būti kryptinga, nukreipta į konkretų vaiką, jo individualių problemų sprendimą, kurios kyla socializacijos procese. Socialinė pedagoginė veikla – tai vaiko asmenybės ir jį supančios aplinkos tyrimas, individualios pagalbos vaikui suteikimas. Darbas su vaikais, turinčiais vienokių ar kitokių nukrypimų nuo normos, reikalauja iš socialinio pedagogo specialaus pasirengimo, gero metodikos ir technologijos įvaldymo. Viena iš veiklos sričių: socialinė pedagoginė veikla su delinkventinio elgesio vaikais, kurių elgesį dažnai lydi agresija (Leliūgienė, 2002).

Darbo sąlygos – tai visuma išorinių ir vidinių darbo veiksnių, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai daro įtaką veiklos rezultatams. Jo veiklai keliamas tikslas – siekti vaiko gerbūvio, vykdyti ankstyvąją prevenciją, ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, teikti jam socialines paslaugas. Visa tai sudaro palankias sąlygas sėkmingai bręstančios asmenybės socializacijai (Kvieskienė, 2002).

Daugelis mokslininkų: Indrašienė, Leliūgienė, Navaitis ir kt. (cit. Leliūgienė, 1994) pažymi, jog socialinis pedagogas/darbuotojas, teikdamas pagalbą problematiškiems vaikams:

- taiko individualaus darbo metodą;
- darbo su agresyvių vaikų grupe metodą;
- bendradarbiauja su vaiko tėvais;
- bendradarbiauja su mokytojais bei kitais specialistais.

Socialinio pedagogo veikla reikalauja daug pastangų ginant mažiausius ir silpniausius piliečius. Socialinis pedagogas – aktyvus ugdymo proceso dalyvis, jis siekia vaiko gerovės, saugumo, pozityvios integracijos visuomenėje, skatinant visavertę asmenybės raišką, pilietinę brandą. Šiai veiklai socialiniam pedagogui svarbu gerai pažinti patį žmogų, jo šeimą ir supančią aplinką. Socialinis pedagogas siekia teigiamo poveikio asmeniui, grupei, šeimai ir to siekdamas taiko įvairias priemones – konsultuoja, bendradarbiauja ne tik su mokyklos bendruomenės nariais, bet ir su kitomis institucijomis. Dirbant mokykloje socialiniam pedagogui svarbu mokėti save pristatyti. Leliūgienė teigia, kad mokykla yra tik viena iš tradicinių socialinio pedagogo veiklos, kuria jis siekia gerų permainų vaiko gyvenime, vietų (Leliūgienė, 1994).

Socialinio pedagogo veiklos rezultatas – mokinys, normalios psichinės ir fizinės sveikatos, nepažeidžiantis moralinių elgesio normų, noriai bendraujantis su bendraamžiais ir pedagogais, mokydamasis besilygiuojantis į savo bendraklasius, šeimoje ir visuomenėje yra aktyvus įvairiose veiklos srityse, patenkintas savo gyvenimu (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Pagrindinis socialinio pedagogo uždavinys – pagelbėti mokiniui, kai kokios nors (socialinės, psichologinės, ekonominės, kultūrinės) kliūtys trukdo jam panaudoti savo galimybes, siekiant reikiamo išsilavinimo, išsiauklėjimo. Į pagalbą socialinis pedagogas pasitelkia patį nepilnametį, jo šeimą, mokyklą, bendruomenę. Tam, kad pagalba būtų kaip galima veiksmingesnė, socialiniam pedagogui būtina išmanyti ugdymo teoriją, šeimos raidos dinamiką, žinoti apie visuomeninius institutus, namų, mokyklos ir aplinkos tarpusavio santykius (Leliūgienė, 2003).

Vaitkevičius pabrėžia, kad socialiniams pedagogams keliamas uždavinys – užtikrinti normalias gyvenimo sąlygas socialinėje, kultūrinėje aplinkoje jų globotiniams. Socialinis pedagogas privalo gebėti teikti socialinę – psichologinę paramą asmenims, kuriems tokia pagalba yra reikalinga. Vaitkevičius pastebi, kad socialinis pedagogas atlieka tarpininko vaidmenį tarp asmens ir visuomenės – gina jo teises, aiškina pareigas, padeda įvairiapusiškai tobulėti (Vaitkevičius, 1995).

Socialinis pedagogas, siekdamas savo veiklos efektyvumo, vertina teigiamus ir neigiamus, tokius kaip didėjantis pragmatizmas, šeimos funkcijų silpnėjimas ir kita, aplinkos pokyčius. Todėl vienas iš socialiniam pedagogui keliamų uždavinių – paskatinti jauną žmogų, savo ugdytinį, siekti žinių, etiška veikti, ugdytis tinkamas vertybes (Leliūgienė, 2003).

Dar viena socialinio pedagogo veiklos kryptis – ieškoti ir rasti būdus, kurie garantuotų socialiai ir pedagogiškai apleisto vaiko grąžinimą į normalias gyvenimo sąlygas artimiausioje socialinėje aplinkoje. Svarbu, kad socialinis pedagogas gebėtų paveikti ne tik patį vaiką, bet ir jo tėvus ar globėjus, kurie lemia vaiko dabartį ir ateitį (Aukštietienė, 2000). Socialinis pedagogas turi padėti asmeniui išmokyti savarankiškai analizuoti kilusias problemas ir mokyti jas spręsti (Vitkauskaitė, 2001).

Dirbant su mokiniais, kurie turi elgesio problemų, visų pirma, reikia motyvuoti mokinį priimti jam siūlomą pagalbą, pripažįstant, kad ji yra būtina. Tik tuomet, kai mokinys, suvokęs jam teikiamos pagalbos svarbą, patikės problemos sprendimo sėkme, bus galimas produktyvus socialinio pedagogo ir mokinio tolimesnis bendradarbiavimas. Socialinis pedagogas turi būti asmeniškai suinteresuotas jų gerbūviu, kuris vertina juos, kaip žmones, yra šiltas, betarpiškas ir užjaučiantis, kuris priima mokinį draugiškai, o ne paskubomis. (Vitkauskaitė, 2001).

Socialinio pedagogo veikla turi norminį pobūdį. Ji yra reglamentuojama švietimo standartais, planais ir programomis, kvalifikaciniais reikalavimais, kurie grindžiami atliekamomis funkcijomis ir socialiniais vaidmenimis. Todėl būtų tikslinga aptarti socialinio pedagogo funkcijas, kadangi jose akivaizdžiai atsispindi šio specialisto veikla vaikų ir paauglių nusikalstamo elgesio, prevencijos aspektu. Socialinio pedagogo funkcijos pateiktos Socialinio pedagogo kvalifikaciniuose reikalavimuose (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 1667). Šiuose reikalavimuose nurodoma, kad socialinis pedagogas, siekdamas vaiko saugumo ir gerovės vykdo tokias funkcijas:

- įvertinimo (renka informaciją, analizuoja, daro išvadas);
- konsultacinę (pataria, padeda, konsultuoja);
- korekcinę (skatina, įgalina, padeda adaptuotis, aktyvina, mobilizuoja);
- vadybinę (organizuoja, telkia, planuoja, priima sprendimus ir už juos atsako);
- šviečiamąją (informuoja, aiškina);
- koordinacinę (palaiko ryšius, siunčia (perduoda) informaciją);
- prevencinę (numato neigiamus reiškinius, poelgius ir padeda jų išvengti);
- teisinę (atstovauja, gina vaiko interesus);
- socialinio ugdymo (Socialinio pedagogo kvalifikaciniai reikalavimai, 2001).

Socialinio pedagogo veiklos optimalus modelis neįsivaizduojamas be socialinės pedagoginės pagalbos komandos. Socialinis pedagogas atlieka svarbų vaidmenį mokyklos socialinės pedagoginės pagalbos komandoje (Kvieskienė, 2003). Dažnai jis būna šios komandos telkimo iniciatorius ir jos veiklos koordinatorius. Išskiriami trys bendradarbiavimo lygiai (valdžios

institucijos, centrai, tarnybos ir specialistai), kuriuos pritaikius mūsų šalies situacijai būtų galima išskirti socialinio pedagogo bendradarbiavimą su:

- valdžios institucijomis (ministerijos, departamentai, savivaldybių administracijų kultūros, švietimo ir sporto skyriai, policija ir kt.);
- centrais ir tarnybomis (AIDS centras, VTAT, Pedagoginė – psichologinė tarnyba, narkologiniai, psichoneurologiniai dispanceriai, įvairūs pagalbos šeimai centrai ir kt.);
- specialistais (psichologais, specialiaisiais pedagogais, gydytojais, nepilnamečių reikalų inspektorais ir kt.).

Socialinis pedagogas, burdamas apie save kitus mokyklos bendruomenėje dirbančius specialistus (logopedą, psichologą, specialųjį pedagogą ir kt.) bei pasitelkdamas vietinėje bendruomenėje esančių socialinių institucijų atstovus (VTAT, seniūnijos darbuotojus, nevyriausybinę organizacijų atstovus ir kt.) kuria socialinės pedagoginės paramos komandą. Ši komanda sprendžia įvairias mokyklos bendruomenės narių problemas, tuo siekdama kuo didesnės mokyklos bendruomenės darnos, lygių galimybių visiems bendruomenės nariams. Leliūgienė pabrėžia, kad mokykla siekdama išugdyti dorą žmogų, pilietį, savo krašto patriotą, privalo neužsisklęsti nuo visuomenės, bet užmegzti visus įmanomus ryšius su įvairiomis socialinėmis institucijomis ir pasitelkti jas ugdomajam darbui (Leliūgienė, 1994).

Mokyklos socialiniai pedagogai dirba keturiais lygiais: su mokiniais, tėvais, mokyklos bendruomene bei vietos bendruomene. Vienas iš socialinio darbo metodų yra individualus socialinis darbas. Teisingam problemos įvardijimui būtina, kad socialinio pedagogo ir mokinio nuomonės sutaptų. To pasiekti galima individualių pokalbių metu, aptariant susidariusią situaciją bei jos priežastis. Laužikas savo veikaluose akcentavo, kad „kiekvienas ugdomasis veiksmas yra priklausomas nuo asmens individualybės ir nuo situacijos, todėl siekiant individualaus darbo efektyvumo, būtina sukaupti kuo daugiau informacijos apie ugdytinio gyvenimą, elgesį, charakterio bruožus, supančią aplinką“. Surinkta informacija bei tinkamai parinktas individualaus darbo metodas leis pasiekti maksimalių šio darbo rezultatų (Laužikas, 1993).

Dirbant su paaugliais, kurie turi elgesio problemų, visų pirma, reikia motyvuoti mokinį, priimti jam siūlomą pagalbą, pripažįstant, kad ji yra būtina. Pokalbis su paaugliu išskiriamas, kaip pagrindinė darbo dalis. Pokalbio metu socialiniai pedagogai stengiasi diagnozuoti vaiko problemas, naudodami įvairias anketas, testus, kitas diagnostines metodikas, raštu ar žodžiu aiškinasi netinkamo elgesio priežastis, aiškina paaugliui jo elgesio pasekmes. Tik tuomet, kai paauglys, suvoks jam teikiamos pagalbos svarbą, patikės problemos sprendimo sėkme, taps produktyvus socialinio pedagogo ir mokinio tolimesnis bendradarbiavimas. Socialinis pedagogas

turi būti asmeniškai suinteresuotas jų gerbūviu, kuris vertina juos, kaip žmones, yra šiltas, betarpiškas ir užjaučiantis, kuris priima mokinį draugiškai, o ne paskubomis. Todėl dirbant su deviantinio elgesio paaugliais, labai svarbu suvokti ir įvertinti socialinio ugdymo reikšmę bei dėsningumus. Būtent sunkaus elgesio vaikai ir paaugliai yra ta visuomenės dalis, kuri susiduria su negatyvia socializacija, kuomet mokomasi ne visuomenės aprobuotų, teisės ir kitose socialinėse normose įtvirtintų elgesio modelių, bet visuotinai priimtinas socialines normas pažeidžiančių elgesio būdų. Dėl šios priežasties nepaprastai svarbus yra socialinis pedagoginis darbas su tokiais vaikais ir paaugliais siekiant paskatinti jų pozityvią socializaciją, užkirsti kelią nusikalstamumo plitimui (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999).

Socialinis pedagogas padeda ugdytiniui keisti ne vieną kurį elgesio aspektą, bet koreguojama daug tarpusavyje susijusių veiksnių. Galima išskirti pagrindines metodų grupes, naudojamas priemonių įgyvendinimo etape: asmenybės formavimo, veiklos stimuliavimo, praktinės veiklos organizavimo (Indrašienė, 2004).

Socialinio pedagogo vaidmuo – paskatinti ar pamokyti kitus spręsti problemą ir su kiekvienu problemos sprendimo etapu didinti paties paauglio vaidmenį. Pokyčiai, koreguojant elgesį, atsiranda tada, kai padidėja žmogaus pasitikėjimas savo jėgomis rasti išeitį iš situacijos. Socialinis pedagogas tas žmogus, kuris aprėpia visą situaciją, susiklosčiusią mokykloje, išvelgia mokyklos bendruomenėje besireiškiančias tendencijas deviantinio elgesio atvejus, kurie jam buvo deleguoti spręsti. Išvelgdamas atskiras tendencijas, jis gali lemti pokyčius (Indrašienė, 2004).

Anot Kvišienės, prevencija – tai trijų lygmenų programos, skirtos kelio užkirtimui neigiamos socialinės patirties bei negatyvių socialinių normų, delinkventinės įtakos perėmimui. Tai: ankstyvoji prevencija, pagalbos prevencija (intervencija), socialinė – pedagoginė reintegracija ir rehabilitacija. Autorės nuomone, sėkmingų prevencinių strategijų esmė – ankstyvoji prevencija arba tinkamas paauglių užimtumas, kurio metu visiems paaugliams reikia sudaryti sąlygas pagal galimybes gilinti ir vystyti savo gabumus ir polinkius. Laisvalaikio, kūrybinių užsiėmimų metu, kai paaugliai atsipalaiduoja, pedagogams lengviau nustatyti rizikos grupei priklausančius vaikus ir jeigu reikia, parinkti jiems tinkamas pagalbos ar socialinės rehabilitacijos strategijas (Kvišienė, 2000). Anot autorės, prevencinių strategijų sėkmė priklauso nuo:

- reikšmingo užimtumo (darbinio ugdymo, pradinių profesinių įgūdžių ugdymo, meninės, sportinės saviraiškos ir kt.)
- pozityvių socialinių įgūdžių ugdymo apimtį;
- vaikų nuomonės ir lūkesčių pripažinimo ir palaikymo;
- tikslų neprievartinio elgesio taisyklių apibrėžimo ir jų laikymosi (Kvišienė, 2000).

Problematiškiems paaugliams ypač stinga individualaus dėmesio, supratimo, saugumo. Jiems svarbu būti pastebėtais, todėl gerus ryšius su jais palaikantis socialinis pedagogas gali juo įtraukti į įvairias mokykloje vykstančias veiklas. Paaugliui svarbu matyti, kad jo mintys, idėjos yra palaikomos, įgyvendinamos, aktualu ir pačiam dalyvauti jų įgyvendinime. Paaugliui būdinga, kad stresas yra natūralus emocinis stovis, nes savojo tapatumo paieška, identiteto suvokimas dažnai vyksta per įtampos, sumaišties ir aplinkiniams nepriimtino elgesio apraiškas. Todėl yra reikalinga, kad mokykloje egzistuojančios taisyklės vestų ne prie streso didinimo, o prie sprendimo priėmimo, kaip konstruktyviai spręsti problemas. Ugdymo įstaigose taikytinas tolerancijos principas - mokinys ir mokytojas, matydami vienas kito kitoniškumą, jį pripažįsta. Kaip rašo profesorius Uzdila (1999), su ugdytojui būdinga kantrybe pakenčiamas vaikų kitoniškumas ir rodoma nepakanta jų abejingumui, nesigėdijimui, kaltės neprisiėmimui, vengimui atsakomybės. Dėl įvairių permainų vaikų santykis su aplinka gali komplikuotis, ir pedagoginis poveikis bus efektyvus tik tada, kai pedagogas rodys didelę kantrybę, prieis prie vaiko jautriai ir individualizuotai, taip padėdamas įvaldyti gyvenimo ir bendravimo keliamus reikalavimus. Mokinio orumo gerbimas yra neatskiriamas nuo individualizuoto priėjimo, kad pasirinkimo laisvės nenustelbtų griežtumo perviršis, kad pagalba vaikui neįgautų vienakryptiškumą (Uzdila, 1999).

Kad ugdytinio santykis su aplinka, ypač nauja ar kintančia, būtų iniciatyvus ir aktyvus, būtina pastebėti jo sunkumus, fizines ir dvasines problemas. Mokyklos socialiniai pedagogai dirba keturiais lygiais: su mokiniais, tėvais, mokyklos bendruomene bei vietos bendruomene. Vienas iš socialinio darbo metodų yra individualus socialinis darbas. Teisingam problemos įvardijimui būtina, kad socialinio pedagogo ir mokinio nuomonės sutaptų. To pasiekti galima individualių pokalbių metu, aptariant susidariusią situaciją bei jos priežastis. Olweusas teigia, kad tėvai, aktyviai ir įvairiomis formomis bendradarbiaudami su mokykla, gali pagerinti situaciją (Olweusas, 1993).

Socialinio pedagogo darbas privalomas ne tik kai paauglio elgesys kelia problemas, bet turi intensyviai reikštis prevencinėje veikloje, užkertant kelią neigiamų apraiškų įtakai paauglio socializacijai. Vykdamt prevencinę darbą, socialinė pedagoginė veikla turi būti orientuota ne tik į pačius paauglius, bet ir į juos supančią aplinką ir šeimą. Atkreipiamas dėmesys į grupinio darbo įtaką netinkamo paauglių elgesio pasireiškimų mažinimui. Grupinis pagalbos metodas naudojamas tokiose situacijose, kai aplinkos vaidmuo labai akivaizdus, iškilusios problemos siejasi su daugybe panašių situacijų, o poreikiai reikalauja platesnės koordinacijos ir profilaktinės bei mokomosios orientacijos (Indrašienė, 2004).

Socialinė pedagoginė veikla turi būti garantuojama pagalba deviantinio elgesio paaugliams ir jų šeimoms, negalinčioms realizuoti savo funkcijų, atkreipiant dėmesį į tas problemas, kurios daro neigiamą poveikį paaugliui.

Socialinis pedagogas, organizuodamas socialinę pedagoginę pagalbą vaikams turintiems elgesio patologijų, motyvacijos nukrypimų, turi bendradarbiauti ne tik su mokyklos, kurioje jis dirba pedagogais, bet ir su kitų institucijų specialistais, galinčiais prisidėti prie problemos sprendimo. Tai viena iš socialinio pedagogo kompetencijų. Socialinis pedagogas siekia teigiamo poveikio asmeniui, grupei, šeimai ir to siekdamas taiko įvairias priemones – konsultuoja, bendradarbiauja ne tik su mokyklos bendruomenės nariais, bet ir su kitomis institucijomis (Kvieskienė, 2003).

Taigi, socialinis pedagogas yra sujungianti grandis, kuri kompleksiškai apima šeimą, mokyklą ir bendruomenę. Socialinio pedagogo veikla apima tinkamos auklėjimo aplinkos kūrimą, individualų darbą su mokiniu, darbą su mokinių grupėmis, komandinį darbą su mokytojais, bendradarbiavimą su mokinių tėvais bei kitų institucijų specialistais. Nuolat palaikant ryšius su bendruomene ir įvairiomis institucijomis, socialinis pedagogas rūpinasi gyvenamosios aplinkos paauglio poreikiams pritaikymu. Socialinio pedagogo veiklos sfera labai plati, todėl svarbu, kad jis nuolat keltų savo profesinę kvalifikaciją, tobulėtų – pastebi Leliūgienė. Socialinio pedagogo darbo tobulinimas suprantamas kaip efektyvių darbo metodų ir priemonių, išteklių, socialinio – pedagoginio tyrimo ir darbo technologijų panaudojimas (Leliūgienė, 2003).

2 skyrius. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

2.1 Tyrimo metodologija ir metodika

Anketai sudaryti keliama daug įvairių reikalavimų bei rekomendacijų, į kurias tyrėjui privalu atsižvelgti (Kardelis, 2002). Pirmiausia anketoje pateikta logiškai suformuluota motyvacija, dėl ko yra atliekamas tyrimas, po to pateikiama trumpa anketos užpildymo instrukcija. Sudaryti klausimai turi būti konkretūs, atsakymų variantai suprantami, kad galėtų respondentas atsakinėdamas panaudoti minimalias pastangas. Anketa turi būti sudaryta taip, kad kuo mažiau tektų respondentui rašyti, kad būtų išlaikytas anonimiškumas. Anketoje turi atsiskleisti tyrimo tikslai ir uždaviniai.

Anketose klausimai yra išdėstyti laikantis nustatytų reikalavimų. Visų pirma sudaryti klausimai, skirti surinkti klasifikavimo informaciją, ir tik vėliau - pagrindinę informaciją.

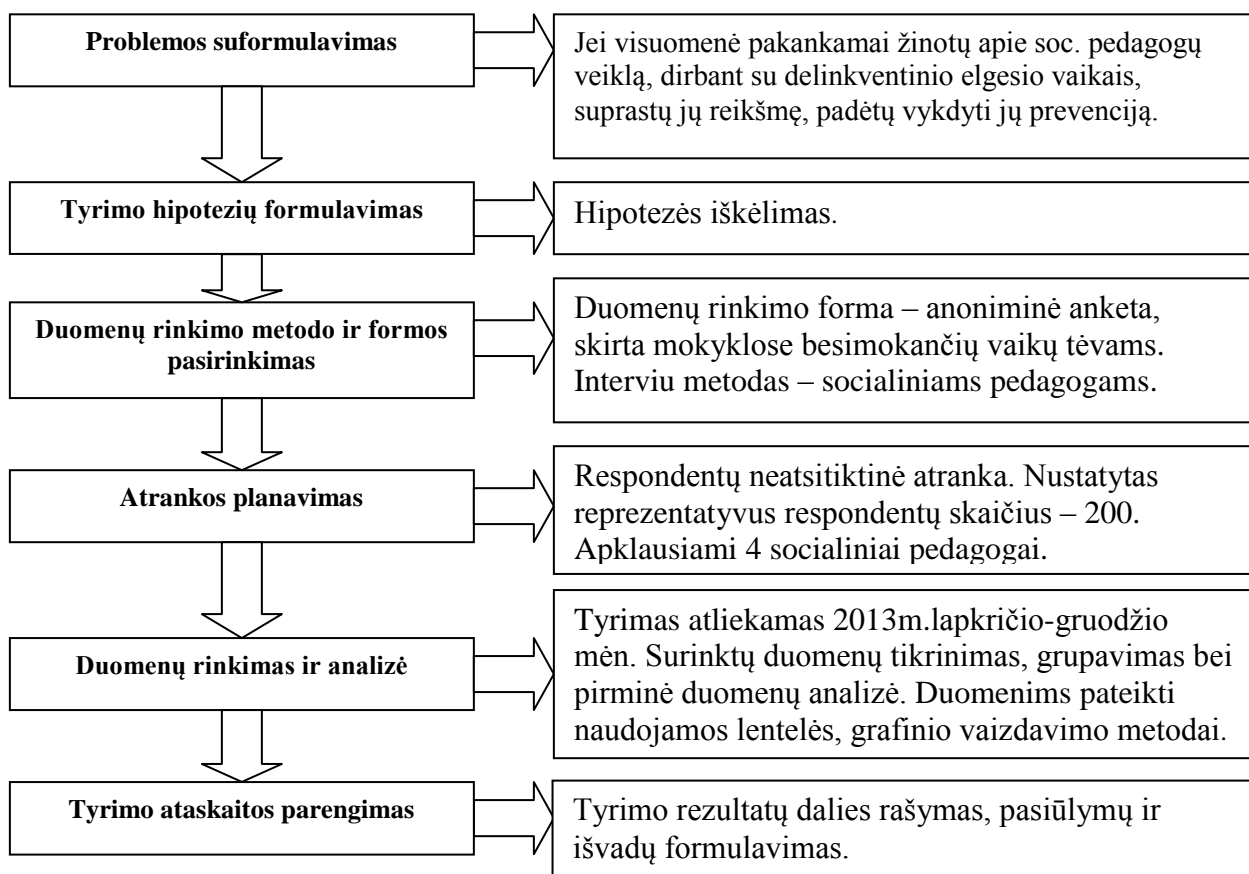
Klasifikavimo informaciją sudaro įvairiausios demografinės charakteristikos. O tuo tarpu pagrindinės informacijos klausimus iš pradžių sudaro bendrojo pobūdžio klausimai ir tik po to pereinama prie specifinių klausimų. Prieš pateikiant pirmąjį klausimą, respondentas supažindinamas su tyrėja ir tyrimo tikslu, užtikrinama, kad anketa yra anoniminė bei nurodoma anketos pildymo tvarka. Ir žinoma anketos pradžioje padėkojama respondentams už bendradarbiavimą.

Anketoje naudojami uždari klausimai, t.y. kiekvienam klausimui yra pateikti atsakymai, iš kurių respondentas išsirenka sau tinkamą. Anketoje taip pat naudojami ir mišrūs klausimai, kur prie pateiktų atsakymų respondentas gali parašyti savo nuomonę ar kitą variantą.

Be to, svarbu paminėti ir tai, kad anketose klausimai buvo formuluojami taip, kad leistų patvirtinti arba paneigti iškeltas hipotezes bei pasiekti tyrimo tikslą.

Anketa sudaryta iš 3 dalių. Pirmoji - duomenys apie respondentus. Antroji anketos dalis yra klausimai, kurių atsakymai parodo respondentų žinias apie delinkventinį elgesį, paplitimą ir pasireiškimą. Anketos trečioji dalis skirta išsiaiškinti socialinių pedagogų veiklos turinio reikšmę, dirbant su delinkventinio elgesio vaikais ir išsiaiškinti apie delinkventinio elgesio prevenciją.

Atliekant tyrimą reikia laikytis tam tikro nuoseklumo, todėl buvo sudaryta vieninga, tarpusavio priklausomybę turinti tyrimo proceso schema, remiantis mokslinių tyrimų nagrinėjimo specialistų patirtimi (Kardelio, 2007; Luobikienės, 2008; Dikčiaus, 2003; Pranulio, 1998; Churchill, 1995).

1 pav. Tyrimo proceso etapai

Problemos išsiaiškinimas yra pats svarbiausias tyrimų etapas, nes jis turi lemiamą reikšmę visam tyrimui.

Kaip teigia, Pranulis (1998) šiame etape būtina atsakyti į klausimus, ką reikia nustatyti tyrimu ir kokia informacija tam tikslui turi būti pateikta atliekant tyrimą. Taip pat svarbu paminėti, kad tyrimo problema turi apimti tyrimo tikslą bei hipotezių formulavimą. Taigi, kaip jau buvo minėta anksčiau šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti bendruomenės turimas žinias apie socialinių pedagogų veiklos turinio metodus su delinkventinio elgesio vaikais.

Sekantis tyrimo proceso etapas yra duomenų rinkimo metodo ir formos pasirinkimas. Pagal Kumar (2005), duomenų rinkimo metodų yra daug ir įvairių, tokių, kaip dokumentai (įstatymai, statistikos metraštis ir kt.), stebėjimas, klausimynas, interviu. Tačiau nė vienas iš duomenų rinkimo metodų nesuteikia šimtaprocentinio informacijos tikslumo ir patikimumo, nes surinktų duomenų kokybė priklauso nuo daugelio veiksnių.

Taigi, bendruomenės požiūrį apie socialinių pedagogų veiklos turinio metodus su delinkventinio elgesio vaikais nustatyti buvo pasirinkta anketinė apklausa, kurios metu buvo

apklausiami mokyklose besimokančių mokinių tėvai gyvenantys Radviliškio, Pakruojo miestuose ir Pakruojo rajono kaimuose.

Apklausos metodas pasirinktas dėl šių priežasčių (Dikčius, 2003):

- pateikiami klausimai tam tikru nuoseklumu, tai garantuoja, jog kiekvienas respondentas gaus tuos pačius atsakymo variantus;
- nesudėtinga duomenų analizė (pakankamai aukštas standartizavimo lygis leidžia sėkmingai atlikti duomenų analizę);
- galimybė rasti skirtumus tarp įvairių grupių (gaunama informacija apie respondentą leidžia respondentus jungti į tam tikras grupes bei įvertinti skirtumus tarp grupių).

Sekantis tyrimo proceso etapas yra atrankos planavimas. Šis etapas apima atrankos būdo pasirinkimą bei imties dydžio nustatymą.

2. 2. Tyrimo imtis

Imtis – tyrimui atrinkta visumos dalis, galinti tinkamai ir pakankamai atstovauti visumai bei teikti reikalingą informaciją. Tinkamai atrinkta imtis ir iš jos surinkta informacija turi pakankamai tiksliai atspindėti tiriamąją visumą ir būti naudojama tyrime. Imties atrinkimas nėra lengvas ir paprastas uždavinys.

Buvo parinkta netikimybinė atsitiktinė imtis. Atsitiktinė (Kardelis, 2002), kitaip – patogioji (Charles, 1999) arba proginė, imtis (Čekanavičius, Murauskas, 2003) – parenkami asmenys, kuriuos lengva rasti, kurie yra greta, pvz., bendradarbių, bendramokslų, moksleivių, studentų, mokytojų, dėstytojų ir kt. grupės (Kardelis, 2002).

2. 3. Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė ir interpretavimas

Tyrimo metu buvo išdalinta 300 anketų mokyklose besimokančių mokinių tėvams. Buvo gauta 250 anketų. Tyrime panaudoti 217 anketų, nes likusios 33 buvo nepilnai užpildytos. Todėl šios anketos tolesnėje duomenų analizėje nebuvo įtrauktos.

2.3.1. Demografiniai respondentų duomenys

Anketinės apklausos metu buvo apklausti 217 respondentų. Tyrimas buvo atliekamas remiantis mokyklų bendruomenės nuomone, nes remiantis šia populiacija galime atskleisti bendruomenės požiūrį apie socialinių pedagogų veiklos turinio metodus su delinkventinio elgesio

vaikais. Taip pat nustatyti jų supratimą apie delinkventinį elgesį, priežastis skatinančias vaikus taip elgtis, priežastis ir priemonės mažinančias delinkventinį vaikų elgesį.

Prieš pateikiant gautus kiekybinio tyrimo rezultatus, tikslinga išsiaiškinti respondentų demografines charakteristikas. Respondentai buvo skirstomi pagal lytį, amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą, bei buvo vertinamas respondentų požiūris į delinkventinį elgesį ir jų pačių delinkventinį elgesį vaikystėje. Respondentų pasiskirstymas pavaizduotas 1 lentelėje.

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas

Lytis	Vyrai	56 (25,69%)
	Moterys	161 (74,31%)
Gyvena	Mieste	154 (70,64%)
	Kaime	63 (29,36%)
Amžius	Iki 30	6 (2,75%)
	30-40	107 (49,54%)
	40-50	104 (47,71%)
Išsilavinimas	Nebaigtas vidurinis	6 (2,75%)
	Vidurinis	43 (19,72%)
	Profesinis	105 (48,63%)
	Aukštasis	63 (28,90%)

Kaip matome, respondentų pasiskirstymas pagal lytį rodo, kad imtyje dominuoja moterys (74 proc.), vyrai sudarė tik 26 proc. Situacija iliustruoja, jog moterys aktyviau dalyvavo apklausoje ir aktyviau dalyvauja mokyklos bendruomenėje.

Sekančiame klausime respondentai turėjo nurodyti savo gyvenamąją vietą. Nustatyta, kad daugiausia, t.y. 71 proc. respondentų gyvena mieste, ir tik 29 proc. apklaustųjų gyvena kaime. Taigi, apklausoje dominavo respondentai gyvenantys mieste.

Nustatyta, kad daugiausiai, t.y. 49,3 proc. apklausta 30- 40 metų respondentai. Kita didžioji dalis apklaustųjų buvo 40- 50 metų (47,9 proc.). Tuo tarpu mažiausiai, t.y. 2,8 proc. apklausta iki 30 metų amžiaus respondentų. Apibendrinant galima teigti, kad apklausoje daugiausia dalyvavo 30- 50 metų respondentai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad 48,4 proc. apklaustųjų yra turintys profesinį išsilavinimą, bei 29 proc. turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Apklausoje dalyvavo 19,8 proc. respondentų su viduriniu išsilavinimu, bei tik 2,8 proc. apklaustųjų su nebaigtu viduriniu išsilavinimu. Tyrimo

rezultatai rodo, kad 97,2 proc. apklaustųjų turi vidurinį išsilavinimą, bei didžioji dauguma respondentų turi profesinį išsilavinimą.

Apklaustos metu respondentai taip pat turėjo nurodyti kaip dažnai susidūrė su delinkventinio elgesio pasireiškimu, ar bendrauja su tokiais vaikais, bei ar patys vaikystėje elgdavosi delinkventiškai, ar buvo baudžiami. Respondentai turėjo kiekvieną atsakymų variantą įvertinti Likert skalėje: 1- niekada, 2- kartais, 3- dažnai, 4- labai dažnai, 5- visada.

2 lentelė

Susidūrimo su delinkventišku elgesiu ir savęs kaip delinkvento vertinimas.

Susidūrimo su delinkventišku elgesiu ir savęs kaip delinkvento vertinimas	Atsakymų vidurkiai M
Susidūrimas su delinkventiško elgesio pasireiškimu	2,8
Bendravimas su delinkventiško elgesio vaikais	2,2
Delinkventinis elgesys vaikystėje	2,16
Bausmės už delinkventinį elgesį	3,2
Bausmės padėdavo	4,2

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Nustatyta, kad respondentai dažnai (2,8) susiduria su delinkventinio elgesio pasireiškimu, tačiau dažniausiai bendrauti su delinkventinio elgesio vaikais tenka kartais (2,2). Respondentai nurodė, kad tik retkarčiais (2,16) patys vaikystėje elgdavosi nusižengiančiai. Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai už delinkventinį elgesį buvo baudžiami dažnai (3,2), bei šie respondentai teigė, kad bausmės padėdavo labai dažnai (4,2). Taigi, apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad respondentai nėra linkę arba jiems netenka bendrauti su vaikais linkusiais į deviantinį elgesį, bei ne visada yra baudžiama už nusižengimus, o kaip rodo tyrimo rezultatai - bausmės labai padeda.

2.3.2. Vaikų delinkventinio elgesio simptomai

Siekiant atskleisti tyrimo tikslą - nustatyti bendruomenės požiūrį apie socialinių pedagogų veiklos turinio metodus su delinkventinio elgesio vaikais, visų pirma reikia atskleisti respondentų suvokimą apie delinkventinio elgesio pasireiškimą ir paplitimą. Akcentuotina, kad delinkventinio elgesio pasireiškimui ir paplitimui, socialinio pedagogo veiklos vertinimui buvo naudojama Likert skalė: 1- niekada, 2- kartais, 3- dažnai, 4- labai dažnai, 5- visada, todėl bus pateikiami atsakymų vidurkiai, išreikšti procentais bei lyginimas su demografiniais duomenimis, respondentų atsakymai pateikiami vidurkiu.

Delinkventinio elgesio simptomai

Simptomai	Išsilavinimas				Niekada %	Kartais %	Dažnai %	Labai dažnai %	Visada %	Std. nuokr ypis	P<0,0 5
	Nebaigtas vidurinis M	Vidu rinis M	Profesi nis M	Aukšta sis M							
Pykčio priepuoliai	1,67	3,05	2,85	2,90	4,15	33,64	38,71	17,97	5,53	0,94	0,00
Irzlumas	2,33	2,84	2,68	2,94	4,61	34,10	42,40	17,05	1,84	0,85	0,00
Narkotikai	3,83	4,26	4,40	4,48	0,00	0,46	7,83	45,16	46,54	0,65	0,00
Reketas	3,00	4,09	4,35	4,30	0,00	0,92	12,90	46,54	36,63	0,71	0,00
Melavimas	2,33	2,91	3,15	3,29	1,38	22,58	44,24	26,27	5,53	0,87	0,01
Vagystės	3,17	3,86	4,00	4,08	0,00	5,07	22,58	42,40	29,95	0,85	0,02
Sadistiniai veiksmai	3,83	4,14	4,21	4,29	0,00	0,00	12,44	47,00	40,55	0,67	0,03
Padegimai	3,67	4,21	4,08	4,41	0,00	1,84	19,82	44,70	33,64	0,78	0,03

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Nustatyta, kad respondentų nuomone delinkventinis elgesys labai dažnai ir visada pasireiškia sadistiniais veiksmais (47,00%), nelegaliu narkotikų platinimu ir prekyba (46,54%), reketu (46,54%), padeginėjimu (44,70%) ir vagystėmis (42,40%). Šis elgesys taip pat dažnai pasireiškia melavimu, apgaudinėjimu (44,24%), irzlumu (42,40%), pamokų praleidimu, bei stipriais pykčio priepuoliais (38,71%). Respondentų nuomone, delinkventinis elgesys rečiau reiškiasi dėl dažnų ginčų su suaugusiais, atsisakymo vykdyti suaugusiųjų reikalavimus bei nepasitenkinimo. Rezultatai rodo, kad daugiausia respondentų mano jog delinkventinio elgesio simptomai yra teisinių normų neatitinkantis elgesys, elgesys pažeidžiantis žmogaus teises, orumą, sveikatą, žalojantis turtą, elgesys dėl kurio atsiranda baudžiamoji veika.

Thornton et al (1987), Siegel & Senna (1988) nuomone, vaiką galima vadinti “delinkventu” kai jis: pažeidžia kokį nors įstatymą ar įprastinę tvarką; ištraukia į amoralią ar nepadorią veiklą; užsiima nelegalia veikla; palaiko ryšius su amoraliais, blogais žmonėmis; auga dykinėdamas; gyvena arba lankosi blogos reputacijos namuose; vaikšto naktimis gatvėse; važinėja traukiniais bei autobusais be bilietų; nuolat bėga iš pamokų; vulgariai kalba, keikiasi viešose vietose; vartoja stiprius alkoholinius gėrimus; rūko cigaretes viešose vietose; užsiima veikla pavojinga sau ar kitiems; elgetauja ar prašo išmaldos gatvėse; turi seksualinių nukrypimų; bėga iš namų; neklauso tėvų; turi delinkventiško elgesio draugų; nepaklūsta mokyklos darbuotojams; amoraliai elgiasi (Abromaitienė, 2008).

Pasak Valicko (1997), delinkventiškas elgesys apibūdinamas kaip psichologinis polinkis arba tendencija, pažeisti egzistuojančias elgesio normas. Delinkventai dažnai nepadarą rimtų nusikaltimų, teisės pažeidimų. Delinkventinis elgesys – tai smulkūs nusižengimai, moralių elgesio normų pažeidimai, kurie nesukelia rimto pavojaus ir nepadarą rimtos žalos (pvz.: tai gali būti nedisciplinuotas, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų ir pan.) (Leliugienė, 2003).

Taip pat buvo ieškotas ryšys tarp delinkventinio elgesio reiškimosi simptomų ir demografinių duomenų. Duomenys buvo tirti pagal Chi kvadratą, kai $p < 0,05$. Juo buvo apdorota medžiaga, apskaičiuoti vidurkiai, standartinis nuokrypis bei dažnis.

Respondentai anketoje turėjo pažymėti savo lytį, amžių, kur gyvena bei savo išsilavinimą. Visi demografiniai duomenys buvo nagrinėjami šiuo testu ir ženklų skirtumų nebuvo rasta aiškinantis delinkventinio elgesio simptomus. Respondentų nuomonės išsiskyrė tik kai buvo lyginami atsakymai pagal respondentų išsilavinimą. Atsakymai pateikti apskaičiavus respondentų atsakymų vidurkius.

Nebaigtą vidurinę išsilavinimą turintys respondentai dažniausiai atsakymus rinkosi kartais, dažnai ir keliems simptomams labai dažnai, tai leidžia manyti, kad jie dvejoja ir nėra visiškai įsitikinę, kad žino kokie yra delinkventinio elgesio simptomai. Narkotikų vartojimas bei platinimas (3,83), sadistiniai veiksmai (3,83), padegimai (3,63) ir reketas (3,00) nebaigtą vidurinę išsilavinimą turintys respondentai žymėjo kaip dažniausiai besireiškiantys delinkventinio elgesio simptomai. Vidurinę ir profesinę išsilavinimą turintys respondentai atsakymus žymėjo panašiai. Aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai daugelyje delinkventinio elgesio simptomų žymėjo labai dažnai ar visada, tai rodo jų platesnį žinojimą apie delinkventinį elgesį, jo simptomus. Narkotikų vartojimą bei platinimą (4,48), padegimus (4,41) bei reketą (4,30) ir sadistinius veiksmus (4,29) jie žymėjo kaip labiausiai paplitusius iš delinkventinio elgesio simptomų.

Respondentai labai nevieningai žymėjo pykčio priepuolius ($p=0,00$), irzlumą ($p=0,00$), nelegalių narkotikų platinimą, ($p=0,00$), reketą ($p=0,00$), šis skirtumas puikiai atsispindi tarp nebaigtą vidurinę ir aukštąjį išsilavinimą turinčių respondentų.

Delinkventinio elgesio reiškimosi simptomus, kaip melavimą ($p= 0,01$), vagystes ($p= 0,02$), sadistinius veiksmus ($p= 0,03$), padegimus ($p= 0,03$) respondentai taip pat žymėjo nevienodai, todėl yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp jų. Kitus delinkventinio elgesio simptomus lyginant pagal išsilavinimą respondentai žymėjo panašiai.

Taip pat respondentų nuomonė buvo lyginama tarp vyrų ir moterų. Statistiškai reikšmingas skirtumas pasireiškė kai respondentai žymėjo vagystes ($p=0,03$), vieną iš delinkventinio elgesio simptomų. Respondentų nuomonė pagal lytį išsiskyrė tik šiuo simptomu.

Kitų statistiškai reikšmingų skirtumų tarp gyvenamosios vietos, amžiaus ir delinkventinio elgesio reiškimosi simptomų nenustatyta. Visi respondentai lyginant su demografiniais duomenimis žymėjo gan vienodai.

4 lentelė

2.3.3. Vaikų delinkventinio elgesio motyvai

Motyvai	Lytis		Niekada	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada	Std. nuokrypis	P<0,05
	Vyras M	Moteris M	%	%	%	%	%		
Noras valdyti	3,63	3,39	0,00	11,06	41,47	39,17	8,29	0,80	0,20
„Neatsilikti nuo mados“	3,63	3,30	0,00	14,75	39,63	38,25	7,37	0,83	0,05
Turėti tą patį, ką ir bendraamžiai	3,46	3,18	0,00	18,89	40,55	36,87	3,69	0,80	0,07
Nebūti balta varna	3,11	3,35	1,38	16,59	40,55	34,56	6,91	0,87	0,18
Įrodytų draugams	3,52	3,44	0,00	13,36	40,09	33,64	12,90	0,88	0,60
Kad nepavestų draugų	3,39	3,45	0,00	17,05	34,56	35,94	11,98	0,92	0,92
Atsiradęs pasitikėjimas	3,66	3,31	1,38	14,29	42,40	26,73	15,21	0,96	0,09
Patyrusio vedlio valdymas	3,52	3,50	0,00	12,90	36,87	37,33	12,90	0,88	0,98
Veikiant narkotinėms medžiagoms	4,36	4,42	0,00	0,00	6,91	45,62	47,00	0,62	0,35
Nepasitenkinimas esama padėtimi	3,23	3,20	0,00	21,66	41,01	31,80	5,53	0,85	0,79

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Nustatyta, kad delinkventinis elgesys visada pasireiškia veikiant alkoholiui ar narkotinėms medžiagoms (47,00%). Anot respondentų, labai dažnas motyvas šiam elgesiui pasireikšti yra patyrusio vedlio valdymas (37,33%), siekiant nepavesti draugų (35,94%). Rečiau, bet taip pat dažnai elgtis delinkventiškai motyvuoja atsiradęs pasitikėjimo savimi jausmas (42,40%), noras valdyti (41,47%), nepasitenkinimas esama padėtimi (41,01%), turėti tą patį ką ir bendraamžiai (40,55%), nebūti balta varna (40,55%) bei neatsilikti nuo mados (38,25%). Taigi matome, kad respondentai mano, jog visi pateikti motyvai yra labai dažni arba dažni delinkventinio elgesio motyvai. Taip pat galima daryti išvadą, kad labai dažnai vaikus elgtis delinkventiškai skatina bendraamžių elgesio pavyzdžiai, siekis pritapti, būti panašiu.

Pasak Abromaitienę (2008), Delinkventinio elgesio formavimuisi turi įtakos pačios asmenybės ypatumai: charakteris, savęs vertinimas, elgesio motyvacija. Asmenybiniai veiksniai nagrinėjami Jatkevičiaus (2003), Lapės (2003), Valicko (1997), Justickio (1984) darbuose. Šioje metodinėje medžiagoje remiamasi Justickio (1984) pateikta charakterio nukrypimų klasifikacija, kuri paprastai ir pakankamai aiškiai įvardija pagrindinius delinkventiško elgesio paauglių charakterio nukrypimus, jų ryšį su nusikalstama veikla ir galimą pedagoginį poveikį (Abromaitienė, 2008).

Lyginant pagal lytį, respondentų nuomonė labiausiai išsiskyrė apie motyvą – neatsilikti nuo mados ($p=0,05$). Vyrų atsakymų vidurkis 3,63, moterų – 3,30. Taip pat respondentų nuomonė lyginant pagal lytį išsiskyrė dėl motyvo turėti tą patį ką ir bendraamžiai ($p=0,07$) bei dėl atsiradusio pasitikėjimo savimi ($p=0,09$). Lyginant pagal lytį, kiti motyvų pasirinkimo variantai buvo žymimi panašiai. Tiek vyrai (4,36), tiek moterys (4,42) vieningai išskyrė, kad delinkventinis elgesys reiškiasi kai vaikus ar paauglius veikia alkoholis ar kitos narkotinės medžiagos.

5 lentelė

2.3.4 Vaikų delinkventinio elgesio priežastys

Aplinkybės	Gyvena		Niekada	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada	Std. nuokrypis	P<0,05
	Mieste M	Kaime M	%	%	%	%	%		
Auklėjimo klaidos šeimoje	3,77	3,57	0,46	8,76	29,49	41,94	19,35	0,89	0,24
Atstūmimas ir izoliacija	3,19	3,14	0,46	22,12	44,24	25,35	7,83	0,88	0,28
Nesėkmės ir neigiamas vertinimas	3,23	3,30	0,00	21,20	41,94	27,19	9,68	0,90	0,31
Interneto, televizijos įtaka	3,92	3,46	0,00	8,76	29,03	37,33	24,88	0,92	0,01
Autoritetų bei idealų trūkumas	3,10	3,37	0,00	23,50	43,78	24,42	8,29	0,89	0,00

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Remiantis K. Jokimaičiu (1991), manoma, kad vaiko polinkis pajusti kaltę, kai „negražiai pasielgta“, priklauso nuo tėvų pedagoginių auklėjimo metodų: giria ar bara, pataria ar muša su diržu. Dažniausiai gerai elgdavosi tie vaikai, kurių motinos ypač meiliai juos auklėjo ir savo meilę reiškė pagal vaiko elgesį. Kai trūksta ryšio tarp tėvų ir vaiko, gali atsirasti sąžinės formavimasis. Tačiau nereikėtų vaikų ilgai gąsdinti ir sakyti „aš tavęs nemylėsiu“, dėl tokių eksperimentų vaikas gali tapti baikštus arba sutrikti jo elgesys (Bajoriūnas, 2004).

Vaikas savo socialinėje aplinkoje stebi kaip yra bendraujama, kaip elgiamasi ir viską matydamas gali kartoti tokį elgesį. Pasak Jokimaičio (1991), vaikas stebėdamas kaip agresyviai elgiasi auklėtojos ar kiti suaugusieji (barasi, grasina, įžeidinėja) ir tokiu būdu laimi, tai pirmiausia autoritetu jiems tampa „agresyvus“ žmogus. Vadinasi, geriau šaukti ant kitų, gąsdinti, net trinktelti – tuomet pasieksi, ko tik norėsi. Šitaip vaikai mokosi iš tėvų agresyviai elgtis. Dar viena agresiją skatinanti sąlyga – tai dažnai ignoruoti vaiko savigarbą. Išjuoktas, iššieptas vaikas gali tapti agresyvus. Visos minėtos aplinkybės sudaro sąlygas augti agresyviai ir piktam vaikui. Beveik visi nusikaltėliai, padarę žiaurius nusikaltimus, vaikystėje augo tokioje aplinkoje (Petrauskienė, 1999).

Kaip matome iš 5 lentelės, respondentų teigimu delinkventinį elgesį labai dažnai sukelia auklėjimo klaidos šeimoje (41,94%), bei masinių informavimo priemonių demonstruojamas delinkventinis elgesys (37,33%). Atstūmimas ir izoliacija (44,24%), autoritetų ir idealų trūkumas (43,78%) bei nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas (41,94%) respondentai vertina kaip dažnos delinkventinio elgesio pasireiškimo aplinkybės. Tyrimo rezultatai rodo, kad auklėjimas, masinės informavimo priemonės, bei pritaipimas bendraamžių grupėje respondentų nuomone yra labai svarbūs faktoriai siekiant išvengti delinkventinio vaikų elgesio.

Jau ikimokykliniame amžiuje vaikai turi galimybę televizorių ekranuose matyti nesuskaičiuojamus užpuolimus, smūgius, kankinimus, žudymus ir kitokį destruktivų elgesį. Stebėdami televizijos filmų (animacinių filmų) herojų agresiją, vaikai nesunkiai gali išmokti, o vėliau ir sėkmingai panaudoti įvairias agresyvaus elgesio formas (Kučinskas; Kučinskienė, 2000).

A. Juodraitis (2002) išskiria tokius, delinkventinį elgesį lemiančius veiksnius: asmenybės struktūros ypatumai, nuostatos ir siekiai, socialinės aplinkos įtaka, deklaruojamų normų ir taisyklių pripažinimo ir laikymosi tendencijos.

Pasak Večkienę (1998), žiniasklaidos poveikis stiprėja dar dėl to, kad pagrindiniai televizijos poveikio vaikams barjerai (šeima, mokykla) turi vis mažėjančią galią. Nepilnų šeimų dominavimas, sumažėjusi tėvų kontrolė padidino žiniasklaidos priemonių poveikį vaikams (Vaitkienė, 2006).

Lyginant respondentus pagal gyvenamąją vietą, respondentų nuomonės labiausiai išsiskyrė iš aplinkybių vertinant autoritetų bei idealų trūkumą ($p=0,00$) bei masinių informavimo priemonių demonstruojamą delinkventinį elgesį ($p=0,01$). Mieste gyvenantys respondentai mano, kad masinių informavimo priemonių demonstruojamas delinkventinis elgesys (3,92) daugiau lemia delinkventinio elgesio reiškimą nei kaime gyvenantys respondentai, jie labiau akcentavo auklėjimo klaidas šeimoje (3,57) kaip didžiausią grėsmę delinkventinio elgesio priežastims, dėl

kurių tik daugėja vaikų ir paauglių delinkventinis elgesys. Kitas aplinkybes pagal gyvenamąją vietą respondentai žymėjo panašiai.

Lyginant respondentų atsakymus apie aplinkybes, kurios skatina vaikus elgtis delinkventiškai ir demografinius duomenis, respondentų nuomonė buvo gan vieninga. Tiek lyginant pagal lytį, tiek pagal amžių respondentai atsakinėjo panašiai. Nuomonės išsiskyrė kai buvo lyginamas respondentų išsilavinimas ir atstūmimas bei izoliacija ($p=0,01$), kaip viena iš priežasčių, galinčių lemti vaikų delinkventinį elgesį.

6 lentelė

2.3.5 Priežastys, galinčios lemti delinkventinių vaikų skaičiaus didėjimą.

	Išsilavinimas				Niekada	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada	Std. nuokrypis	P<0,05
	Nebaigtas vidurinis M	Vidurinis M	Profesinis M	Aukštasis M	%	%	%	%	%		
Neefektyvus soc. darbas	3,33	4,05	3,59	3,86	0,00	5,53	30,41	47,47	16,59	0,80	0,00
Žiniasklaidos įtaka	3,67	3,56	3,64	3,59	0,46	8,29	35,02	42,40	13,82	0,84	0,82
Padažnėjo vaiko raidos sutrikimų	2,33	3,05	3,22	3,08	1,38	21,20	46,08	26,73	4,61	0,84	0,11
Blogas teisėsaugos darbas	2,33	3,16	3,10	3,06	0,46	26,73	40,09	29,49	3,23	0,84	0,00
Soc. – ekonominis blogėjimas	3,83	3,65	3,76	4,06	0,00	4,15	30,88	42,86	22,12	0,82	0,03
Prasti santykiai su tėvais	3,67	3,53	3,71	3,92	0,00	7,83	32,26	37,33	22,12	0,89	0,35
Prasti santykiai su draugais	4,00	4,00	4,00	3,97	0,00	2,76	22,12	48,39	26,73	0,78	0,83
Patyčios mokykloje	3,67	4,12	3,80	3,97	0,00	2,30	27,19	47,93	22,58	0,76	0,21
Vaikų užimtumo stoka	3,00	3,84	3,75	3,95	0,00	7,37	28,57	40,09	23,96	0,89	0,01
Vaikų tokia saviraiška	2,00	2,70	2,86	2,95	4,15	33,18	41,47	17,97	3,23	0,88	0,01

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad respondentai mano, jog labai dažnos priežastys lemiančios delinkventų vaikų skaičiaus didėjimą yra prasti santykiai su draugais (48,39%) patyčios mokykloje (47,93%), neefektyvus socialinio pedagogo darbas (47,47%), socialinio- ekonominio gyvenimo

blogėjimas (42,86%), žiniasklaidos įtaka (42,40%), vaikų užimtumo stoka (40,09%) bei prasti santykiai su tėvais (37,33%). Dažnos priežastys nurodytos kaip dažni vaiko raidos sutrikimai (46,08%), vaikų tokia saviraiška (41,47) ir blogas teisėsaugos darbas (40,09%) Matome, kad respondentai visas priežastis vertina kaip labai dažnai arba dažnai lemiančias delinkventų vaikų skaičiaus didėjimą.

Šeima yra pirmoji ir svarbiausia socialinė struktūra, mikro aplinka, perteikianti tam tikrus elgesio modelius, kuriuos įsisąmonina ir perima vaikas. Nė vienas vaikas nėra gimęs būti nusikaltėliu, tačiau šeima kartais tampa pirmąja institucija, kurioje atsiranda delinkventiško elgesio užuomazgos. Dažniausiai taip nutinka vadinamosiose socialinės rizikos šeimose (Abromaitienė, 2008).

Nagrinėjant tyrimo atsakymus pagal išsilavinimą, matome, kad visi respondentai labai vieningai pritarė, kad prasti santykiai su draugais daugiausiai lemia delinkventinio elgesio didėjimą. Nebaigtą vidurinį išsilavinimą turintys respondentai taip pat išskyrė socialinį – ekonominį blogėjimą (3,83), žiniasklaidos įtaką, patyčias mokykloje bei prastus santykius su tėvais (3,67) kaip labai svarbias priežastis lemiančias delinkventų vaikų daugėjimą. Vidurinį išsilavinimą turintys respondentai labiau pabrėžė, kad patyčios mokykloje (4,12) bei neefektyvus socialinių pedagogų darbas (4,05) trukdo vaikams geriau jaustis ir nesielgti delinkventiškai. Profesinį išsilavinimą turintys respondentai panašiai žymėjo kaip ir vidurinį išsilavinimą turintys respondentai. Su aukštuoju išsilavinimu respondentai galvoja, kad patyčios mokykloje (3,97), vaikų užimtumo stoka (3,95) ir prasti santykiai su tėvais (3,92) labiausiai lemia vaikų ir paauglių delinkventinio elgesio didėjimą.

Aiškinantis skirtumus tarp delinkventinio elgesio didėjimo priežasčių ir išsilavinimo, labiausiai nuomonės nesutapo dėl neefektyvaus socialinio pedagogų darbo ($p=0,00$), blogo teisėsaugos darbo ($p=0,00$), vaikų užimtumo stokos ($p=0,01$) bei vaikų tokios saviraiškos ($p=0,01$). Šiek tiek mažiau, bet respondentų nuomonės išsiskyrė ir dėl socialinio – ekonominio blogėjimo Lietuvoje ($p=0,03$). Kiti atsakymai buvo pasirinkti gan vienodai, didesnių skirtumų nerasta nagrinėjant skirtumus tarp delinkventinio elgesio didėjimo priežasčių ir išsilavinimo.

Respondentų nuomonės išsiskyrė tarp delinkventinio elgesio didėjimo ir amžiaus, kai respondentai nagrinėjo vaikų tokią saviraišką ($p=0,00$). Tai parodo kaip buvo pažymėta ši delinkventinio elgesio didėjimo priežastis. Iki 30 metų dažnai žymėjo 0,46% respondentų, 30-40 metų dažnai pažymėjo 23,04% respondentų, o 40-50% metų dažnai žymėjo 17,97% respondentų.

Taip pat ryškus skirtumas pasireiškė kai buvo lyginama pagal gyvenamąją vietą. Respondentų nuomonės nesutapo dėl santykių su tėvais ($p=0,05$). Mieste gyvenantys respondentai labiau pabrėžė šią priežastį nei kaime gyvenantys.

Respondentų nuomonės išsiskyrė tarp vyrų ir moterų dėl santykių su draugais ($p=0,01$) ir socialinio – ekonominio gyvenimo blogėjimo ($p=0,01$). Moterys labiau pritarė šioms priežastims, kaip labai svarbias delinkventinio elgesio didėjimui. Vyrai buvo linkę manyti, kad šios priežastys yra svarbios delinkventinio elgesio plitimui.

E. Vileikienės (2005) teigimu, delinkventiniam elgesiui atsirasti nemažai įtakos turi tokie socialiniai veiksniai kaip sunkumai mokykloje, traumuojantys gyvenimo įvykiai, delinkventinės grupės ar subkultūros įtaka. Vaikų delinkventinis elgesys, ypač kai jis susijęs su smurtu bei priklausomybėmis, dažniausiai yra socialinio deficito išraiška. Dėl socialinio apleistumo jaunuoliai nesugeba adekvačiai reaguoti į konfliktines situacijas, neretai dėl vienokių ar kitokių charakterio savybių nesugeba pritaipyti mokykloje ar kitose grupėse, nesutaria su tėvais, dažnai turi susidarę labai neigiamą įvaizdį.

7 lentelė

2.3.5 Priežastys, galinčios lemti delinkventinių vaikų skaičiaus mažėjimą.

	Amžius			Niekada	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada	Std. nuokrypis	P<0,05
	Iki 30 M	30-40 M	40-50 M							
Efektyvus soc. darbas	3,33	3,63	3,69	0,46	10,60	31,34	38,71	18,89	0,92	0,44
Žiniasklaidos įtaka	3,00	3,76	3,59	0,00	10,14	30,88	41,47	16,59	0,87	0,30
Pamažėjo vaiko raidos sutrikimų	2,67	2,99	3,05	1,84	26,73	43,32	24,88	3,23	0,85	0,18
Geras teisėsaugos darbas	3,50	3,35	3,38	0,00	18,43	36,87	34,10	10,60	0,90	0,96
Visuomenės kultūros pakilimas	3,67	3,85	3,87	0,00	3,69	27,65	48,39	20,28	0,78	0,24
Soc. – ekonominis gerėjimas	3,50	3,81	3,95	0,00	4,61	27,19	44,70	23,50	0,82	0,36
Gerai santykiai su tėvais	3,83	3,79	3,83	0,00	4,15	29,95	46,54	19,35	0,79	0,71
Gerai santykiai su draugais	3,83	3,98	3,90	0,00	3,23	24,42	47,47	24,88	0,79	0,98
Gerai santykiai mokykloje	3,33	3,96	3,77	0,00	4,15	27,19	47,93	20,74	0,79	0,21
Didesnis vaikų užimtumas	4,00	3,86	3,86	0,00	3,23	29,49	45,16	22,12	0,79	0,35

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Nustatyta, kad respondentų nuomone, visuomenės kultūros ir moralės pakilimas (48,39%), geri santykiai mokykloje su mokytojais, klasės draugais (47,93%), draugais (47,47%), tėvais (46,54%), didesnis vaikų užimtumas (45,16%), socialinio – ekonominio gyvenimo gerėjimas (44,70%), žiniasklaidos įtaka (41,47%) yra **labai svarbios priežastys vaikų delinkventinio elgesio mažėjimui**. Kaip mažiau svarbias priežastis respondentai išskiria efektyvų pedagogų darbą (38,71%), vaiko raidos sutrikimų mažėjimą (43,32%), bei gerą teisėsaugos darbą (36,87%). Taigi, matome, kad visus veiksnius respondentai vertina kaip labai svarbius ar svarbius siekiant mažinti delinkventų vaikų skaičių. Taip pat galima daryti išvadą, kad socialiniai - pedagoginiai veiksniai respondentų nuomone yra svarbiausi veiksniai padedantys mažinti jaunimo polinkį nusikalsti.

Su nusikaltimų prevencija mokykloje siejamos priemonės yra pačios įvairiausios. Tai ir individualioji prevencija, kai mokytojas ar psichologas dirba su probleminiu elgesiu pasižyminčiais mokiniais, ir grupinis darbas, kai dirbama su probleminių mokinių grupe. Tai pagaliau ir prevencijos priemonės, nukreiptos į visą mokinių kontingentą (Justickis, 2004).

Lyginant pagal išsilavinimą, respondentai panašiai vertino visas priežastis, galinčias lemti delinkventinio elgesio mažėjimą. Tiek nebaigtą vidurinį išsilavinimą, tiek aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai vieningai pritarė, kad dauguma šių paminėtų teiginių yra teisingi ir sutiko, kad bet kokia pagalba iš kitų - pedagogų, tėvų, visuomenės ar valstybės gali padėti sumažinti vaikų delinkventinio elgesio plitimą. Visi respondentai daugiausiai pritarė, kad geri santykiai su tėvais ir draugais bei didesnis vaikų užimtumas labiausiai padeda mažinti delinkventų vaikų skaičių.

Gauti rezultatai rodo, kad skirtumo tarp išsilavinimo ir tirtos diagnostinės srities nėra. Kiek labiau nuomonės išsiskyrė dėl gero teisėsaugos darbo ($p= 0,18$) ir dėl gerų santykių mokykloje su mokytojais bei klasės draugais ($p= 0,21$).

Taip pat buvo analizuojama ir ieškoma reikšmingų statistinių skirtumų tarp kitų demografinių duomenų, tačiau šiuo klausimu respondentai buvo vieningi ir visi laikėsi tos pačios nuomonės, kad labai svarbūs visi išvardinti teiginiai, galintys sumažinti vaikų delinkventinį elgesį.

2.3.6 Institucijos, galinčios padėti delinkventiškai besielgiančiam vaikui.

Institucijos	Išsilavinimas				Niekada %	Kartais %	Dažnai %	Labai dažnai %	Visada %	Std. nuokrypis	P<0,05
	Nebaigtas vidurinis M	Vidurinis M	Profesinis M	Aukštasis M							
Šeima	3,33	3,63	3,83	4,03	0,00	5,53	27,65	44,70	22,12	0,83	0,39
Socialinių pedagogų	3,00	3,67	3,73	3,73	0,00	7,37	34,10	39,63	18,89	0,86	0,31
Klasės vadovų	2,50	3,63	3,86	3,73	0,00	5,07	35,48	40,09	19,35	0,83	0,00
Policijos atstovais	3,67	3,00	3,19	3,35	1,84	22,12	36,87	31,34	7,83	0,94	0,29
Vaiko teisių tarnyba	2,67	2,93	3,18	3,10	3,69	22,12	41,47	26,73	5,99	0,93	0,79

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Kaip matome iš 12 lentelės, šeima (44,70%), klasės vadovai (40,09%) ir socialiniai pedagogai (39,63%) yra **labai svarbios institucijos galinčios padėti delinkventui vaikui**. Mažiau svarbios yra vaiko teisių apsaugos kontrolierių tarnyba (41,47%) ir policijos atstovų (36,87%). Matome, kad respondentai vertina institucijas esančias arčiausiai vaikų, taip pat, tai yra tos institucijos, kurios gali užtikrinti socialinių- pedagoginių veiksnių įtaką mažėjančiam jaunimo polinkiui nusikalsti. Tai rodo, kad dauguma respondentų sutinka, kad šeima yra pati svarbiausia institucija, galinti padėti ir visų pirma užkirsti kelią vaikų delinkventiniui elgesiui. Nuolatinis artimas bendravimas, šilti santykiai tarpusavyje, išklausymas, buvimas šalia, gero elgesio demonstravimas vaikams suteikia to, ko jie siekia elgdamiesi delinkventiškai.

Pagal Leliūgienę (2003), šeima yra pirmoji socialinė struktūra perteikianti tinkamus elgesio modelius.

Šeima atlieka saugumo, gynybos ir išankstinio rūpesčio funkciją (Bajoriūnas, 2004).

Analizuojant respondentes pagal išsilavinimą, visi respondentai sutiko, kad vaikų teisių apsaugos kontrolės tarnyba nėra labai svarbi institucija, galinti padėti delinkventiškai besielgiančiam vaikui ar paaugliui. Nuomonės išsiskyrė dėl institucijos kaip klasės vadovas. Nebaigtą vidurinį išsilavinimą turintys respondentai žymėjo 2,50, vidurinį išsilavinimą turintys – 3,63, profesinį – 3,86, o su aukštuoju išsilavinimu – 3,73. tai rodo išsilavinimo neturinčių respondentų neapsisprendimą ir nekompetentingumą. Neturintys vidurinio išsilavinimo respondentai teigia, kad delinkventiškai besielgiančiam vaikui gali padėti tik policijos pareigūnai, t.y. visus linkusius nusikalsti vaikus ir paauglius drausminti policija (3,67) ir panašiomis

institucijomis. Tuo tarpu vidurinį išsilavinimą turintys respondentai labiau linkę manyti, kad socialinis pedagogas (3,67), klasės vadovas (3,63) ir šeima (3,63) yra labai svarbios institucijos, galinčios sudrausminti ir padėti delinkventui vaikui. Respondentai su profesiniu išsilavinimu sutinka su vidurinį išsilavinimą turinčiais respondентаis. O su aukštuoju išsilavinimu respondentai aukščiau visų iškelia šeimą (4,03), kuri yra pati svarbiausia institucija kovojant su delinkventiniu elgesiu.

Tikrinant kitus skirtumus tarp institucijų ir demografinių duomenų, gauti tik panašūs atsakymo variantai. Respondentų nuomonė neišsiskyrė nei pagal lytį, amžių ar gyvenamąją vietą.

9 lentelė

2.3.7 Vaikų delinkventinio elgesio prevencinės priemonės.

Priemonės	Gyvena		Niekada %	Kartais %	Dažnai %	Labai dažnai %	Visada %	Std. nuokrypis	P<0,05
	Mieste M	Kaime M							
Vaiko tėvų informavimas	3,86	3,68	0,00	6,45	29,49	41,01	23,04	0,87	0,26
Soc. pedagogo pasikalbėjimas	3,84	3,92	0,00	3,23	30,41	42,86	23,50	0,81	0,45
Vaiko autoritetų pasitelkimas	2,96	3,10	1,84	29,49	41,01	22,12	5,53	0,90	0,01
Vaiko laisvalaikio užimtumas	3,78	3,51	0,00	7,83	31,80	42,86	17,51	0,85	0,05
Įsipareigojimas padengti žalą	3,29	3,44	0,00	17,51	40,55	33,18	8,76	0,87	0,39

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Socialinis pedagogas, siekdamas savo veiklos efektyvumo, vertina teigiamus ir neigiamus, tokius kaip didėjantis pragmatizmas, šeimos funkcijų silpnėjimas ir kita, aplinkos pokyčius. Todėl vienas iš socialiniam pedagogui keliamų uždavinių – paskatinti jauną žmogų, savo ugdytinį, siekti žinių, etiškai veikti, ugdytis tinkamas vertybes (Leliūgienė, 2003).

Dar viena socialinio pedagogo veiklos kryptis – ieškoti ir rasti būdus, kurie garantuotų socialiai ir pedagogiškai apleisto vaiko grąžinimą į normalias gyvenimo sąlygas artimiausioje socialinėje aplinkoje. Svarbu, kad socialinis pedagogas gebėtų paveikti ne tik patį vaiką, bet ir jo tėvus ar globėjus, kurie lemia vaiko dabartį ir ateitį (Aukštiejiienė, 2000). Socialinis pedagogas turi padėti asmeniui išmokti savarankiškai analizuoti kilusias problemas ir mokyti jas spręsti (Vitkauskaitė, 2001).

Taip pat buvo klausiama apie priemones, kokių imasi socialiniai pedagogai, siekdami užkirsti kelią delinkventiniam elgesiui ar jį sumažinti mokinių tarpe.

Nustatyta, kad vidutiniškai daugiausia respondentų mano, jog labiausiai svarbios priemonės yra vaiko laisvalaikio užimtumo užtikrinimas (42,86%), individualus socialinio pedagogo pasikalbėjimas su paaugliu (42,86%) ir tėvų informavimas (41,01%). Respondentai mano, kad mažiau svarbios priemonės yra įsipareigojimas padengti žalą (40,55%), bei nustatyti kas yra vaikų autoritetai ir tuo pasinaudoti (41,01). Matome, kad respondentai vertina vaikų užimtumo svarbą, informacijos gavimą apie savo vaikus, bei kalbėjimosi naudą.

Lyginant respondentus pagal jų gyvenamąją vietą, nustatyta, kad mieste gyvenantys respondentai labiau vertina kai tėvai yra informuojami (3,86) socialinių pedagogų apie jų vaikų netinkamą elgesį, o kaime gyvenantys respondentai labiau pabrėžia, kad svarbiau yra socialiniui pedagogui pačiam individualiai pasikalbėti su delinkventu vaiku (3,92).

Ryškus statistinis skirtumas rastas kai buvo nagrinėjama apie vaiko autoritetų pasitelkimą ($p=0,01$). Taip pat respondentų nuomonės išsiskyrė ir apie vaiko laisvalaikio užimtumą ($p=0,05$), nors dauguma pritarė, kad labai svarbu užtikrinti vaikų laisvalaikio užimtumą.

10 lentelė

2.3.8. Šeimos sudėties įtaka vaikų delinkventiniam elgesiui.

Šeimos sudėtis	Lytis		Niekada	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada	Std. nuokrypis	P<0,05
	Vyras M	Moteris M	%	%	%	%	%		
Nepilna šeima, turinti vieną vaiką	2,23	2,25	9,22	58,99	29,49	2,30	0,00	0,65	0,8
Nepilna šeima, turinti 2 ir daugiau vaikų	3,14	3,19	0,00	18,43	48,39	30,41	2,76	0,76	0,72
Daugiavaikė šeima	2,95	3,11	2,30	19,82	48,85	26,73	2,30	0,80	0,49
Šeima, turinti vieną vaiką	1,86	1,75	32,72	58,06	8,29	0,92	0,00	0,63	0,63
Gyvenant globos namuose	3,68	3,76	0,00	2,30	32,26	54,84	10,60	0,67	0,39

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Apklauskos rezultatai parodė, kad respondentų nuomone, delinkventiniam vaiko elgesiui labai dažnai įtakos turi jei vaikas gyvena globos namuose (54,84%). Taip pat, respondentai mano, kad tokiam elgesiui dažnai įtakos turi ir nepilna šeima, turinti 2 ir daugiau vaikų (48,39%) bei daugiavaikės šeimos (48,85%) statusas. Tuo tarpu apklaustieji teigia, kad vaikų polinkiui nusikalsti retai įtakos turi nepilna šeima, turinti vieną vaiką (58,99%) ir šeima turinti vieną vaiką (58,06%).

Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog respondentų nuomone didžiausią įtaką delinkventiniam elgesiui turi išsiskyrusios, daugiavaikės šeimos, bei vaikai augantys be tėvų. Tai rodo, kad tėvų statusas šeimoje yra labai svarbus veiksnys formuojant vaiko elgesį.

Su šia nuomone sutinka daugelis respondentų, todėl ryškių skirtumų nerasta nagrinėjant šeimos sudėtį, kuri labiausiai įtakoja delinkventiniui elgesiui.

Tiek vyrai, tiek moterys vienodai galvoja, kad vaikai, gyvenantys globos namuose, labiausiai linkę į delinkventinį elgesį.

Pirmieji blogo elgesio pavyzdžiai paprastai būna tėvai. Jeigu tėvai yra asocialūs, smurtauja, jų vaikai, veikiant tokiems psichologiniams mechanizms kaip imitacija, modeliavimas, identifikacija ir kiti, perima šį elgesį (Vaičiulienė, 2004). Pasak Leliūgienę (2003), nepilnos šeimos, šeimos pokytis, nulemtas tėvų skyrybų, vieno ar abiejų tėvų mirties, mokslininkų laikomas vienu svarbiausių veiksnių, galinčių turėti įtakos vaikų nusikalstamumui.

Socialinės rizikos šeimoje, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl kyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui (Abromaitienė, 2008).

11 lentelė

2.3.9. Materialinės padėties įtaka vaikų delinkventiniam elgesiui.

Materialinė padėtis	Amžius			Niekada	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada	Std. nuokr ypis	P<0,05
	Iki 30 M	30-40 M	40-50 M							
Labai gerai uždirbantys (<1000 lt.)	1,67	2,00	2,07	21,20	58,99	16,13	3,69	0,00	0,72	0,05
Gerai uždirbantys - 500-1000 lt.)	2,00	2,07	2,14	20,28	52,53	23,96	3,23	0,00	0,75	0,81
Pakankamai uždirbantys (>500 lt.)	3,17	2,93	2,89	0,00	29,03	50,69	19,35	0,92	0,72	0,59
Skurdžiai gyvenantys	3,83	4,01	3,92	0,00	2,30	20,28	56,22	20,24	0,71	0,88
Vaikai iš globos namų ir negauna pinigų	3,67	4,17	4,12	0,00	1,39	15,74	51,85	30,56	0,71	0,35

Matavimo įvertis: Niekada-1, Kartais-2, Dažnai-3, Labai dažnai-4, Visada-5.

Respondentai mano, kad labai dažnai vaikų nusikalstamą elgesį lemia skurdžiai gyvenantys (56,22%) ir gyvenimas globos namuose, kai vaikai negauna pinigų (51,85%). Vidutiniškai dažnai delinkventinį elgesį lemia pakankamai uždirbančios šeimos (50,69%), kai atlyginimas siekia apie 500 lt vienam šeimos nariui. Taip pat respondentai mano, jog šeimose, kur tėvai uždirba gerai (52,53%) (šeimos nariui 500- 1000) ir labai gerai (58,99%) (šeimos nariui <1000), retai daro įtaką vaikų delinkventiniam elgesiui.

Lyginant rezultatus pagal respondentų amžių, nustatyta, kad vieningai pritarta nuomonei, kad skurdžiai gyvenantys ir vaikai iš globos namų, kurie negauna pinigų dažniausiai linksta į delinkventinį elgesį, nes negaudami to, ko jiems reikia ar trūksta, dažnai tokie vaikai patys pradeda vagiliauti, priešiška elgtis, atkreipti į save dėmesį delinkventiniu elgesiu.

Nuomonės išsiskyrė, kai buvo nagrinėjama materialinė padėtis, kai šeimos uždirba labai gerai ir šeimos nariui atitenka daugiau nei vienas tūkstantis litų ($p=0,05$). Iki 30 metų amžiaus respondentai atsakė 1,67. 30-40 metų amžiaus galvoja, kad retai iš tokių šeimos narių pasireiškia delinkventinis elgesys (2,00). O 40-50 metų amžiaus respondentų nuomonė panaši kaip ir 30-40 metų respondentai (2,07).

Lyginant šią diagnostinę sritį su respondentų išsilavinimu, nustatyta, kad statistiškai reikšmingas skirtumas rastas, kai respondentai žymėjo apie gerai uždirbančius tėvus, kai vienam šeimos nariui atitenka 500-1000 litų. ($p=0,01$).

Taip pat ryškus skirtumas rastas tarp mieste ir kaime gyvenančių respondentų ($p=0,01$). Respondentai, gyvenantys mieste, mano, kad dažnai delinkventinio elgesio plitimą lemia šeimos materialinė padėtis, kai vienam šeimos nariui atitenka apie 500 litų (39,17%). Tuo tarpu iš kaimo kilę respondentai su šia nuomone pritaria tik iš dalies (11,17%).

Išsiskyrė nuomonės ir dėl globos namuose gyvenančių vaikų, kurie negauna pinigų lyginant tarp lyčių ($p=0,00$). Moterys labai dažnai mano, kad tokie vaikai labiau linkę į nusikalstamą veiklą. (40,28%), o vyrų su šia nuomone sutinkančių buvo mažuma (11,57%).

2.4. Socialinių pedagogų veiklos turinio su delinkventinio elgesio vaikais vertinimas socialinių pedagogų požiūriu

2.4.1. Tyrimo metodai, instrumentas, imtis

Interviu metodu renkant duomenis, tyrimas trunka ilgiau nei anketinės apklausos metodu, tačiau suteikia galimybę geriau pažinti apklausiamąjį, patikslinti atsakymus ir pan. (Charles, 1999, Kardelis, 2002; Žydžiūnaitė, 2001 ir kt.).

Taip pat buvo pasirinkta kokybinė atsitiktinė ribota imtis, formuojama tyrėjo nuožiūra, remiantis kokybiniais kriterijais.

Liobikienė (2000) teigia, kad dokumentų analizė reikalauja laikytis tam tikrų principų: reikia pirmiausia atrinkti informacijos šaltinius ir formuoti atrankos dydį, dokumentai turi užtikrinti informacijos patikimumą ir pagrįstumą. Tikrinant patikimumą, reikia atlikti išorinę (dokumentų kūrimo sąlygų) ir vidinę (dokumento turinio) analizę.

Tyrime dalyvavusių respondentų teiginiai yra pateikiami lentelėse. Tyrimo duomenys buvo apdoroti taikant turinio (content) analizės metodą, naudojant atviro kodavimo procedūras. Atviras kodavimas yra duomenų tyrimo, lyginimo, skaidymo konceptualizacijos ir kategorizacijos procesas. Atsakymai pagal prasmę buvo skirstomi į kategorijas, skaičiuojamas kiekvienos kategorijos prasmių vienetų dažnis. Kardelio (2002) teigimu, kiekvienas struktūrinis vienetas arba kategorija turi atitikti (atstovauti) tyrimo uždaviniuose numatytus kintamuosius.

Taikant šį metodą, pasak Merkio (1995), būtina nagrinėjamų tekstų turinyje aptikti būdingus, tipinius struktūrinius vienetus. Šio metodo esmė – išskirti dokumento tekste tam tikrus prasminius vienetus, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi.

Duomenims gauti buvo naudojamas interviu metodas. Buvo asmeniškai bendrauta su respondentais ir užduoti iš anksto paruošti klausimai. Kardelis (2002) teigia, kad kokybiniame tyrime tyrėjas tiki, kad teksto mintis keičiasi dėl rašančiojo bei skaitančiojo suvokimo, todėl gali pakisti ir dokumento reikšmė.

Paprastai kokybiniuose tyrimuose nėra tiksliai apibrėžta imtis. Tai kiekvieno tyrimo ir tyrėjo reikalas, priklauso nuo tyrimo tikslo ir kas su juo daroma. Tyrimo imtis buvo sudaryta taikant netikimybinės atrankos būdą – tikslinę imtį. Ji sudaroma turint specifinių tyrimo tikslų: tiriamoji grupė suformuota iš asmenų, turinčių kokių nors tipinių požymių (Kardelis, 2002). Šis tikslinės atrankos būdas pasirinktas todėl, kad tirtas vaikų delinkventinis elgesys. Remiantis tyrimus atliekančių mokslininkų nuomone, kokybiniam tyrimui pasirinkta nedidelė imtis – 4 socialiniai pedagogai, turintys patirtį dirbant su delinkventinio elgesio vaikais. Šis tyrimas atliktas kaip gilinamoji analizė kiekybiniam tyrimui, siekiant patvirtinti anketinės apklausos respondentų nuomonę ar ją paneigti socialinių pedagogų patirtimi bei kompetentinga nuomone.

Interviu buvo atliktas apklausus Radviliškio miesto savivaldybės mokyklų socialinius pedagogus, turinčius darbo patirties su delinkventinio elgesio vaikais. Tyrimo metu siekiama atskleisti socialinių pedagogų veiklos turinį, modelį dirbant su delinkventinio elgesio vaikais.

Socialinių pedagogų charakteristika

Respondento vardas	Socialinio pedagogo charakteristika
Birutė	Gyvena miestelyje. Respondentei 36 metai. Dirba vidurinėje mokykloje socialine pedagoge 7 metus. Turi aukštąjį universitetinį socialinio pedagogo išsilavinimą.
Marija	Gyvena kaime, tačiau dirba mieste. Tenka kiekvieną dieną važinėti į darbą. Dirba socialine pedagoge gimnazijoje 9 metus. Turėjo aukštąjį pedagoginį išsilavinimą, kai pradėjo dirbti socialine pedagoge. Prieš 4 metus įgijo aukštąjį universitetinį socialinio pedagogo išsilavinimą. Respondentei 45 metai.
Andželika	Respondentė gyvena mieste, jai 37 metai. Dirba socialine pedagoge gimnazijoje 5 metus. Turi aukštąjį universitetinį socialinio pedagogo išsilavinimą.
Veronika	Veronikai 42 metai, ji gyvena mieste ir dirba socialine pedagoge 12 metų. Turi aukštąjį universitetinį socialinio pedagogo išsilavinimą. Dirba vidurinėje mokykloje.

Tikrinant kokybinio darbo patikimumą, buvo atliktas socialinių pedagogų validavimas. Jo metu buvo pasirinkti du ekspertai, kurie patikrino ar teisingai sudarytos lentelės, kategorijos, tinkamai pateikti teiginiai.

Eksperto charakteristika

Vardas	Eksperto charakteristika
I ekspertė	Dirba socialine pedagoge 7 metai. Jai 35 metai, turi aukštąjį universitetinį socialinio pedagogo išsilavinimą. Inesa dirba vaikų globos namuose. Juose yra ne tik delinkventinio elgesio vaikų, tačiau ir neįgalių, mažų vaikų, kuriems reikalinga socialinė pagalba. Socialinė pedagogė bendrauja su vaikais kiekvieną dieną, žaidžia su jais, pažįsta kiekvieną vaiką, labai dažnai susiduria su vaikų delinkventiniu elgesiu.
II ekspertė	Miesto pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė, darbo stažas – 10 metų (1 metai kaimo vidurinėje mokykloje, 9 metai miesto pagrindinėje mokykloje). II ekspertei 34 metai. Išsilavinimas aukštasis universitetinis (VPU), specialybė – socialinė pedagogika.

I ekspertė iš esmės pakoregavo vieną lentelę. Su jos nuomone visiškai sutikau. Buvo pakeistos kategorijos apie socialinių pedagogų darbo metodus. Iš pradžių buvo pateikta: veiksmingiausi darbo metodai; dažniausi darbo metodai ir kiti darbo metodai. I ekspertė paliko veiksmingiausi darbo metodai, o dažniausius išskaidė į individualus pokalbis su vaiku; darbas su vaiku ir jo tėvais bei informacijos rinkimas ir vaiko stebėjimas.

II ekspertė pastabų turėjo daugiau. Ekspertė koregavo III diagnostinę sritį, apie Socialinių pedagogų dirbančių su delinkventinio elgesio vaikais pagrindines problemas. Jos nuomone, „<...> vaikams trūksta dėmesio, vaikai būna apleisti ir niekam nereikalingi“ turi būti „Delinkventinio elgesio vaiko požiūris“ kategorijoje. Šis teiginys iš pradžių buvo pridėtas prie „Delinkventinio elgesio vaiko šeimos įsitraukimas“ kategorijos. Remiantis jos patirtimi sutinku pakoreguoti šį teiginį.

Taip pat kitoje, IV diagnostinėje srityje, kai kalbama apie vaikų delinkventinio elgesio charakteristiką, ekspertė pasiūlė pakeisti teiginius: „<...> nesilaiko mokinio elgesio taisyklių, keikiasi, spjaudosi, atsikalbinėja, į pastabas nereaguoja, linkę meluoti, išsisukinėti, praleisti pamokas, negrįžti namo, prieštarauja mokytojui, „ ir „<...> neklauso mokytojų, praleidinėja pamokas, neruošia namų darbų.“ iš kategorijos „Charakterio savybės“ į „Santykių su aplinka savybės“.

Nagrinėjant vaikų ir paauglių prevencines priemones, II ekspertė pasiūlė pakeisti kategoriją, kuri, jos nuomone, netiksliai apibūdinta. Kategorija „Dalyvaujama kitų įstaigų organizuojamuose prevenciniuose projektuose ir renginiuose“ jos nuomone, neatitinka nurodytus teiginius, nes visus šiuos renginius organizuoja mokykla, tik padėti juos praveisti pasikviečiama kitų įstaigų darbuotojus. Su ekspertės nuomone sutinku ir pakoregavau kategorijos pavadinimą į „Mokyklos organizuojami renginiai padedant kitoms organizacijoms.“

Paskutinėje diagnostinėje srityje apie darbo su delinkventinio elgesio vaikais veiklos rezultatų gerinimą ekspertė pasiūlė teiginį „<...> pedagogų ir kitų suaugusių asmenų atsakingas požiūris, - perkelti iš „kiti pasiūlymai“ prie „Pagrindinių problemų sprendimas“ kategorijos.

Remiantis eksperčių patirtimi ir darbo stažu su vaikais daugelį pasiūlymų vertinu teigiamai ir pakoregavau kaip buvo rekomenduota.

I diagnostinė sritis. Socialinių pedagogų bendradarbiavimas sprendžiant vaikų delinkventinio elgesio problemas.

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Vaiko teisių apsaugos institucijos	„<...> delinkventinio elgesio problemos sprendžiamos vaiko teisių tarnybų pagalba, „<...> dažniausiai bendrauja su vaiko teisių apsaugos tarnyba, „<...> bendradarbiauja su vaiko teisių apsaugos tarnyba, „<...> su vaikų teisių apsauga ir kontrolieriais.	4
Viešosios tvarkos institucijos	„<...> problemos sprendžiamos policijos pagalba, „<...> bendraujame su policijos komisariato nepilnamečių reikalų darbuotojais, „<...> policijos komisariatu, „<...> bendradarbiauja su policija	4
Švietimo institucijos	„<...> problemos sprendžiamos PPT pagalba, „<...> bendradarbiauja su pedagogine psichologine tarnyba, „<...> bendradarbiauja su švietimo skyriumi, „<...> bendradarbiauja su kitomis miesto ir rajono mokyklomis.	4
Socialinės institucijos	„<...> dažniausiai bendrauja su parapijos namų socialinių paslaugų centro socialinėmis darbuotojomis, „<...> parapijos bendruomenės socialinių paslaugų centru, „<...> bendradarbiauja su socialiniais partneriais padedančiais vykdyti prevenciją.	3
Sveikatos apsaugos institucijos	„<...> sprendžiamos psichikos ir sveikatos tarnybų pagalba.	1

Socialinių pedagogų teigimu sprendžiant vaikų delinkventinio elgesio problemas bendradarbiaujama su įvairiomis institucijomis. Pagrindinės institucijos su kuriomis dažniausiai bendradarbiaujama yra vaiko teisių apsaugos, švietimo, viešosios tvarkos, sveikatos apsaugos ir kitos socialinės institucijos. Nustatyta, kad dažniausiai kreipiamasi į vaiko teisių apsaugos tarnybą, policijos komisariatą, bei švietimo institucijas. Tačiau siekiant ne tik išspręsti problemas bet ir įgyvendinti prevenciją, sumažinti delinkventinį vaikų elgesį, Respondentai teigė, kad yra bendradarbiaujama ir su pedagogine psichologine tarnyba, taip pat psichikos sveikatos centru ir kitais socialiniais partneriais.

Respondentai pabrėžė, kad būtina bendradarbiauti su visomis institucijomis, kadangi tai yra „grupinė veikla, kurios rezultatus nulemia visos grupės narių ir paties paauglio noro ir suvokimo būtinumo keistis, darbas“.

II diagnostinė sritis. Socialinių pedagogų dirbančių su delinkventinio elgesio vaikais darbo metodai

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Veiksmingiausi darbo metodai	„<...> pasiteisino nuoseklus, ilgalaikis komandinis darbas su šeima, „<...> kryptingas ir nuolatinis darbas su mokiniu ir jo šeima, „<...> nuolatinis bendravimas su mokinių tėvais. „<...> veiksmingiausias individualus darbas su vaiku, sudarant veiklos planą, „<...> pagarbos kaip asmeniui parodymas, pasitikėjimo nusipelnymas, „<...> ilgalaikis darbas su delinkventiniais mokiniais, nuolatinis bendravimas su jais pačiais.	4
Individualus pokalbis su vaiku	„<...> dažniausiai taikau pokalbio metodą su mokiniu, „<...> vaikas jaučia konkrečiai jam skiriamą dėmesį, kalbama su juo apie jį, „<...> geriausia pasikviesti vaiką į kabinetą ir asmeniškai pakalbėti,	3
Darbas su vaiku ir jo tėvais	„<...> taip pat į mūsų pokalbį įtraukiu vaiko tėvus, „<...> dažnai taikau pokalbio metodą ir su tėvais, „<...> būtinai bendradarbiauju su mokinio tėvais.	3
Informacijos rinkimas ir vaiko stebėjimas	„<...> mokinio elgesio stebėjimas“, „<...> informacijos rinkimas apie šeimą, vaiko raidos ypatumus“.	2

Kitu klausimų bloku buvo siekiama *nustatyti kokie darbo metodai yra naudojami ir dažniausiai taikomi* dirbant su sunkiai auklėjamo elgesio paaugliais, bei kokie metodai yra veiksmingiausi. Pabrėžtina, kad respondentai turėjo nurodyti ar taiko šiuos metodus: individualūs, grupiniai, darbo su paauglio šeima, darbo su bendruomene metodai. Taip pat, remiantis savo praktika *nurodyti veiksmingiausių ugdymo metodą*.

Daugelis mokslininkų (Indrašienė, 2004; Leliūgienė, 2002; Navaitis, 1999 ir kt.) pažymi, jog socialinis pedagogas, teikdamas pagalbą problematiškiems vaikams:

- taiko individualaus darbo metodą;
- darbo su agresyvių vaikų grupe metodą;
- bendradarbiauja su vaiko tėvais;
- bendradarbiauja su mokytojais bei kitais specialistais.

Remiantis tyrimo rezultatais, dažniausiai ir daugiausiai apklaustųjų respondentų taiko individualius darbo metodus ir darbo su paauglio šeima metodus. Pabrėžtina, kad grupinius metodus taiko nevisi respondentai, pokalbis su mokiniu ir jo tėvais buvo nurodytas kaip vienas iš

metodų. Respondentai akcentuoja, kad siekiant kryptingai dirbti ir siekti rezultatų būtinas tėvų įtraukimas, nes vaiko ugdymas prasideda ne mokykloje, bet namuose.

Tuo tarpu individualius ir darbo su paauglio šeima darbo metodus pripažįsta ir plačiai taiko visi respondentai. Apibendrinant tyrimo rezultatus galima išskirti šiuos individualius darbo metodus: mokinio elgesio monitoringas, pokalbis su mokiniu, su tėvais, bei informacijos rinkimas.

Respondentai akcentavo, kad individualūs darbo metodai yra labai svarbūs darbui su sunkaus elgesio vaikais, kadangi galima lengviau nustatyti veiksnius įtakojančius jų agresyvų elgesį, smurto protrūkius. Pokalbio su mokiniu metu vaikas jaučia išskirtinį dėmesį, iš vaiko niekas nesityčioja, todėl jam lengviau atsiskleisti ir yra lengviau jį pažinti, taip pat galima paaiškinti koks yra tinkamas elgesys. Pokalbio su tėvais metu galima išsiaiškinti, surinkti informaciją apie šeimą, vaiko raidos ypatumus, siekti bendro tikslo - mažinti delinkventinį ir destruktivų paauglių elgesį. Mokinio elgesio monitoringas vykdomas mokykloje, pamokų metu stebimas mokinio elgesys su mokytojais, bendraamžiais.

Pabrėžtina, kad vienas respondentas išsamiai nenurodė kokius metodus taiko, tačiau pabrėžė, kad taikomi tiek individualūs, tiek grupiniai darbo metodai, kadangi šių vaikų elgesys yra sunkiausiai koreguojamas.

16 lentelė

III diagnostinė sritis. Socialinių pedagogų dirbančių su delinkventinio elgesio vaikais pagrindinės problemos

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Delinkventinio elgesio vaiko šeimos įsitraukimas	„<...> jaučiama atmetimo reakcija pateikiamoms rekomendacijoms, „<...> dažnai šeima ignoruoja mokyklos pastabas ir rekomendacijas, „<...> tėvai nenori bendrauti ir bendradarbiauti su mokykla, „<...> sudėtingas bendradarbiavimas, „<...> tėvų nenorėjimas padėti vaikams būti geresniems, dažnai tėvai neateina, kai jų yra prašoma.	4
Delinkventinio elgesio vaiko požiūris	„<...> vaikai yra nemotyvuoti pozityviems pokyčiams, „<...> vaikų nenoras taisyti savo klaidas, negirdėjimas. „<...> vaikams trūksta dėmesio, vaikai būna apleisti ir niekam nereikalingi.	3
Socialinių pedagogų kompetencija	„<...> pačia pagrindine įvardinčiau pedagogų žinių ir kompetencijų trūkumą, „<...> pedagogams trūksta žinių bei gebėjimo dirbti su delinkventinio elgesio mokiniu, bei jo tėvais	2

Socialinių pedagogų teigimu visos pagrindinės problemos kyla dėl visų dalyvių, t.y. socialinių pedagogų, sunkaus elgesio vaiko šeimos ir paties vaiko. Teigiama, kad problema susijusi su socialiniais pedagogais yra jų žinių ir gebėjimų trūkumas, dirbant tiek su delinkventinio

elgesio vaikais, tiek su jų tėvais. Problemos su sunkaus elgesio vaiko šeima įvardijamos kaip šeimos priešiškus, nenoras bendradarbiauti, skiriamas per mažas dėmesys savo vaikams. Respondentai akcentuoja, kad nuolat susiduriama su prieštaravimu tarp šeimos ir mokyklos pateikiamų ir naudojamų auklėjimo metodų, tėvai ignoruoja pateikiamas rekomendacijas, kurios padėtų koreguoti vaiko elgesį. Taip pat tėvai nenoriai bendradarbiauja su mokykla, randa įvairių pasiteisinimų ir neatvyksta į susirinkimus. Susiduriama ir su ypač sunkiais atvejais kuomet tėvai kaltina pedagogus dėl savo vaiko poelgių. Respondentai taip pat pabrėžia, kad delinkventinio elgesio vaikams dažna trūksta tėvų dėmesio, tokiose šeimose dažnai girtaujama, kas sąlygoja jog vaikai yra nekontroliuojami.

Respondentas taip pat išskiria problemas susijusias su delinkventinio elgesio vaiko požiūriu. Akcentuojama, kad patiems vaikams trūksta motyvacijos pozityviems pokyčiams, vaikai nenoriai taiso savo klaidas, dažniausiai negirdi pastabų.

17 lentelė

IV diagnostinė sritis. Veiksniai įtakojantys mokinių netinkamą elgesį

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Vaiko šeimos aplinka	„<...> asmeniniais vaiko charakterio bruožais, „<...> asmenybės veiksniai, gebėjimas bendrauti, išsiskirti iš kitų savo elgesiu „<...> tėvų tarpusavio santykių nebuvimas, „<...> auklėjimo klaidos šeimoje, netinkamos elgesio normos, kontrolės trūkumas, „<...> formuojamos vertybės, „<...> nenoras užsiimi su vaiku, „<...> santykių ir bendravimo šeimoje, „<...> netinkamas bendravimas šeimoje.	4
Vaiko išorinė aplinka	„<...> neigiamos patirties įgyja visuomenės informavimo priemonėmis, „<...> socializacijos sėkmingumo bendraamžių tarpe, „<...> netinkamas bendraamžių elgesys, „<...> draugai, „<...> draugų įtaka, nenoras atsilikti nuo bendraamžių, „<...> bendravimas su mokytojais, mokymosi sunkumai.	4

Tyrimo metu nustatyta, kad vienareikšmiškai visi informantai pabrėžė, jog netinkamą mokinių elgesį lemia labai įvairios priežastys. Visos šios priežastys buvo suskirstytos į dvi grupes, tai veiksniai atsirandantys dėl vaiko šeimos aplinkos ir vaiko išorinės aplinkos. Informantai akcentavo, kad dažniausios priežastys yra netinkamas vaiko auklėjimas, tėvai per mažai skiria laiko savo vaikams, suteikia didelę laisvę, todėl vaikai neturėdami gero pavyzdžio nebesugeba socializuotis, prasideda mokymosi, bendravimo sunkumai, neteisingas požiūris į gyvenimą. Taip pat dažnai minima priežastis yra neigiama draugų įtaka, įvairių neformalių grupių įtaka. Vaikai dažniausiai nori išsiskirti iš kitų savo elgesiu, neturėdami nei gero šeimos pavyzdžio, nei tinkamos

draugų kompanijos, elgiasi taip kaip jiems atrodo teisinga ir išskirtina. Be minėtų veiksnių, respondentas akcentavo, kad delinkventinio elgesio paauglių problemos taip pat kyla dėl tėvų tarpusavio santykių nebuvimo ir visuomenės informavimo priemonėmis pateikiamų neigiamų pavyzdžių. Kitas respondentas išskyrė ir mokyklos aplinką, teigiama, kad yra labai svarbūs ir santykiai su mokytojais, klasės draugais.

Kiti veiksniai įtakojantys netinkamą paauglių elgesį yra vaiko charakterio bruožai, bei santykiai šeimoje. Teigiama, kad labai svarbūs santykiai šeimoje, bendravimas su šeimos nariais, kokios formuojamos vaiko vertybės. Vaiko charakterio savybės gali būti įgimtos ir įgytos, taigi, kokias savybes įgis, labai priklauso nuo santykių šeimoje, vaiko auklėjimo, tėvų santykių, bei draugų.

Taigi, galima teigti, kad visi minėti veiksniai yra labai svarbūs ir svarbu kiekvienam iš jų skirti didelį dėmesį, siekiant sumažinti delinkventinį vaikų elgesį.

18 lentelė

V diagnostinė sritis. Delinkventinio elgesio vaikų charakteristika

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Charakterio savybės	„<...> nepaklusnumas, „<...> agresyvus, įžūlus, piktas, nori būti lyderiu, meluoja, kad būtų nekalti, „<...> tingumas dirbti, greitai įsižeidžia, perdėtas jautrumas, mokyklos nelankymas, „<...> vartoja daug keiksmažodžių, praleidinėja pamokas, „<...> nekalbus, silpni socialiniai įgūdžiai, vengia viešumos, užsidaręs, tyčiojasi iš bendraamžių, „<...> mėgsta būti dėmesio centre, nepasitiki savimi, jaučia nerimą.	4
Santykių su aplinka savybės	„<...> netinkamas bendravimas su mokytojais ir klasės draugais, „<...> stumdo ir tampo mažesnius, labai konfliktuoja su tėvais, „<...> tyčiojasi iš klasės draugų, „<...> mokyklos inventoriaus gadinimas. „<...> nesilaiko mokinio elgesio taisyklių, keikiasi, spjaudosi, atsikalbinėja, į pastabas nereaguoja, linkę meluoti, išsisukinėti, praleisti pamokas, negrįžti namo, prieštarauja mokytojams, „<...> neklauso mokytojų, praleidinėja pamokas, neruošia namų darbų.	4

Socialinių pedagogų teigimu, ryškiausiai matomos delinkventinio elgesio vaikų charakterio savybės ir santykių su jais supančia aplinka savybės. Visi respondentai teigia, kad tokiems vaikams būdingas nepaklusnumas, agresyvumas, įžūlumas, piktumas, bei tingumas dirbti, mokytis. Sunkaus elgesio paaugliai taip pat perdėtai greitai įsižeidžia, meluoja siekiant išvengti atsakomybės, bei siekia savo valdžios, nori būti lyderiais. Taip pat tokiems vaikams būdinga netinkama elgsena, t.y. delinkventinio elgesio vaikais nevengia praleidinėti pamokas, neklauso

mokytojų, atsikalbinėja, keikiasi, neruošia pamokų, nesilaiko mokinio taisyklių, pvz. nenešioja uniformos, kalba telefonu ir pan. Taip pat neklauso tėvų, manipuliuoja jais, arba visiškai nereaguoja į pastabas.

Sunkaus elgesio vaikai yra agresyvūs ir pikti, tačiau tokiems vaikams būdingi santykių su kitais žmonėmis nebuvimo, tokie vaikai gali būti dvejopi - arba nekalbūs, užsidarę, vengiantys viešumos su silpnais socialiniais įgūdžiais, arba aktyviai siekiantys dėmesio centro per netinkamą bendravimą su mokytojais ir mokiniais - šie mokiniai linkę tyčiotis ne tik iš bendraamžių, klasės draugų bet ir kabinėtis prie mažesniųjų mokinių. Taip pat, kalbant apie santykius su aplinka, respondentas paminėjo, kad sunkaus elgesio vaikai linkę laužyti ir gadinti mokyklos inventorių.

Pabrėžtina, kad respondentas pateikė keletą savo mokinių charakteristikų, kuriose aiškiai matyti, kad problemos kyla iš šeimos, kadangi dažniausiai tėvai net nemato, ir nepripažįsta, kad jų vaiko elgesys yra netinkamas, teisina savo vaikus, dažnai vaikams leidžiama daryti tai ką jis nori ir nedaryti ko nenori.

19 lentelė

VI diagnostinė sritis. Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencija

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Mokyklos vykdomi prevenciniai projektai	<...> tėvų susirinkimuose skaitau paskaitas apie pareigas ir atsakomybę, savižudybę., <...> per tėvų susirinkimą dėstau apie bendravimą ir bendradarbiavimą su tėvais, mokytojais, klasės draugais, <...> organizuojame prevencines dienas, <...> organizuojame nerūkymo dieną, gerumo dieną, tolerancijos dieną, <...> gerumo diena mokykloje, <...> vykdomas vaikų vasaros socializacijos projektas, <...> organizuojama vasaros stovykla, <...> rengiami informaciniai standai.	4
Mokyklos organizuojami renginiai padedant kitoms organizacijoms.	<...> akcija „privalau žinoti“, <...> policijos pareigūnai skaito paskaitas prevenciniais klausimais, <...> bendradarbiaujama su policijos komisariatu, organizuojame apsilankymus PK, juos kviečiame vesti paskaitas, <...> tėvams, mokiniams, ir mokytojams kviečiame profesionalius lektorius paskaitoms skaityti, <...> organizuojamos paskaitos apie rūkymo žalą, narkotikus, <...> organizuojamos įvairios prevencinės programos- alkoholio ir tabako, rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, ir kt. <...> jungiamasi prie akcijos „savaitė be patyčių“.	4

Veiksmingiausia vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencija	<...> mokiniai susitinka su policijos pareigūnais, kalbama prevencinėmis temomis, <...> vaiko teisių apsaugos tarnybos, priešgaisrinės tarnybos specialistai kalba prevencinėmis temomis, <...> gerų santykių su mokiniu kūrimas, <...> ilgalaikis darbas su pačiais vaikais, bendravimas, <...> labiausiai pasiteisina pozityvus požiūris į mokinį, gero pavyzdžio rodymas, <...> tinkamo elgesio rodymas.	3
---	---	---

Anot Kvieskienės, prevencija – tai trijų lygmenų programos, skirtos kelio užkirtimui neigiamos socialinės patirties bei negatyvių socialinių normų, delinkventinės įtakos perėmimui. Tai: ankstyvoji prevencija, pagalbos prevencija (intervencija), socialinė – pedagoginė reintegracija ir rehabilitacija. Autorės nuomone, sėkmingų prevencinių strategijų esmė – ankstyvoji prevencija arba tinkamas paauglių užimtumas, kurio metu visiems paaugliams reikia sudaryti sąlygas pagal galimybes gilinti ir vystyti savo gabumus ir polinkius. Laisvalaikio, kūrybinių užsiėmimų metu, kai paaugliai atsipalaiduoja, pedagogams lengviau nustatyti rizikos grupei priklausančius vaikus ir jeigu reikia, parinkti jiems tinkamas pagalbos ar socialinės rehabilitacijos strategijas (Kvieskienė, 2000).

Remiantis respondentų atsakymais, galime išskirti, kad yra organizuojami mokyklos prevenciniai projektai arba dalyvaujama kitų įstaigų organizuojamuose vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos renginiuose, projektuose ir pan. Mokyklos vykdomą prevenciją galime įvardyti kaip paskaitas tėvams, kurias veda mokytojai pamokų metu apie atsakomybę ir pareigas, savižudybę, vaikų pažinimą, bendravimą ir bendradarbiavimą su kitais tėvais, mokytojais, klasės draugais. Taip pat organizuojamos įvairios prevencinės dienos, tokios kaip nerūkymo diena, gerumo diena, tolerancijos diena ir panašiai. Respondentai taip pat paminėjo, kad yra organizuojama veikla vasaros metu, kuri skirta rizikos šeimų ir socialiai remtinų šeimų vaikų vasaros užimtumui, taip pat organizuojamos vasaros stovyklos. Informantas pabrėžė, kad įvairi prevencinė informacija yra kabinama mokyklos informaciniuose stenduose.

Be mokyklos vykdomų prevencinių programų ir projektų, socialiniai pedagogai teigia, kad yra aktyviai dalyvaujama įvairiuose prevenciniuose projektuose ir programose, kurias organizuoja kitos įstaigos. Visi informantai pabrėžė, kad aktyviai dalyvaujama teisinėje prevencijoje, aktyviai bendradarbiaujant su policijos komisariatu, kuomet pareigūnai kviečiami skaityti įvairias paskaitas apie teisėtvarkos pažeidimus, teises ir pareigas. Taip pat kviečiami įvairių sričių profesionalūs lektoriai skaityti paskaitas tėvams, mokiniams ir mokytojams apie santykius šeimoje, mokykloje, bendravimą ir bendradarbiavimą, rūkymo, alkoholio, narkotikų žalą ir kita. Be paskaitų ir teisinės prevencijos, mokyklos taip pat dalyvauja įvairiose akcijose ir programose, jungiamasi prie akcijos

„savaitė be patyčių“, dalyvaujama „alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencinėje programoje“, rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programoje“, „Olweus patyčių ir smurto prevencijos programoje“.

Taip pat, respondentų buvo prašoma išskirti labiausiai pasiteisinusias vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencines priemones. Vienas iš respondentų akcentavo teisinę prevenciją, bei įvairias prevencines paskaitas vedamas policijos pareigūnų, vaiko teisių apsaugos specialistų ir priešgaisrinės tarnybos specialistų, paskaitų metu užduodami klausimai, naudojamos vaizdinės priemonės, po paskaitų organizuojamos viktorinos. Informantas teigia, kad žodinė prevencinė veiklos forma yra labai veiksminga. O kiti respondentai teigė, kad veiksmingiausios yra ne žodinės veiklos formos, o dėmesys mokiniui, t.y. aktyvus bendravimas su mokiniu ir gerų pavyzdžių rodymas. Teigiama, kad pozityvus požiūris į mokinį, gerų santykių kūrimas ir nuolatinis bendravimas duoda teigiamų rezultatų, mokiniai jaučiasi gerbiami, pradeda labiau pasitikėti mokytojais. Tinkamo elgesio rodymas ir ugdymas taip pat labai svarbus, jis skatina mokinius kontroliuoti savo netinkamą elgesį. Taigi, matome, kad respondentai vertina skirtingas priemones, tačiau galima teigti, kad veiksmingiausia prevencija yra ta kuri yra kryptinga, koordinuota ir nuosekli, todėl galima teigti, kad geriausių rezultatų pasieksime apjungiant visas minėtas veiksmingas prevencines priemones.

Socialinis pedagogas, organizuodamas socialinę pedagoginę pagalbą vaikams turintiems elgesio patologijų, motyvacijos nukrypimų, turi bendradarbiauti ne tik su mokyklos, kurioje jis dirba pedagogais, bet ir su kitų institucijų specialistais, galinčiais prisidėti prie problemos sprendimo. Tai viena iš socialinio pedagogo kompetencijų. Socialinis pedagogas siekia teigiamo poveikio asmeniui, grupei, šeimai ir to siekdamas taiko įvairias priemones – konsultuoja, bendradarbiauja ne tik su mokyklos bendruomenės nariais, bet ir su kitomis institucijomis (Kvieskienė, 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad aktyviai dalyvaujama įvairiose prevencinėse programose ir projektuose, kurias organizuoja ir pačios mokyklos, ir kitos įstaigos.

VII diagnostinė sritis. Darbo su delinkventinio elgesio vaikais veiklos rezultatų gerinimas

Kategorija	Teiginiai	Dažnis
Pagrindinių problemų sprendimas	<...> mažinti pedagogų žinių ir kompetencijų trūkumą, dirbant su tokio elgesio paaugliais, <...> motyvuoti tėvus kryptingai dirbti ir siekti pozityvių rezultatų, <...> tėvų atsakingas požiūris, <...> padėtų tėvų noras auklėti vaikus, turėtų stengtis rodyti pavyzdį tiek bendrauti, tiek tinkamai elgtis. <...> pedagogų ir kitų suaugusių asmenų atsakingas požiūris.	4
Kiti pasiūlymai	<...> pagerintų kitų žmonių įsitraukimas į darbą, kitų pedagogų didesnis noras padėti auklėti vaikus, <...> nuoširdus ir pozityvus darbas, tarpusavio bendradarbiavimas.	2

Įvertinus respondentų nuomones, nustatyta, kad visų pirma veiklos rezultatus su delinkventinio elgesio vaikais labai pagerintų esamų problemų sprendimas, kurios buvo nurodytos 15 lentelėje, t.y. skatinti socialinių pedagogų ugdymą, tobulėjimą, dalyvavimą konferencijose, seminaruose siekiant įgyti žinių bei gebėjimą dirbti su delinkventinio elgesio mokiniu, bei jo tėvais. Kita svarbi spręstina problema – tėvų nenoras pripažinti vaikų problemas, todėl svarbu motyvuoti tėvus dirbti su netinkamu vaikų elgesiu, skatinti juos bendradarbiauti su mokytojais, priimti rekomendacijas, pastabas apie savo vaikus, taip pat bendrauti su savo vaikais, skirti jiems daugiau dėmesio. Kaip teigia respondentas, svarbiausias vaikų ugdymas prasideda ir baigiasi šeimoje, tėvai turi labiausiai stengtis rodyti tinkamą pavyzdį bendraujant namuose ar viešoje erdvėje.

Be problemų sprendimo respondentai mano, kad efektyvus būdas yra kitų žmonių įtraukimas, bei kryptingas ir nuolatinis darbas. Teigiama, kad socialinio pedagogo darbą pagerintų kitų žmonių, t.y. ne tik tėvų įsitraukimas, bet ir kitų pedagogų, specialistų noras padėti delinkventinio elgesio vaikams - juos auklėti, nuoširdžiai bendrauti, padėti vykdyti prevencines priemones. Kiekviena veikla efektyvi ir veiksminga jei yra suplanuota, numatyti siekiami tikslai, priemonės ir rezultatai, todėl informantai pabrėžia, kad būtina kryptinga ir nenutrūkstama veikla.

3 skyrius. SOCIOEDUKACINIS PROJEKTAS

Vaikų ir tėvų poilsio stovykla vasaros metu

1. Projekto aprašymas

1.1. projekto anotacija (trumpas projekto pristatymas nuo 1000 iki 2000 spaudos ženklų)

Vasaros atostogų metu labai svarbus vaikų poilsis ir turiningas užimtumas. Dažnai dėl sunkių šeimos ekonominių sąlygų, tėvai turi daugiau dirbti, dėl šių priežasčių šeimoje neskiriamas reikiamas dėmesys vaikų poilsiui ir užimtumui. Neretai tėvai pamiršta savo vaikus, jų neauklėja, neturi pakankamai laiko bendravimui, buvimui kartu. Vaikų neužimtumas kelia nemažai socialinių problemų. Neturintys prasmingos veiklos vaikai neretai linksta į nusikalstamumą. Todėl svarbu jaunimui kurti saugią aplinką, ugdyti bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą, juos įtraukti į įdomią ir turiningą veiklą.

1.2. Projekto tikslas

Organizuoti turiningą laisvalaikį 12-17 metų mokiniams ir jų tėvams vasaros atostogų metu;

1.3. Projekto uždaviniai

- plėtoti mokinių kūrybinę, pažintinę veiklą;
- ugdyti jaunimo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius;
- sudominti daugiau mokinių gamtosaugine tiriamąja veikla;
- Skatinti tėvų ir vaikų buvimą kartu, bendrai leisti laisvalaikį;
- Socialiniams pedagogams suorganizuoti kūrybinius užsiėmimus;
- Pravesti stovyklos nariams paskaitas apie delinkventinį elgesį, apraiškas ir prevenciją.

2. Projekto poreikio pagrindimas

2.1. Situacijos (problemos) analizė: atlikti tyrimai, kiti duomenys¹

Jaunimas, kaip viena aktyviausių visuomenės grupių, gana jautriai reaguoja į įvairius sociokultūrinius, ekonominius ir politinius pokyčius, vykstančius visuomenėje. Jauno žmogaus socializacija, vykstanti šeimoje, mokykloje bei aplinkoje, kurioje jis praleidžia nemažai laiko, lemia jo elgesį bei vertybines orientacijas, o taip pat ir nusikaltėlišką elgesį.

Šeima yra pirmoji ir svarbiausia socialinė struktūra, mikro aplinka, perteikianti tam tikrus elgesio modelius, kuriuos įsisąmonina ir perima vaikas. Nė vienas vaikas nėra gimęs būti nusikaltėliu, tačiau šeima kartais tampa pirmąja institucija, kurioje atsiranda delinkventiško elgesio užuomazgos. Dažniausiai taip nutinka vadinamosiose socialinės rizikos šeimose (Abromaitienė, 2008).

Su šiuo teiginiu taip pat sutinka ir Leliūgienė (2003), "nekyla abejonių, kad šeima yra pirmoji socialinė struktūra perteikianti tinkamus elgesio modelius".

Šeima atlieka saugumo, gynybos ir išankstinio rūpesčio funkciją (Bajoriūnas, 2004).

Deviacija priklauso nuo asmeninės ir socialinės kontrolės. Susilpnėjus abiems kontrolėms, padidėja galimybė įsitraukti į nusikalstamą veiklą. Mokslinėje literatūroje galima pastebėti, kad buvo atlikta nemažai tyrimų, siekiančių nustatyti, kokie yra šeimos veiksniai, skatinantys nepilnamečius nusikalsti. Siūlomos įvairios šeimų, iš kurių yra kilę nepilnamečiai nusikaltėliai, tipologijos. Viena Čepo siūlomų tipologijų (Leliūgienė, 2003):

Tipinė tradicinė šeima: vaikai dažniausiai nusikalsta atsitiktinai, dėl aplinkos, t.y. draugų, kitų suaugusiųjų neigiamos įtakos;

Šeima su tam tikra struktūrine ar kitokio pobūdžio (dažniausiai kultūrine) deformacija, kurioje kriminogeninė grėsmė vaikams yra pusantro karto didesnė negu tipinėje šeimoje;

Šeima, kuriai būdinga visiška struktūrinė ir moralinė deformacija. Jose yra didelė kriminogeninė rizika vaikams.

Pirmieji blogio elgesio pavyzdžiai paprastai būna tėvai. Jeigu tėvai yra asocialūs, smurtauja, jų vaikai, veikiant tokiems psichologiniams mechanizmom kaip imitacija, modeliavimas, identifikacija ir kiti, perima šį elgesį (Vaičiulienė,

¹ Situacijos analizė turi būti grindžiama ir magistro baigiamojo darbo empirinio tyrimo rezultatais

2004).

Socialinės rizikos šeimoje, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl kyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui (Abromaitienė, 2008).

Pasak Leliūgienę (2003), nepilnos šeimos, šeimos pokytis, nulemtas tėvų skyrybų, vieno ar abiejų tėvų mirties, mokslininkų laikomas vienu svarbiausių veiksnių, galinčių turėti įtakos vaikų nusikalstamumui.

Psichoanalitinės krypties atstovas Winnicottas (2000) antisocialumą ir delinkvenciją sieja su gyvenimo šeimoje stoka. Netinkamai elgdamasis vaikas ne mėgaujasi laisve, o tiesiog ieško ribų. Jei namai jam nesukelia stabilumo, jei jo gyvenimo ribos subyrėjusios, vaikas viliasi surasti jas kitur, ne namuose (Vaičiulienė, 2004).

Kaip teigia Vaičiulienė (2004), delinkventas stabilumo ieško ne šeimoje, o visuomenėje, kad pereitų ankstyvasias labai svarbias emocinės raidos pakopas. Delinkvencija rodo, kad trūksta stiprių, mylinčių ir patikimų žmonių kontrolės. Griežtai kontroliuojamas asocialus vaikas gali elgtis tinkamai, bet jam suteikus laisvę pradeda jausti beprotybės grėsmę. Taigi, jis nusikalsta visuomenei, kad atgautų išorinę kontrolę. Vaikas, kuriam pirmosiose raidos pakopose padeda jo namiškiai, išsiugdo savikontrolės sugebėjimą. Antisocialiniam individui, kad galėtų gerai jaustis, būtinai reikalinga išorinė kontrolė.

Remiantis atliktu kokybiniu tyrimu, socialiniai pedagogai vieningai pritarė, kad trūksta tėvų dėmesio mokyklos bendruomeninėje veikloje, bendravimo ir bendradarbiavimo su pedagogais, o ypač su pačiais vaikais.

3. Projekto tikslinės grupės

1.1. Projekto tikslinės grupės

Mokykloje besimokantys 12-17 metų mokiniai.
Mokykloje besimokančių mokinių tėvai.
Mokykloje dirbantys pedagogai.

Iš viso: 45 asmenys

4. Projekto planas ir veiklos

Veiklos planas:			
Numatomos vykdyti priemonės, renginiai	Vykdyimo laikas (nurodyti kiek įmanoma tiksliau)	Atsakingas vykdytojas	Vieta
Išvykimas iš Radviliškio į Šventąją, Palangos m. sav. pakeliui aplankant Telšių Šv. Antano Paduviečio Katedrą, Kretingos muziejaus Centrinį rūmų ir Žiemos sodo ekspozicijas, Šventosios apylinkes.	Birželio 11 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Radviliškis, Telšių Šv. Antano Paduviečio Katedra, Kretingos muziejus, Šventosios apylinkės, Šventoji
Įsikūrimas viloje „Aura“, Šventoji, Jūros gatvė 69.	Birželio 11 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Šventoji
Vakaronė - stovyklos atidarymas	Birželio 11 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Vila „Aura“
Paskaita: delinkventinis elgesys, priežastys, pasekmės	Birželio 12 diena	Soc. pedagogė	Vila „Aura“
„Žemės meno“ kūrimas	Birželio 12 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Šventosios pajūris
Judesio terapija	Birželio 12 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Vila „Aura“
Pajūrio augalijos herbaras	Birželio 13 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Šventosios pajūris
Šiuolaikinio šokio vakaras	Birželio 13 diena	Soc. Pedagogė ir kiti	

		pedagogai	Vila „Aura“
Anglų kalbos konkursas, linksmieji žaidimai mokantis anglų kalbos „Robinsonų mūšis“	Birželio 14 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Vila „Aura“
Paskaita: delinkventinio elgesio prevencija; iškilusių problemų sprendimo būdai.	Birželio 14 diena	Soc. Pedagogė	Vila „Aura“
Anglų muzikos ir šokio vakaras	Birželio 14 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Vila „Aura“
Senovės deivių portretų kūrimas ant smėlio	Birželio 15 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Šventosios paplūdimys
Pasiruošimas ir išvykimas iš vilos „Aura“	Birželio 15 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Vila „Aura“
Išvykimas iš Šventosios, Palangos m. sav. į Radviliškį pakeliui aplankant Japonišką sodą SAMOGITIA, Kretingos raj., Akmenų muziejų, Skuodo, raj., Žvėrinčių, Telšių raj.	Birželio 15 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Šventoji, Japoniškas sodas SAMOGITIA, Kretingos raj., Akmenų muziejus, Skuodo, raj., Žvėrinčius, Telšių raj.
Stovyklos uždarymas	Birželio 15 diena	Soc. Pedagogė ir kiti pedagogai	Radviliškis

5. Planuojami rezultatai

<p>5.1. Projekto poveikis tikslinėms grupėms</p> <p>Mokiniam:</p> <ul style="list-style-type: none"> mokiniai turiningai praleis laisvalaikį; įgis bendravimo ir bendradarbiavimo, bei socialinių įgūdžių; tenkins savo interesus, poreikius bei gebėjimus, plėš akiratį; turės galimybę išbandyti save įvairioje kūrybinėje veikloje. <p>Tėvams:</p> <ul style="list-style-type: none"> sužinos apie delinkventinį elgesį, jo prevenciją; turės galimybę labiau įsitraukti į mokyklos bendruomenės veiklą; padės mokiniams įgyti bendravimo, bendradarbiavimo bei socialinių įgūdžių; turiningai praleis laisvalaikį su savo vaikais. <p>Pedagogams</p> <ul style="list-style-type: none"> turės galimybę praveisti paskaitas apie delinkventinį elgesį; suorganizuoti įvairius užsiėmimus, tobulinti savo meninius gebėjimus, mokintis sudominti rengiama medžiaga; padės mokiniams įgyti bendravimo, bendradarbiavimo bei socialinių įgūdžių; turiningai praleis laisvalaikį su mokyklos bendruomenės nariais.
<p>5.2. Projekto metu planuojami sukurti inovaciniai produktai (metodai, programos, mokomoji medžiaga, publikacijos, etc.)</p> <p>kūrybiniai darbai, pažintinės – edukacinės ekskursijos, augalų herbariumo sudarymas, sportiniai žaidimai, bendravimas ir bendradarbiavimas, paskaitų vedimas.</p>
<p>5.3. Projekto tęstinumas</p> <p>Stovykla organizuojama kiekvienais metais. Iš pradžių stovykla buvo organizuojama tik socialiai remtiniams mokiniams. Vėliau buvo pereita prie gerai besimokančių mokinių, baigę 7-9 klases. Šiais metais stovykla būtų organizuota 12-17 metų mokiniams ir jų tėvams, siekiant pagerinti mokinių elgesį ir bendravimo bei bendradarbiavimo įgūdžius prijungiant ir tėvus, nes svarbiausia ugdomoji aplinka prasideda ir turi tęstis šeimoje.</p>
<p>5.4. Numatomas poveikis:</p>

5.4.1. horizontaliu lygiu (politikai) (teisės aktai, viešumas, etc.)
<p>bus siekiama pateikti visą informaciją apie delinkventinį elgesį, prevenciją. Tuo bus siekiama mažinti delinkventinio elgesio apraiškas. mokinių bendravimo, bendradarbiavimo ir socialinių įgūdžių lavinimas.</p>
5.4.2. vertikaliu lygiu (praktikai)
<p>bus plėtojama mokinių saviraiška, skatinamas kūrybiškumas, gerinamas elgesys; bus surengta „Žemės meno“ ir senovės deivių portretų ant smėlio nuotraukų paroda mokykloje; paruošta metodinė priemonė „Pajūrio augalų herbaras“; mokiniai ir tėvai pailsės prie jūros; sužinos apie delinkventinį elgesį, pasekmes ir prevenciją; pedagogai turės galimybę išreikšti save per kūrybinius užsiėmimus, tobulinti savo meninius sugebėjimus, artimiau susipažins su vaikais ir jų tėvais;</p>

6. Numatomos išlaidos

Numatomos išlaidos:						
Eil. Nr.	Išlaidų pavadinimas (detalizuoti)	Iš viso (Lt)	Lėšos pagal finansavimo šaltinius (Lt)			Asmens išlaidų vienai dienai (Lt)
			Lėšos, prašomos iš Savivaldybės biudžeto	Lėšos iš kitų finansavimo šaltinių (nurodyti, kiek ir iš kokių)	Tėvų įnašas	
1	Maitinimo išlaidos (išskirti nemokamo maitinimo išlaidas dieninėje stovykloje socialiai remtiniams vaikams) (vaikų sk. x Lt x dienų sk.) 42 x 15 Lt x 5	3150			3150	15
2	Transporto išlaidos (maršrutas) (1 km įkainis x km sk.) 3,01 Lt x 712 km	2200	400	1800 (Finansuoja mokykla)		10,47
3	Prekės (kokios, kiek) Popierius (vatmanas baltas ir spalvotas, piešimo, spalvotas, kopijavimo, lipnus lapeliai ir kt.) 100 Lt; Piešimo priemonės (guašas, akvarelė, paprasti pieštukai, teptukai, trintukai, drožtukai, flomasteriai, spalvoti markeriai) 200 Lt; Kitos kanceliarinės priemonės (rašikliai, klijai, žirklys, lipnus plastilinas UHU ir kt.) 100Lt; Buitinės prekės (popieriniai rankšluosčiai, tualetinis popierius, šiukšlių maišai, maišeliai, vienkartiniai indai, skystas muilas ir kt.) 150 Lt Sporto prekės (kamuoliukai,	850	850			4,04

	šokdynės, balionai ir kita) 100 Lt Nuotraukų gaminimas 50 Lt Nuotraukų rėmeliai 50 Lt Prizai 100 Lt					
4	Kitos išlaidos (išlaidų pavadinimas, kiekis, įkainiai, intensyvumas ir kt.) mokinių apgyvendinimas viloje „Aura“ 42 mokiniai x 4 paros x 30 Lt	5040	5040			30
	Mokytojų ir virėjos apgyvendinimas viloje „Aura“ 8 darbuotojai x 4 paros x 30 Lt	960	960			5,72
	Kretingos muziejaus Centrinę rūmų ir Žiemos sodo ekspozicijos apžiūra 42x1 Lt = 42 Lt; Japoniško sodo apžiūra 42x5 Lt = 210 Lt; Bilietai į žvėrinčių 42x2 Lt = 84 Lt	336	336			1,6
IŠ VISO:		12536	7586	1800	3150	66,82

7. Finansavimo šaltiniai

Šaltinis	Suma. Lt
1. Paramos lėšos	
2. Pareiškėjo ir partnerių lėšos	1800
3. Nacionalinės lėšos (valstybės biudžeto, savivaldybės biudžeto lėšos)	7586
4. Privačios lėšos	3150
5. Kiti šaltiniai (įvardinti) (gali būti kiti potencialūs finansavimo fondai)	

Išvados

1. Apibendrinant analizuotą mokslinę literatūrą konstatuotina, jog egzistuoja nusistovėjusi, suprantama ir aiški delinkventinio elgesio samprata, nekelianti mokslinių diskusijų. Delinkventinis elgesys – tai smulkūs nusižengimai, moralių elgesio normų pažeidimai, kurie nesukelia rimto pavojaus ir nepadaro rimtos žalos. Tai gali būti ir nedisciplinuotas, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas ar bėgimas iš pamokų. Siekiant padėti delinkventinio elgesio vaikams, būtina ne tik žinoti ir suprasti tokio elgesio sampratą, tačiau ir įsigilinti į jo atsiradimą lemiančius veiksnius. Neįsigilinus į šio reiškimo etiologiją ir veiksnių įtaką, atsiranda problema – dažnas vaikų delinkventinis elgesys, polinkis nusikalsti.
2. Tyrime dalyvavo 74 proc. moterys, vyrai sudarė tik 26 proc. 71 proc. respondentų gyvena mieste ir tik 29 proc. apklaustųjų gyvena kaime. 49,3 proc. apklausta 30- 40 metų respondentai. Kita didžioji dalis apklaustųjų buvo 40- 50 metų (47,9 proc.) ir mažiausiai, t.y. 2,8 proc. apklausta iki 30 metų amžiaus respondentų. Tyrimo rezultatai parodė, kad 48,4 proc. apklaustųjų yra turintys profesinį išsilavinimą, bei 29 proc. turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Apklausoje dalyvavo 19,8 proc. respondentų su viduriniu išsilavinimu, bei tik 2,8 proc. apklaustųjų su nebaigtu viduriniu išsilavinimu. Tyrimo rezultatai rodo, kad 97,2 proc. apklaustųjų turi vidurinį išsilavinimą, bei didžioji dauguma respondentų turi profesinį išsilavinimą. Tyrimo metu vykdytoje apklausoje, nustatyta, kad besimokančių mokinių tėvai žino tik pagrindinius veiksnius lemiančius delinkventinio elgesio paplitimą. Neturi pakankamai informacijos apie šio elgesio reiškimosi motyvus, formas, aplinkybes ir kartais delinkventinis elgesys painiojamas su kriminaliniu, nusikalstamu elgesiu. Delinkventinio elgesio pasireiškimo formos besimokančių mokinių tėvų nuomone, labai įvairios, pradedant nuo alkoholio ir narkotikų vartojimo, vagysčių, nepasitikėjimo kitais, tarpasmeninių konfliktų, bėgimų iš namų, pamokų praleidinėjimų ir baigiant rimtomis nusikalstomomis veiklomis.
3. Mokyklos bendruomenės narių nuomone, pats svarbiausias uždavinys socialiniam pedagogui, siekiant užkirsti kelią vaikų delinkventiniam elgesiui yra paskatinti jauną žmogų, savo ugdytinį, siekti žinių, etiškai veikti, ugdytis tinkamas vertybes, pranešti tėvams apie netinkamą vaikų elgesį. Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausias tikslas yra ugdyti paauglį, o ne jį bausti, stengtis integruoti į visuomenę, suteikiant ir skatinant tam būtinus asmeninius ir socialinius gebėjimus. Šiame procese yra itin svarbus žmogiškasis faktorius – geranoriškas ir tamprus įvairių institucijų bendradarbiavimas, palankus visuomenės požiūris į delinkventinio elgesio vaikus.
4. Socialiniai pedagogai delinkventinio elgesio paplitimo ir pasireiškimo neigiamus aspektus suvokia daug aiškiau, vertina realiau nei kiekybinio tyrimo respondentai. Įgyta patirtis ir darbo

įgūdžiai leidžia jiems išsamiau komentuoti šią problemą. Tėvai delinkventinio elgesio paplitimo ir pasireiškimo neigiamus aspektus vertina kiek švelniau ir atlaidžiau, nesuvokia šios elgsenos priežasčių ir galimų padarinių. Jų manymu, delinkventinis elgesys yra mažiau pavojingas ir paplitęs, nei gali būti iš tikrųjų. Apibendrinant galima teigti, kad kiekviena socialinių pedagogų veikla, kuria siekiama kreipti vaiko socialinio ugdymo procesą vaikui ir visuomenei naudinga linkme, pirmiausia turi remtis vaiko interesais. Svarbiausia yra atpažinti ir suvokti vaiko problemas, siekti jas šalinti arba švelninti jų poveikį ir siūlyti tai, ko vaikui labiausiai reikia, kas galėtų jį motyvuoti ir skatinti gyventi kitaip. Socialiniu požiūriu netinkamą vaiko elgesį lemia kompleksas pačių įvairiausių aplinkybių, kurių iš esmės negali paveikti jokios pavienės prevencinės priemonės (vien tik tėvai, mokykla, policija, vaiko teisių apsaugos tarnybos ir pan.).

5. Išanalizavus gautus duomenis tyrimo hipotezė pasitvirtino, kad mokyklos bendruomenės nariai turi mažai informacijos apie vaikų delinkventinį elgesį ir socialinių pedagogų veiklos turinio metodus, struktūrą dirbant su delinkventinio elgesio vaikais.

LITERATŪRA

1. Abromaitienė, L. (2002). *Delinkventinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Abromaitienė, L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
3. Acus, A. (2007). *Socialinio elgesio nukrypimų sociologija*. Klaipėda.
4. Aukštietienė R. (2000). Socialinis pedagogas – vizija ar tikrovė? *Dialogas*. Nr.25, 2 p. ISSN 1392-1916.
5. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Kronta.
6. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
7. Churchill, G. A. (1995). *Marketing research: Methodological foundations*. (6th ed.). Fort Worth, TX: Dryden Press.
8. Dikčius, V. (2003). *Marketingo tyrimai: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija.
9. Gavėnaitė, A. (2003). Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 103-118.
10. Gonobolinas, F. (1976). *Psichologija*. Vilnius: Mintis.
11. Grauelis, L. (1991). *Žingsnis po žingsnio*. Vilnius: Mokslas.
12. Herms, S. (2005). *Sunkūs vaikai. Praktiniai patarimai auklėtojams ir vaikams*. Vilnius: Alma littera.
13. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
14. Ignatavičienė, S., Žukauskienė, R. (1999). *Rizikos grupės vaikai: metodinės rekomendacijos pedagogams*. Vilnius: LRŠMM Leidybos centras.
15. Indrašienė, V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos: mokomoji knyga*. Vilnius: Baltijos kopija.
16. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
17. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
18. Juodraitis, A. (2002). Psichosocialinės asmenybės raidos pokyčių tendencijos: delinkventinis elgesys ir prognozės. *Socialinis darbas*, 1 (1), 89 – 98.
19. Justickis, V. (1994). *Nepilnamečių teisės pažeidėjų charakterio nukrypimai*. Kaunas: Šviesa.
20. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. (4-asis leid). Šiauliai: Lucilijus, Kaunas: Judex.

21. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. (Edukologija ir kiti socialiniai mokslai). Kaunas: Judex.
22. Kontautienė, R., Pučkuvienė L. ir kt. (2006). "Gatvės vaikų" gyvenimo ypatumai ir sociopedagoginės pagalbos teikimo jiems galimybės. Tiltai. Klaipėda.
23. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kla.
24. Kvieškienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
25. Kvieškienė, G. (2002). Socialinio pedagogo kompetencija. *Socialinis ugdymas*, V. Vilnius: VPU, 2002. p. 17 - 26
26. Kvieškienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika: (įvadas į socialinę pedagogiką): mokymo priemonė socialinės pedagogikos studentams*. Vilnius: Baltijos kopija.
27. Laužikas, J. (1993). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
28. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 „Dėl Socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų patvirtinimo”. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/old/Teisine_informacija/Isakymai/doc/02_10_1691.htm.
29. *Lietuvos vaikai* (1993). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
30. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
31. Leliūgienė, I. (1994). Socialinio pedagogo institucijos atsiradimo prielaidos Lietuvoje. *Socialiniai mokslai. Edukologija*. 1. 146 – 150.
32. Luobikienė, I. (2000). *Sociologinių tyrimų metodologija*. Kaunas: Technologija.
33. Matza, D. (1995). *Delinquency and Drif: With the new introduction by the author*. New York: Transaction Publishers.
34. Myers, D. G. (2008). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
35. Navaitis, G. (2001). *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Tyto alba.
36. Olweus, D. (1993). *Bullying at School*. Oxford UK & CEbridge USA: Blackwell.
37. Pranulis, V. (1998). *Marketingo tyrimai*. Vilnius: Kronta.
38. Psichologijos žodynas. (1993). Vilnius.
39. *Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija*. (2000). [žiūrėta 2014 sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/search?client=firefox-a&rls=org.mozilla%3Aen->

- US%3Aofficial&channel=s&hl=lt&source=hp&q=Skurdo+ma%C5%BEinimo+Lietuvoje+strategija%2C+2000.+&meta=&btnG=Google+Paie%C5%A1ka.
40. *Socialinio pedagogo kvalifikaciniai reikalavimai*. (2001). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=161532&p_query=&p_tr2=
 41. Sturlienė, N. (2007). *Tiltai. Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa*. Prieiga per internetą: http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/20.1.%20Blaivi%20karta/0341tiltbk.pdf.
 42. Šalaševičiūtė, R. (2011). *Preveninių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose*. Vilnius: Drašinkime ateitį.
 43. Tidikas, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
 44. Umbrasienė, N., Narkauskaitė, L. (2010). Psichosocialiniai veiksniai, lemiantys vaikų rizikingą elgesį. *Visuomenės sveikata*, 3, 24-29. [žiūrėta 2014 vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/6-Kita_Informacija/02-moksliniai_str/10-1straipsnis.pdf.
 45. Uzdila, J. V. (1999). Adaptacijos principas pedagogikoje. Iš: *Socialinė – psichologinė adaptacija ir švietimo sistema: mokslinių straipsnių rinkinys*. (T. 1, p. 25-36). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
 46. Vaičiulienė, A. (2004). *Paauglio psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Presvika.
 47. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. (2000). Vilnius.
 48. Vaitekoniene, V. (2002). Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. In: *Nepilnamečių kriminalinė justicija*. (p. 24-37). Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija.
 49. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
 50. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
 51. Vileikienė, E. (2005). Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 100-117.
 52. Vitkauskaitė, D. (2001). *Teoriniai socialinio darbo modeliai*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginio universiteto leidykla.

53. Vitkauskas, K. (2010). Delinkventinio elgesio vaikų resocializacija nepilnamečių vidutinės priežiūros sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 33, 115-127.
54. Zaporožecas, A. (1967). *Psichologija*. Vilnius: Mintis.
55. Žydžiūnaitė, V. (2001). *Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai*. Mokomoji knyga. Vilnius: Slaugos darbuotojų tobulinimosi ir specializacijos centras.
56. Žukauskienė, R. (2006). *Individualus darbas su nusikalsti linkusiu vaiku: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
57. Žukauskienė, R. (1998). *Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų agresyvaus elgesio ypatumai: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, psichologija (06S)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
58. Галагузова, М. А. (2000). *История социальной педагогики*. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС.
59. Кернер, Х. Ю. (1998). *Криминология: словарь-справочник*. Москва: Норма.
60. Личко, А. Е. (1983). *Психопатии и акцентуации характера у подростков*. (2-е изд., доп. и перераб.). Ленинград: Медицина.

Ingrida Vaičiurgienė

**ANALYSIS OF THE CONTENT OF SOCIAL PEDAGOGUE'S WORK WITH
DELIQUENT CHILDREN FROM COMMUNITY MEMBERS' PERSPECTIVE**

The Master's Thesis

Summary

This thesis analyses delinquent behaviour of children and teenagers and the content of the activity of social pedagogues.

The hypothesis proposed in this thesis is that the members of society have little information about delinquent behaviour of children and content methods of the activity of social pedagogues as well as the structure of their work with delinquent children.

A questionnaire has been used, the purpose of which is to analyse community approach to the content of the activity of social pedagogues who work with delinquent children from the perspective of the community members.

Analysis of delinquent behaviour of children and teenagers and the content of the activity of social pedagogues includes systemic, comparative and logical analysis and synthesis of scientific literature. The data of research is collected via questionnaires and interviews. When analysing the data, the opinion of respondents is analysed using systemic, comparative and logic analysis and synthesis, conclusion of tables and graphic representation as well as statistical methods.

There were 217 participants in the quantitative research, parents of children attending school and 4 social pedagogues, who work in school and were questioned on the interview.

The most important conclusions of empirical research:

1. The survey conducted during the research determined that parents of children who attend school know the main factors determining the prevalence of delinquent behaviour. They, however, do not have enough information about the motives of such behaviour, forms of behaviour, circumstances, and sometimes delinquent behaviour is confused with criminal behaviour.
2. In conclusion, it can be said that every activity of social pedagogues, which attempts to direct the process of social education of a child in the course favourable to society, must be first based on interests of a child. The most important condition is to recognise and realise problems of a child and attempt to eliminate those problems or to mitigate their effect and offer a child what is the most needed for him and what could motivate and encourage him/her to live in a different way.

Keywords: school community, delinquent behaviour, symptoms of delinquent behaviour, reasons, prevention of delinquent behaviour, the content of the activity of social pedagogues.

PRIEDAI